

forrás

SZÉPIRODALOM, SZOCIográfIA, MŰVÉSZET

Markó Béla: Erdélyi nyár

Gömöri György, Lövétei Lázár László,
Kiss Ottó versei

Zelei Miklós, Kötter Tamás,
Murányi Sándor Olivér prózája

László Melinda: Lélek nélkül nem megy
Gaál József munkái

2019

OKTÓBER

forrás

51. ÉVFOLYAM 2019. 10. SZÁM

Markó Béla	3	Erdélyi nyár <i>(vers)</i>
Zelei Miklós	5	Gyilkos idők <i>(Epikus improvizáció, I. rész)</i>
Gömöri György	38	Álom, két költővel, 2019. március 19-én; Kórházlátogatás Krakkóban; Óceán a szigeten; Egy hajdani lapszerkesztőre <i>(versek)</i>
Kötter Tamás	40	Ha kell, puskatussal; Nincs kegyelem
Lövétei László László	56	Feketemunka <i>(versciklus)</i>
Kabdebó Lóránt	59	Az idillben élő szörnyek <i>(Közelítések Lovétei László László költői világához)</i>
Kiss Ottó	66	Etetés a ház körül <i>(vers)</i>
Bakos András	78	Tavaszi aggófű <i>(vers)</i>
Murányi Sándor Olivér	79	Zajban csend

László Melinda

97

Lélek nélkül nem megy (*Hisztérikus test, a hisztéria teste, avagy hisztéria a test körül, vagy amit akartok – maskarák keringője*)

Novák László Ferenc

105

A pedagógus Arany János

Gyenesei József

114

A kecskeméti nemzetőrség 1918–1919-ben

A. Gergely András

126

Egy kaland, de nem csak (*Havasréti József: Nem csak egy kaland*)

Gaál József munkái

forrás

SZÉPIRODALMI, SZOCIOGRÁFIAI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT •
Megjelenik havonként • Főszerkesztő: Füzi László • Kecskemét
Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata •
Kiadja a Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek Nonprofit Kft.;
Felelős kiadó: Füzi László • A szerkesztőség címe: 6000 Kecskemét,
Kápolna u. 11.; Telefonszáma: 76/482-223; Honlapcím: www.
forrasfolyoirat.hu; E-mail cím: forras@forrasfolyoirat.hu • Tördelés:
VideoPix Bt., Kecskemét; Tel.: 76/508-160; videopix@fibermail.hu •
Nyomdai kivitelezés: Print2000 Nyomda Kft., Kecskemét, Nyomda u. 8.;
Tel.: 501-240; Felelős vezető: Szakálas Tibor

A szerkesztőség tagjai: **Buda Ferenc** (főmunkatárs), **Füzi Péter**, **Pál-Kovács Sándor Attila**, **Pintér Lajos** (szerkesztő), **Bosznay Ágnes** (szerkesztőségi titkár). A szerkesztésben közreműködnek: **Bahget Iskander**, **Dobozi Eszter**, **Komáromi Attila** • Szerkesztőségi órák munkanapokon 10–12 óra között. • A borítón Benes József Forrás című munkája • A borítót és a tipográfiát tervezte: Zalatnai Pál • Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza! Terjeszti a Lapker Rt. 1097 Budapest, Táblás u. 2. • Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, és a kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu, telefonon 06-1/767-8262, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1/767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu Belföldi előfizetési díj: 4800,- Ft • Index: 25947 • HU ISSN 0133-056X

Markó Béla

Erdélyi nyár

Errefelé mindig ilyen a nyár,
láthatóak az eljövendő tél nyomai,
miközben a tűző napsütésben
leleplezzük szobrainkat,
és kifogástalanul vasalt zsebkendővel
törülgetjük a verejtéket homlokunkról,
igen, kedves Petőfi Sándor,
így szólítalak, és semmi Sándorom
vagy Sandrim, nem akarok bizalmaskodni,
ennek már nincs értelme ebben a korban,
túl nagy a korkülönbség közöttünk,
olyan lenne, mintha tetszeni akarnék
a régi meg az új fiataloknak,
szóval tudom, hogy a zordon Kárpátokat
nem szeretted, idegesített
a fenyvesekkel vadregényes táj,
de azért mégis innen származik
az egyik legfontosabb verssorod,
hogy már hó takará el a bérci tetőt,
mintha a látoánytól, Transsylvania
lenyűgöző panorámájától
egyszerre csak jóssá lettél volna,
és az a másik költemény
a fújó paripákkal ugyancsak jóslat,
legalábbis ami a halálnemet illeti,
mert egyébként nem lett belőle diadal,
hanem vereség akkor is,
mint még annyiszor később,
és amikor te előre megjósolt haláloddal
szembesültél egy csatára alkalmatlan,
ám öldöklésre alkalmas síkon,
közel vagy távol fehérlett a hegyek karéja,
baj van, tudom, a zordon Kárpátokkal,
hiszen megírtad, hogy nem szereted,
és a széles rónaságon érzed otthon magad,
de ha bármilyen földbe beletemettek,
értsd úgy, hogy beletapostak

a megrémült paripákkal,
akkor az a hely az otthonod lett,
ahol már sokszorosán több időt töltöttél,
mint a pusztán vagy rónaságon,
ebben különbözünk, látod,
hogy hatalmas nálatok a jelen,
alig tudja befogni a szem
a végtelennek tűnő síkot,
nálunk viszont, így kell mondanom,
hogy nálunk vagy nálatok,
szóval nekünk újra meg újra
különbséget kell tennünk
a kettőnk közös hazájából
időközben kiszakadt rész és rész között,
hogy végre láthassuk az egészet
legalább képzeletben,
mert ott mindig csak jelen idő van,
de itt látszik a jövő minden pillanatban
fent a bérci tetőn, messze van még,
kétezer méter fölött nyáron át,
majd lejjebb is megjelenik szeptember végén,
kár volt felnézni, kedves Petőfi Sándor,
kár volt megpillantani az istenek
meg-meglebbenő fehér lobogóját,
mert nem a megadás jele volt az,
így élünk mi errefelé folytonosan,
egy a hazánk, és mégis kettő,
de ki érti ezt, te talán értetted mégis,
a mi nyarunkban ott van a tél,
nem megy el teljesen tőlünk
még a legnagyobb kánikulában sem,
nem olvasttja el a fújó paripák
orrlikaiból kicsapó forró levegő,
én is csodálom a végtelen rónaságot,
ahol valóban nyár a nyár,
de félek, hogy itt van nálunk
a teljes igazság, itt vagy már te is,
itt van a múlt, és itt a jövő,
akár a bérci tetőn a hó.

Zelei Miklós

Gyilkos idők

Epikus improvizáció

I. rész

Útban az öngyilkosságba, igyekszem elmondani, amit a kísértésről tapasztaltam.

Már éjszaka van? Vagy még csak késő este? Ülök a piros Erika fotelben. Az egyetlen tárgyi bizonyíték volna, de egy régi lomtalanításkor kidobtuk. Lomok a bűneim is, nem bánom meg őket, hanem csak megszabadulok tőlük, hogy jusson hely az újaknak.

A legkisebb fiamat tartom az ölemben. Hároméves múlt, azt mondja, tegyél a kádba. Nagyon beteg, rettenetesen lázas, nem érti, mi történik vele. Most tanulja, hogy az emberre bármi rátörhet, bármikor. Hiába etetjük, hiába itatjuk, mert mindent azonnal kihány. A gyerekorvos azt mondja, ha még egy napig így megy, kórházba kell vinni, infúzióra kötni, mert kiszárad. Megitatjuk, letesszük az ágyba, s ahogy lefekszik, azonnal hány. Viszont fölfedezek egy pozíciót, amelyben sikerül benne tartani a vizet. A piros Erika fotelbe ülök, őt a vállamra fektetem, ebben a fekvő-álló helyzetben megmarad benne a víz, és akkor nincs kórház, nincs infúzió, megússzuk.

- De mikor fekszel már le? – kérdezi a feleségem az ágyból.
- Semmikor.
- Egész éjszaka ott akarsz maradni?
- Igen.
- De ezt nem lehet a gyerekekkel csinálni. Le kell fektetni.
- Nem lehet lefektetni.
- De le kell. Késő van. Láttad, hány óra?
- Nem érdekel.
- Mi az, hogy nem érdekel?
- Mert teljesen mindegy – mondom. – Érzem, hogy a gyerek a vállamon végre elaludt. Vagy harminc órája most először.
- De le kell fektetni a gyereket.
- Éppen hogy nem szabad lefektetni.
- Hogyhogy nem?
- Mert ha így tartom, akkor békésen alszik, és nem hányja ki a vizet.
- Honnan tudod?

- Onnan, hogy itt tartom a vállamon, alszik, és nem hány.
- De ezt nem az orvos mondta.
- Nem. De ha itt volna, ezt mondaná.
- Honnan tudod?
- Látná, hogy ez történik.

A gyerek alszik, érzem, ahogy ártatlanságának szaga elnyomja a betegség, a baj szagát. A hányásszagot, a lázas izzadságszagot. Ülök, tartom a karomban, szinte érzem, ahogy gyógyul.

- Feküdjetek már le!
- Nem lehet.
- Nem csinálhatod ezt. Ilyenkor már rég ágyban szokott lenni.

És az ágyban kezdődne minden előlről. De már nem mondom, hanem csak gondolom. Az ártatlanság illata elszáll. Folyosó nyílik a sötétben. A túlsó végében a feleségem az ágyunkban, ebben a végében én, a piros Erika fotelben, ami a szoptató fotel volt nem is olyan rég, és szorítom magamhoz a gyereket. Mindkét kezem megtelik vérrrel, és ezen a most megnyílt folyosón a gyerekünket teljes erőből hozzávágom az anyjához. Betörök az orra, véres arccal hány ki mindent, amit sikerült benne tartani, bepisil, nem jön ki hang a torkán, széttárt karral fekszik. A folyosó közepén egy sötét gombolyag ül. Érzem, hogy jelen van. Nemcsak ott a folyosón, hanem bennem is elterpeszkedik.

Nem történik meg, amit átélek. Az utolsó töredékpillanatban a folyosó becsukódik, és amikor fölriadok, már hajnalodik, a gyerek békésen alszik a vállamon, a feleségem az ágyban.

De mindennap látom a gyerekem véres arcát, látom, ahogy nem tud felsírni, és széttárt karral fekszik. Ez a büntetésem. Egyszer leírom majd a fekete homp külsejét is.

*

Bent a vízben. Ahol már nem ér le a lábunk, de még ott a bója. Leviatánozunk. Ami ugrándozó csapkodást, tekergő fickándozást jelent, dobáljuk a labdát egymásnak, a két kisgyerek meg én. A leány a nagyobb. Az ő lábuktól már szinte végtelen messzeségben van a tófenék. Süppedős, könnyen felzavarható homok. Egy váratlan hullám elviszi a labdát. Nem nagyon, csak éppen annyira, hogy hagyynom kéne már. Vigye. De még kicsúszik a számon:

- Hozd vissza!

A kislányom utánaúszik, és a következő hullám elborítja. Az egyik kezemben a kisfiam, a másikkal fogom a bóját, a kislányom nem látszik sehol. A következő pillanatban az egyik keze a víz fölött kapaszkodik. Azután megjelenik a feje is, jobb hóna alá szorítva hozza a labdát. De ahogy a keze a víz fölött, a kép örök.

*

Tudtam, hogy egyszer eljön a nap, amelyiktől kezdve csak abban bízhatok, hogy senki nem fogja elolvasni, amit írok.

Az ajtóból a rétre látunk, az ablakból a város felé látnánk, ha volna ablak. Ilyen lakrész. Szoba, kifelé jövet a konyha, és rögtön a keskeny udvar, onnan látszik a

rét. Akár még szép is lehetne, de nem az. A holmijaink szépek, arra jut pénz, új porcelántányérok, ropogós damaszt ágynemű. Ezüstkanalak, amelyeket nálunk felejtett a történelem. Csak nincs hová bevinni őket, arra nem futja. A hosszú ház folytatása a fantomól, amelynek már a helye se látszik, de én tudom, hogy ott volt. Reggelenként hallok a fantomdisznók fantomvisítását, zörög a fantommoslékos bádögödör. A múlt.

A volnaablak alatt, a képzelet fényében a gyerekágy, benne egy bőgő hús-csomag. Ez nem fantom, bőg rendületlenül. A legnagyobb fiam. Hogyan került ide? És mikor megy el? Én is gyerek vagyok. Bejön az anyja, elcsitítja. Csönd van. Mintha ott se volna. Amikor az anyja elmegy, újra bőgni kezd. Fölfedezi, hogy nincs ott, és azonnal bőg. Belecsípek a fenekébe, még hangosabban bőg. Így védekezik. De megint belecsípek. Piros lesz az arca, úgy üvölt. Még foga sincs.

Állok a kiságy mellett, és félek. Szerencsére hamar fölbomlik ez a házasság. Rekordokat döntve árad a folyó, magasítják a gátakat, de magasodik a víz is, erősítik a védelmet, de erősödik az ár is. Átszakad a gát! A felkiáltás kérdés.

És egy vállalati autóval megjelenik a feleségem aggódó anyja, hogy összecsomagoljon minket, és egy másik városba vigyen.

– Én maradok – mondom. – Itt lakunk.

Ők csomagolnak.

Én figyelem.

Anyáddal élsz együtt, vagy velem, kérdezem a feleségemtől, de csak magamban. Ha most elmész, és jól megnyomom magamban az *elmész* szót, soha többet nem fogunk együtt élni. És elmennek. Azóta is az anyjával él együtt, abban a városban, ahová ötven évvel ezelőtt az autó elindult velük.

Mihelyt megszűnik az autó zúgása, fellélegzem: vége! Ő ment el, nem én.

Azonnal elköltözöm, az egyik lánykollégiummal szembe, és soha többet nem megyek vissza oda, ahol laktunk.

*

Az első öngyilkossági kísérletem alsó tagozatban történik, harmadikban, 1957-ben.

Az iskola szemben van a házunkkal. Nem a mi házunk, mi földönfutók vagyunk, szolgálati ház. Addig lehetünk benne, amíg apám meg anyám a településen dolgozik. Szünetben csak átszaladok a kövesúton, és már otthon is vagyok. A rózsaszín szekrényben vannak a gyógyszerek, egy keskeny, hosszú fiókban. Sárgás csontgomb a kihúzója. Kikapok egy egész levél tablettát. Nagyon korszerű csomagolás, ahogy most magam elé vetítem. Hűvös tapintású, fényes celofán. De a felirat homályos, nem tudom kivenni, mi van ráírva, pedig ez fontos, a legfontosabb, ugyanis – de hogy mi fog történni, azt majd utána. A zöld konyhaasztalon áll az ivóvízes kancsó, mind abból iszunk, pohár nélkül. Kinyomkodom a celofánból az összes tablettát, néhány nagy korty vízzel mindet lenyelem, a celofánt szebre vágom, rohanok vissza az iskolába, és várom, hogy meghalok.

Becsöngetés van, amikor visszaérek. Nem villanycsengetés, hanem egy nagy, nyeles rézcsengőt ráz a tanítónő. Sorakozó, befelé!

Befelé után ülök a padomban, felelés, új anyag, összefoglalás, házi feladat kiadása, kicsöngetés, szünet. A szünetben világraszóló eredménnyel megnyerem

a pisálási versenyt, magasan ível a sugár a fal fölött, majdnem fél percig tudom a magasban tartani, és még mindig élek. Talán egy kicsit melegebb a homlokom.

A pisálási verseny az óraközi szünetek nagy szervezőerejű eseménye. Ahányan csak tudunk, betömörülünk a vécébe, hátul az udvaron. Egyik fala szurokkal kezelve, arra kell pisálni, alatta a lefolyó csatorna, amely vízgyűjtőként működve vezeti el a szurokra irányított sugarakat. A legügyesebbek úgy is képesek pisálni, hogy közben nagyokat harapnak a másik kezükben tartott hatalmas cukros zsíros kenyérből. A szurokfalal szemben, a pisálók háta mögött a szűrős szagú ülősor.

A verseny nem a szurokfalnál folyik, hanem az udvar felőlinél, az egy kissé magasabb. Az nyer, akinek a legmagasabban sikerül átpisálni fölötte. Ha többnek sikerül egyforma magasan, akkor az, aki a legtovább képes átívelni a hulló vakolatú falat. Még nincsenek emberi jogok, a lányok ebbe a versenybe nem nevezhetnek be. Ők az udvaron körtáncot járnak és énekelnek:

*Most viszik, most viszik Danikáné lányát,
Bíborban, bársonyban, gyöngyös koszorúban.
Már én innen elmegyek, többé vissza sem jövök,
bíborban, bársonyban, gyöngyös koszorúban.*

– Melyik kurva kölök volt az? – Tulicsán tanító bácsi ront be a vécébe, kis-kabátján pisacseppek fénylenek, de már mindenki eltette a bizonyítékot, hogy a versenyben része volt. – Kabátot levenni! Kifelé! – Tulicsán tanító bácsi úgy áll be a vécé ajtajába, hogy csak egyenként mehessünk el mellette, és a kezében tartott pálcával mindenkinek hatalmasat üt a hátára. Ahogy tanítani szokta, nem keresztben, mert úgy csak tizenöt-húsz centi sújt a testre, hanem hosszában, a tarkótól kezdve végig a gerincvonalon, így negyven-ötven centi hosszan becsapódik az ütés.

A halálvágy hozta ki a nagyszerű teljesítményt belőlem? Hogy még utoljára megmutassam az emberiségnek? Doppingoltam? Pisálási versenyt addig a napig nem nyerek soha. Forsza van az eredménynek. A jobbkezességre írom le, hogy kell csinálni. Az ellenkezőjének nem volna értelme. A sutákat átszoktatják abban az időben. Lekötözéssel. Veréssel. Mindegy. Csak visszaálljon a jobbkezesség helyes, természetes állapota.

A pisálás megkezdésekor bal kezemmel befogom az előbőrt. Kis tömlő keletkezik. Fölfelé célzok. Negyvenöt fokos szögben. Az a leghatásosabb. A távolság is számít. A faltól kétlépésnyire. Amikor a tömlő megtelik, már majdnem kireped, a szép kezem határozott mozdulatával kipréselem a pisát. Ez dönti el az eredményt. Hogy a kilövellésnek sikerül-e a legnagyobb energiát adni. Ha igen, akkor a sárga, csillogó sugár győztesen átível a falon. És már csak tartani kell az elért eredményt. Minél tovább. A siker csapdája. Könnyű elérni. Nehéz megtartani. Az ívet. A magasban.

Ha tudnám, mi volt, amit bevettem, esetleg megoldódna a rejtély. De a siker mámorában se látom a gyógyszer nevének feliratát a celofánon.

*

Addigra már túl vagyok az első gyilkossági kísérleten. Az élményen, hogy milyen mámorítóan jó érzés csöcselékné lenni. Ötvenhat október-november, az iskolában is a hazugládát hallgatjuk, most igazat mond. Már ismerjük a lincselések híreit, közhangulat, hogy végük a kommunistáknak. Befellegzett nekik, csak még nem eléggé. Hol van még belőlük? Ott, a kis Balogh!

Osztálytársam. Fekete gumicsizma, benne a mackónadrág barna szára, vékony, zöld kabát, szégyenkezve írom le: lóden. Szlávosan szőke haj, kucsma. Ő megy hazafelé, én meg a hazáért akarok tenni.

– Kommunista az apja! – nekiugrok, a nyakára tekerem a sálam, és húzom a fogas felé. – Akasszuk föl!

Kis Balogh kitépi magát a kezem közül, és nyakában a sálammal hazamegy.

Másnap visszaadja a sálát:

– Anyu megvert a sálért – mondja. Belém rúg – megkaptad te is a tiédet! – elszalad.

*

Délután hukka. Hajladozás, ugrálás, guggolás, alacsony égbolt, beleütni a fejünket. A meztelen ágakon fekete görcsök figyelik, hol mászik, hullik, pottyán, száll valami, amit meg lehet enni. Ráröppennek, erős, éles csőrükbe kapják, és vissza a fára. Már nem virít fölénk a nyár, de még nem fagyott át a gazdag, fekete föld. Jó sarat keresünk. Nem kell sokáig. Kézzel vájjuk, mindenki magának. Vagyunk hatan? Dagasztjuk az előttünk magasodó sárkupacot, hogy minél kevesebb víz maradjon benne, minél jobban összeálljon. Magasodik a sárkupac mindegyikünk előtt, gyúrjuk, gyúrjuk, hogy a lehető legnagyobb legyen a hukka, de még maradjon egyben. Amikor a sárkupac tömör, lehet formálni a hukkát. Harminc-harmincöt centi hosszú, húsz centi széles, húsz centi vastag. Ha kész, ököllel vagy tízcentis mélyedést kell a közepébe nyomni. Ekkor fölemelni, és a mélyedést lefelé tartva, fölemelt karral teljes erőből földhöz vágni: hukk! A győztes, aki a lehangosabbat hukkant. Sok verekedésre is alkalmas ad a verseny, mert mindenkinek a maga hukkanása a lehangosabb. És kezdődik a hukkagyártás előlről. A sarat időnként frissel kell pótolni, hogy jól formálható maradjon, és rugalmas, mert akkor hukkan igazán nagyot: hukk, hukk, hukk. A lelketlen idő.

*

A halálvágy legjobb napjait se számítom az öngyilkossági kísérletek közé. Odalépni és leszólítani.

Ez számít.

A gázrózsák kinyílnak. Hallgatni, ahogy ömlik a gáz. Az erős sodrású patak ad ilyen hangot fönt a hegyekben. És tudni, hogy már nem sokáig fogom hallani. Így is lesz. Szerelmetes barátom kijön a szobából és elzárja a gázcsapot:

– Mit gondolsz, mi lesz velem, ha a konyhámban nyírod ki magad? – ordít.

A dátum? Az előzőnek pontosan a fordítottja. 1975. Utána már a felnőttkor következik, ami önmagában folyamatos öngyilkossági kísérlet. Zavaramban összeviszva beszélek: az életet adjam tovább, ne a halált. Ne adjam tovább a gye-rekeimnek a tragédiát. Nem terhelem meg őket azzal, hogy megölöm magam.

Hogy erre egész életükben emlékezzenek, miközben engem elfelednek. Élni, élni, élni. Ez legyen a minta. És az én életemben érjen véget a gonosz ereje. Holott ekkor teljesedik ki.

A következő dátum 1998. Egy szűk negyedszázad a kettő között. Négyszemközt maradunk véletlenül egy irodalmi rendezvényen, szerelmetes barátom, aki volt, vele. Magyar irodalmat írni a 20. század második felében olyan mesterség, amelyhez művészién el kell sajátítani a hazudozás összes fortélyát, és így fölfegyverkezve beszélni egyéni tetteinkről, apánkról, anyánkról, közösségeinkről, volt és aktuális barátainkról. Benne pedig megcsontosodott a téveszme, hogy túl sokat tudok róla. Holott magamról se, semmit. És csak az alkalmat lesem, hogy elmondjam hazug történeteinek igaz változatát. Megbánhatta már ezerszer, hogy ott a konyhában megmentette önmagát, aminek következtében életben maradtam.

Aminek elejét lehetett volna venni.

Ha Tito partizánjai tudják, hogy ők egy hanyatló kor félkatonái, hogy már nem bízhatnak a közigazgatási öntudatban, hogy a komendatúrára majd mindenki bemegegy, akit behívnak.

– Ha marha lettem volna – mondja apám.

Rég elszakadtak a szent kötelékek. Szentségtörő darabjaik bitókon, csuklókon, lámpavasakon találtak ránk.

1944. december 31-ig a határ már föláll, a régi határok. A házunk ott marad a leendő Demokratikus Föderatív Jugoszláviában. 1941 áprilisa után költözik oda apám meg anyám, egy németek lakta településre. Természetes döntés, jó húsz évvel korábban, még az ő életükben, az egy magyar település volt a közelben, a szomszéd vármegye északi szegélyén. És most újra. Bízna a magyar fegyverekben. Ők sem tudják, hogy a szent kötelékek elszakadtak.

Apám 1945. januárban is visszamegy szekérrel, hogy valamit ki tudjon menteni a házukból.

– Napközben ezzel-azzal beszélgetek – mondja apám. Haláljelen. Egyszerre múlt és jövő. – Már tudom, hogy a főjegyzőt, a Weiss Hanzit most fogták el, és elevenen szétfűrészték a pincében. Mert amikor toborozták a német önkénteseket, Hanzi óriási akciókat szervezett, nagy aktivitást tanúsított, és hát ezeket följegyezték a terhére, és kivégezték. De azokat is kivégezték, akik semmit se csináltak. Azt mondták nekik, hogy átmegegyünk Militicsre, és egy kilométerre a falutól agyonlőtték őket. Gruics Lázó cimborám mondta is, ne járjál te ide most mán, mert azt hiszik, hogy te spion vagy, és nagy baj lesz! Alkonyatig gyüszmékölök azért, megtudom ezeket a dolgokat, próbálgatok megint a házunkból ezt-azt megszerezgetni, de nem sikerült. Elmegegyek Véljóhoz, akire rábíztam a házunkat. Sajnos nem tudtuk a holmidat megmenteni, hát nincsen szinte semmi. Széthordták. És látom, hogy éppen az egyik könyvünkkel, a Réztábla a kapu alattal gyűjt be a sparheltjába. Aszonta, mindegy, hogy ki hozza el, akkor én elhoztam. Ezeket a könyveket, olykor húszat egyszerre, anyám még lánykorában veszi egy zsidó családtól Érmihályfalván, a városka visszatérése, 1940 szeptembere, a második zsidótörvény megjelenése, 1939 májusa után.

Croninban föllángol a szellem. És könyve valami olyat mond el a történelemről, amit szerzője soha nem írt le.

– Hát jól van – mondja apám. – Elköszönök a Véljótól. Jön Annus, akiknél megszálltam. Nagy baj van, mondja. Itt voltak a partizánok, és azt mondták, hogy nyolc órára tessék bemenni a komendatúrára. Még volt körülbelül két óra hosszám nyolcig, de ugye januárban akkor már jócskán sötét van. És azt mondja Annus, hogy a partizánok átkutatták a kocsit is, és találtak egy magyar katonaköponyeg. Valóban volt nálam egy katonaköponyeg, hogy a hideg ellen védekezsek. Mondom Annuséknak, hogy valamit nekem tegyetek enni, fogok be, és máris megyek, indulok. Itt van jelentősége annak, hogy Annusék háza, ahunnan én elindultam, a falu szélén volt. Ott van ma is. Rajta azon az úton, amelyik közvetlen rá megy a katymári útra, a faluból rögtön kinn voltam. Volt közel két óra előnyöm, ami alatt Katymáron, a Nuber-tanyánál, én tudtam ott azt az átkelőhelyet, beléptem magyar területre. Minden tele oroszokkal. De még mindig megvolt a papír, amit egy orosz százados adott. Mindenhol elfogadták. Úgy látszik, ismerték azt a századost, hazajutottam. Útközben hallom és látom, hogy két kocsi a másik úton engem keres. A Baja felé vezető úton, amelyik Garán vizet kereszti. Cél szerű is, hogy arra keresenek, mert körülbelül csak fele távolság a magyar határ. De azt az utat mindenki ismerte, erről a másiktól meg kevesen tudták, hogy ott is át lehet menni. Hallom a lövöldözést is. Az egyik lovam csődör volt, rettenetes szilaj, gyűtt mint az őrült. A katymári út, ez bizonyítható most is, horhos. Hogyha én mentem benne, nem látszott semmi. A havon nem zörgött semmi. Este tizenegy óra felé szépen átérek, csuromvíz vagyok. A madarasi község házában az istállójában a jászolba fekszem bele, és eldöntöm, hogy nem megyek többet. Az előző utam is teljesen sikertelen volt. Mit tudtam elhozni? A Mária-képet. Ott lóg a falon. Meg egy díszpárnát. Most meg a bőrömet épphogy meg tudtam menteni.

Ha nem sikerül, én sem vagyok: az *elejét venni* szintagma pontos jelentése. És nem történhet meg 1998-ban az irodalmi rendezvényen, hogy szerelmes barátom, aki volt, odasúgja nekem:

– Legyél öngyilkos.

Majdnem úgy írtam, nem hallom, hogy odasúgja. Igen, igen. Létrehozni a meg nem születettek fórumát. Ahol válaszolhatnak azokra a kérdésekre, amelyeket nem tettek föl nekik. Ahol elmondhatják, hogy miért nem születtek meg.

– Sokáig életben fog tartani ez a felszólítás – súgom, és nagyon fölháborít, amiért ennyire otrombán megakadályozza, hogy a haláloznak élhessek.

Holott a gázt nagyon szeretném még egyszer kipróbálni. Jó út. De azok a halálvágók, akik a csővezetékek hálózatától távol, hátrányos helyzetben élnek, nagyon körültekintően próbálkozzanak vele. Kacsala Mari. Ma is mindenki fölrohög, ha elhangzik a neve. Pedig mennyire régen történik. A propán-bután palackot nyitja meg, de felindult állapotában elfelejti, hogy a bicikli hátsó villájára és csomagtartójára rögzített abroncsba helyezve már talán tegnap jó lett volna eltolni a palackot a gáztelepre, kicserélni. Épphogy kinyitja, a gáz kifogy. Mari ott fekszik a konyha kővén ájultan, fölcúsúzott szoknyával, összehányva. Könnyen átszellőztetnek.

Amikor ezt olvassátok, én már nem vagyok kezdetű búcsúlevele azonnal eltűnik a konyhaasztalról a műanyag csipkével letakart kancsó mellől.

*

1957. 1975. Nekem nincs búcsúlevelem egyik alkalommal se. Az írói készülődés jele, hogy nem írok búcsúlevelet már kilencéves koromban se. Egy író esetében minek? Minden írása búcsúlevél.

És én már kora gyermekkoromban író akarok lenni, s falun lakva, városi módszert választok.

Méltatlanok a falusi önhalál helyszínei. A postás az utcánkából a budiban köti föl magát, hogy fáradt lelkét a rászáradt aranytól díszes ület fekete lyukán keresztül a pokolba pottyantsa. Alján a Rákosi-újságképeket már elenyészte a népakarat, a postás fuldoklásakor Kádár János ólommosolya gyűlik odalent. A csöndes nyári délutánokon, különösen vasárnap, amikor még nagyobb a csönd, a kerítésen is áthallatszik, ahogy az előfizető a budin a földarabolt újságpapírt gombocá gyűri, puhítja használat előtt. Az intézményt Horthy apánknak köszönhetjük, ő rendeli el a falusi budik ásását. Használatukat betekintéssel ellenőrzi a csendőr, és ha elégedetlenségre lát okot, a családfőnek a gyerekei előtt ad két pofont.

– Mintha az ördög vasvillával szurkálta volna a szemeim – ezt mondja a postás, miután levágják a szomszédai, és a felesége sikoltozása közben észhez térítik a felső részén a kífűrésszel vágott szív alakú szellőzővel díszített, lomha deszkaajtó előtt.

Az istálló, az más. A születést idézi akkor is, ha üres. 1959. A ló a kocsmá előtt. Mellette a gazdája. Aki, amikor közelebb megyek, akkor látom, tulajdonképpen sír. Tulajdonképpen. Vagyis egy hang se hallatszik, hanem áll, tartja a szarát, időnként egész teste rándul egyet, s olyankor könnycseppek gördülnek le az arcán.

– Vedd meg a lovam, öcsi – mondja.

Az egyik ló. Szép, világos színű jószág, új kötőfékkal.

– Mennyi pénz van? – kérdezi a gazda.

– Húsz forint.

– Eladom annyiért – mondja, és a kezembe nyomja a szarát.

A mackóm zsebéből előkeresem a két tízforintosom, odaadom, a férfi bemegy a kocsmába, én hazavezetem a lovat. Nem kell sokat menni.

– Húsz forintért vettem egy lovat!

– Bolond vagy te, fiam – mondja apám. – Visszavisszük.

Oda akarom adni neki a szarát, de megrázza a fejét.

– Nem. Azt te fogjad.

A kocsmá előtt nincs senki. Kikötjük a lovat, le kéne takarni, gondolom, és hazamegyünk. A tanácsháza tetején a pléhkurva bemondja, hogy ki írta alá a belépési nyilatkozatot a téeszbe, és mennek tovább a slágerek.

Már hipókoros van. A kútba ugrás divatja lejárt, a vonat elé ugrás elkezdett fölértékelődni, igazi inyenchalál lesz belőle, nagy emberek nimbuszához hozzátartozik, hogy a vonat elé vessék magukat, de a köznép se hiába vágyik utána, ha a halálát nem átaludni akarja, hanem találkozni óhajta vele.

Az U alakú ház udvarának fedett részén játszunk. Mama reggel óta dermed a sarokban mozdulatlanul. Az udvar végében a műhely, fúróvisítás, kalapálás.

Nyitják a kiskaput. Ősz férfi, a kalapját már az utcán levette. Odaáll a nagyanyánk elé:

– Mama néni, emlékszik rám?
Mama ingatja a fejét.
– Galambos vagyok, a mester urat keresem.
Elszaladunk a nagyapánkért, aki szintén nem emlékszik Galambosra.
– Mester uramnál voltam inas – mondja a férfi. – Galambos vagyok! Galambos Benedek.
Nagyapa a vaslemezzel borított udvari asztalhoz ülteti.
– 1923-ban szabadultam – mondja Galambos. – Most megyek nyugdíjba.
– Honnan?
– Mozdonyvezető vagyok.
Nagyapa bólogat.
– Mester uramtól mindjárt odaszegődtem.
Nagyapa bólogat.
– Jól megtanultam mester uramnál a szakmát. Eljöttem, hogy megköszönjem.
Meg is tudom javítani a mozdonyt.
– Szükség van rá.
Galambos bámul maga elé:
– Egy embert elgázoltam. Tehervonattal.
Nagyapa bólogat.
– Köd volt, mester uram – mondja Galambos.
– Köd és sötét.
– De volt nála levél, hogy ő választotta. Önként.
Galambos föláll.
– Azért jöttem mester uramhoz, hogy ezt elmondjam.
Elköszön.
Gyufát ekkoriban már rég nem isznak a lányok. Lúgot is ritkán. Sok szenvedéssel hal meg, aki ezt választja. A feleségek kiirtásának új eszköze a munkásórπισztoly. Parancs van rá, hogy a munkásőröket meg kell tanítani dalolni. Jól megy a danolás, éjfélig fogják a verebet a rendőrklubban. A dombérozást követve a munkásőr hazatántorog.
Ő akar.
Az asszony nem:
– Eridj vissza oda, ahun eddig vótá!
Előkerül a konyhaszekrényből a levesestálba rejtett Zbrojovka. Durr. Kijózanodás azonnal. A konyhaasztalról fölemeli a kancsót, vizet vesz a szájába, beledugja a pisztoly csövét. Durr.
A bemeneti nyílások a becsület helyreállításának kapui. Az alezredes visszabiciklizik a kiegre. A lemezkazettából kivieszi nyolcvanöt dekagrammos Tula-Tokarev szolgálati fegyverét, a tárba bepattintgatja a nyolc töltényt, kimegy, visszaül a biciklire.
Vándorcirkusz érkezik. Egy cirkuszkocsi, két ványadt lovacskával most vánszorog-nyikorog a településtáblánál. Amíg a főutcán a piactérig vonszolják magukat, az a reklám. Ott megállnak, még sátrat se vernek. A lovak a temető partján legelésznek. A cirkuszos lány valaha színes, fa térelemekkel jelképesen elkerít egy részt, hálós, flitteres bikinire vetkőzik, egy óriáskígyót vesz a nyakába,

elindítja a lemezt és táncol. Piros szalag jelzi a fűben a küszöböt. Rádásnak meg lehet nézni a majmot is.

Az alezredes most ér haza.

Durr. Durr.

Durr. Durr.

Durr.

Kettő. Kettő. És egy. Először az idegen századost lövi kétszer hasba. A variatofelbe dobott zubbony váll-lapján látszik, hogy százados. Azután a feleségét. Azután önmagát vakszemen.

A hullaház egybeépült a temetőcsősz családi házával, középen, túl a sárgára festett, szétduált kriptályokon. Bennük az egykori földesurak szétszórt csontjai. Szűzen elhalt kisasszonyok megerősszakolt csontvázai, végső pucérságban. Mohón vetette rájuk magát a hullarabló szabadság. Most elbánunk velük! Leeszik róluk a gyűrűket, a karkötőket, és reménységük mohó állkapcsába illesztik az aranyfogakat, harapni a jövőt.

A három hulla hajnalban kerül a hullaház kőasztalára. A temetőcsősznek van drámai érzéke. Középre fekteti a nőt, jobbra az alezredest, balra a századost. A katonai nyomozók és a rendőrség levonulása után a nép már korán reggel gyülekezik a temetőcsősz háza előtt. Látni a hármakat.

– A cirkusz is öt forint. Ez se kevesebb! – mondja a temetőcsősz.

Van, aki négyszer-ötször visszatérve, húsz-huszonöt forintot költ a látványosságra. A gyerekek eszegetve állingálnak a sor végén, előreigyekeznének, de a felnőttek folyvást elzavarják őket. Nem nézhetik meg a szerelmeseket.

Fölszabadítás a gyilkosság és az ögyilkosság a település életében. Fénnyel tölti be a napokat, rejtelmekkel ajándékozza meg az embereket, sejtelmek szállják meg a lelküket, új valóságokra irányítja a tekintetüket. A három kiterített hullában fölfedezik, hogy létezik az élet, hogy a szeretet szenvedélye mindent elsöpör. Három tavaszi virágszálnak látják a boncasztalra zsúfolt három halottat, és úgy szívják be a bomlás bűzét, mint amikor a tüdő bódító mintákat vesz a cserebogarakkal zúgó májusi estből.

Férfiak, holtan ugyan, de mégis látnak egy nőt szétvetett lábbal hanyatt feküdni, tiszta meztelen. Képzeletüket fölszabadítja a tapasztalat. Kendős, szemérmes téeszasszonyok csillogó szemmel dicsekednek, hogy az uruk addig üti őket, amíg nem hajlandók meztelenül fölfeküdni az ágyra, és eljátszani a katonánét. Van ember, amelyik még azt is kiköveteli, hogy pirosítózzák a hasukra a két lyukat, pontosan ott, ahol azokat a katonáné hasán ütötték a golyók.

Nusi néni ezután már csak nevetéséges, amikor a MÁVAUT-járaton vékony, sipákoló hangon jegyet kér a szomszéd településig. Nincsenek már elhagyott feleségek, hanem elvált asszonyok vannak. Nusi néni is az, noha nem akart gazdaságilag független, dolgozó nő lenni. A volt férjnek, Szelim bácsinak jók a kapcsolatai a járásnál: azt is eléri, hogy vihesse a gyereket, Szelim Öcsit. Ekkor akar Nusi néni inkább meghalni. És kiúszik egy teljes üveg Hipót. De nem gyártanak olyan erőset, amitől meg lehet halni. Nusi néni gyomormosást kap, tejet itatnak vele, és tönkrement hangszálai miatt, bármit mond is, mindig a Hipójáról beszél, amikor megszólal.

Városi lány az ereit vágja föl. Ha még otthon lakik az apja, az ő borotvapengéjével. A kádat teliengedi forró vízzel, levetkőzik, beleül, nyisz-nyasz. A forró víznek andalító, érzéstelenítő hatása is van, mégse sikerül annyira mélyre vágni, nagy elszántság kell ahhoz, amennyire az elvérzéshez szükséges. Elalszik szép fehéren, és ül a vérrel bebőrzött vízben, amíg a legkorábban hazaéró családtag rá nem talál. Összekaszabolt csuklója miatt természetes haláláig, ami mostanában esedékes az enyémmel együtt, egész életében hosszúujjában jár majd.

Császár Edit nem jár abban. Osztálytársam a budai gimnáziumban. Moszkvában született, szép kis orosz arca van, mindenkinek megírja az orosz leckét. Az ő apja otthon lakik, magyar tiszt, aki a Szovjetunióban végzi el a katonaiskolát, onnan hoz feleséget és gyereket meg neofita buzgalmat a kilátásba helyezett nagy karrierhez. Csak szovjet kislánya zavarja. Edit Luxit hallgat, az Ifipark érdekli, a nyugati írók, a jó szerkók, nem a Szovjetunió. A Szovjetuniót utálja. Jobban, mint mi.

– Ezt a szart kell írni-olvasni – mondja, amikor a leckénket írja. – Pedig van Puskin. De jó, hogy nekem ezt nem kell tanulnom.

– Nem vagy eléggé szovjet! Legyél jobban szovjet! – ordít vele az apja. – Szovjet! Szovjet! Szovjet! – és mindennap megveri. De ezt már csak akkor tudjuk meg, amikor Edit nem jön többet iskolába.

*

A vörös nyakkendő a mozgalomhoz tartozás legszebb jelképe. A három sarka jelenti a három nemzedék: a kommunisták, a dolgozó ifjak és az úttörők összetartozását. A színe a népek szabadságáért, békéjéért kiontott hősök vérének jelképezi. Aki a nyakkendőt viseli, az ünnepélyes fogadalomban vállalta, hogy tanulásával, fegyelmezett magatartásával méltó lesz a hősi elődökhöz és a három nemzedék szövetségéhez. A szovjet pionírok nyakkendője ugyanezt jelképezi, és ezért viseli minden pionír büszkén hétköznapiokon is a vörös nyakkendőjét. Mint féltett kincset ápolják a gyönyörű jelképet. Ha leveszik nyakukról, kisimítják, és úgy teszik el, hogy másnap simán köthetik nyakukba. Egy ilyen vasaló nélküli vasalásra tanítalak meg benneteket. Egy rajzlapra fektessétek ki nyakkendőjüket, és csavarjátok bele jó szorosan. Utána kössétek át kis szalaggal, és másnap simán lehet felkötni újra nyakatokba. Egy másik jó módszer, hogy a kimosott nyakkendőt az ablaküvegre fektessétek rá, míg a nyakkendő nedves, addig hozzátapad az üveghez, és száradás közben ki is vasalódik. Amikor megszáradt, leesik.

*

Atya, Fiú, Szentlélek. Hányják a vénasszonyok a keresztet, de nem segít. Sorban tűnnek el a lányok, asszonyok. Először az úttörő lányok.

Kapus Erika rajvezető csapatgyűlésre aprózza fehér lépteit sötétkék rakott szoknyában, derekán úttörőöv, patyolat blúzán vörös sárgászöld, fölötte a háromszögletű vörös nyakkendő, derékig érő copfjaiban habos masnik, fönt a kék ködvágó, csúcán a bádoggjelvény. Előre! De nem érkezik meg a csapatgyűlésre.

A félelemtől és meglepetéstől mozdulni se mer. Egy kéz fölhajtja a sötétkék rakott szoknyát, alatta nincs bugyi. Ott a gyönyörű háromszög, a rés. Még alig felhősödik, de látni, hogy már közeledik a viharok bozontos fellege.

– Fordulj meg.

A kéz hátul is fölhaltja a szoknyát. Éljen alkotmányunk ünnepe! Rózsaszín feneke olyan diadalmasan mosolyog a világra, mint a cipó az új kenyér ünnepén a vörös drapériás, virágos asztalon.

– Mi van a Pajtás Újságban?

– Nem tudom – sír.

– Olvasd fel.

– Nem gyakoroltam be.

A rakott szoknyán oldalt nyílik a kapocs és a cipzár. Az úttörőblúz takarékosan csak köldökig ér. A vörös nyakkendő könnyedén kijön a fölegombolt gallér alól. A blúz következik. A melle már sarjad, domborodik. Az egészség közös vagyunk: Kovács doktor bácsi az ilyen cicikért tart negyedévenként egészségügyi ellenőrzést.

– Most minden rendben. De sokkal többet sportoljatok! Testmozgás! Testmozgás! Neked meg – int Csulik Icának – holnap délután műszeres vizsgálat a rendelőben. Még meg kell néznünk valamit. Négykor.

A vörös zsinóros síp visszakerül Kapus Erika nyakába.

– Ugrás a talapzatra, föl, terpeszállás, előrehajlás, és fújd a sorakozót. Fújd! Fújd! Fújd! Soha meg ne állj.

.....
.....
.....
.....
.....

Bárhol, utcán, téren, sportpályán, iskolaudvaron, lakószobában, osztályteremben, irodában a legváratlanabb pillanatokban nyílik a csapóajtó, az áru az alvilágba jut. Az ajtó bezárul, soha senki meg nem találja a helyet, ahol egy töredék másodpercre megnyílt a felvilági lét. A körtefenekű Rendőr Klári reggel nyolc előtt három perccel indul el, hogy a kapitányságig vezető másfél perces utat megtegye, szolgálatba lépjen, és szaporán szétküldje az este kiállított idézéseket. Nyolc óraker már nyoma sincs. Az a sok ember mind szabadon jár, akiknek Rendőr Klári jókor reggel ki akarta küldeni az idézéseket, amelyek még délben is a mahagóni íróasztalon vároznak, amikor kollégái keresni kezdik. Nem tudják, hogy hiába. Hogy onnan még senki nem jött vissza.

Nem hozzák összefüggésbe a szép cigány lány eltűnésével, aki egy jó hónappal korábban a kapitányság fogdájából párolog el úgy, hogy nyoma sincs zárfeltörésnek, rácsfűrésznek. Cigánypárizs putrijából hozzák be a lányt köztisztasági őrizet címén, fürdetés céljából, hogy legyen kihez nyúlni férfiszükség esetén.

– Az első szappant én adom – markolja meg elől a kék csizmanadrágot Ármány őrmester. De mire kezében a kulccsal lemegy, a fogda üres. – Hát má, hogy a picsába? Riadó! Riadó!

Hiába mennek szirénázva Cigánypárizsba, hiába keresik mindenütt, a lány sehol.

– De hogy jutott ki? – jut eszébe estefelé Ármány őrmesternek az első számú nyomozati kérdés.

– Lakatnyító fű – mondja Farkas próbarendőr. – A cigányoknak van ilyen képességük. A tenyerükbe forrasztják a lakatnyító fűvet, és amihez hozzáérnek, az kinyílik előttük.

– Ne baszná – mondja Ármány őrm. – Még a bilincs is?

– Azt rá se lehet tenni! Volt olyan eset – tetéz Farkas –, hogy egy cigány kölök, rablógyilkosság, úgy lépett meg, hogy még a cella vasajtáját is vitte magával. Aztán eladta az ócskavastelepen. A vasajtót megtalálták, de őt magát sose.

– Ne baszná – mondja Ármány őrm.

– De bizony – mondja Farkas. – Akkó most mi lesz, őrmester elvtárs?

Ármány őrmester meghúzza a vállát:

– Mit tudom én.

A cigány lányt nem keresi senki, hamar napirendre térnek eltűnésének esete fölött.

Rendőr Klári találja meg. Meztelenül hegedül, körülötte tulipán, szegfű, szarkaláb, zsálya, rózsza, szívvirág hintál, hajladozik a hegedűből kicsalt melódiákra. Senki nem tudja, hogy amikor a lány odalent hegedül, fönt a madarak ugyanazokat a dallamokat éneklik. Az eltűnések nem is keltenek igazi félelmet a lányokban, asszonyokban. Titokban mindegyikük vágyakozik rá, hogy eltűnjön, álmukban lihegnek és verítékeznek. Különös kertekben látják önmagukat, részegítő illatokat éreznek, kábító italokat kortyolnak, könyéig érő, fekete kesztyűben emelve a kristálypoharat. Honnan álmodják ezeket az illatokat, ezeket a poharakat? Még soha nem láttak, nem éreztek hasonlót.

Rendőr Klárin sincs ruha. Hallgatja a hegedülő lányt, és ringatózik ő is, mint a virágok. Nincs rajta az egyenszoknya, a derékszív, barna bőrtokban a Tula-Tokarev. Nincs a vállán rangjelzés. Csak annyi látszik rajta, hogy van, hogy létezik. Hogy teljesen átadhatja magát ennek a látszatnak. Nem kell foglalkoznia vele, hogy melyik őrizetes nyírja a bukszust a kapitányság előtt, melyik söpri az udvart és melyik végzi akasztófán. Ki lesz az, akivel csak elbeszélgetnek egy kicsit, hogy mindenki csúfjára, összevizezve, sántítva menjen végig a hosszú utcákon hazafelé, vérző fejjel és kivert fogakkal. És az sem az ő dolga most már, hogy hova szállítsák azokat, akik se ez, se az, hanem kapnak öt-tíz-tizenöt évet, és utána egyből haza.

Ez mind odafönt marad, ahol épp a Toklász gyerek, Toklász Géza siet előre. Vállán egy-egy csigatáras géppisztoly, fenyegetéskultúránk davajgitára. Dobtárasnak is szották nevezni.

– Nincsenek megtőtve – mondja.

– Csak játék?

– Igazi. Viszem a kultúrba. Zengő elvtárs, bázishelyi parancsnok atta kóccsön. Szovjet katonák énekelnek a színdarabban, amit játszunk. Ahoz köllenek.

A Toklász gyerek még nem tudja, hogy már az összes lányszereplő lent van. A csúnya Dzsamba tanárnő hiába lobogtatja a papírt, rajta a leánymotívumokkal: szaladóforgó párcserével! Felet forgás négy lépéssel, a másik szomszédjuddal fogódnak össze, és vele forogjanak előre! Falábúak mind, ritmusra! Ritmusra!

A lányszereplők, ahogy meglátják maguk alatt a mennyei kerteket, a gyümölcsstől leszakadó ágakat, virággal hintett ágyakat, már zuhanás közben tépik

le magukról a vörös szalagokkal cicomált ruhákat, hanyatt fekvé érkezők le, és féktelen szeretkezések, eszement orgazmusok hangja száll fölfelé. A tanácsháza tetején áramtalanítani kell a váratlanul kikapcsolhatatlanná vált pléhkurvát, mert a Közkívánatra című helyi indulókinálattal helyett parázna hörgés, jajgatás, cupogás hallatszik belőle. Folyamatosan szólnak a telefonok, de ha fölveszik őket, azokból is ugyanezek a hangok hallatszanak. De még az íróasztalok lapjából is. Halasi bácsi-Földi bácsi rászorítja fülét az asztallapra, gyönyörűséggel hallgatja a veszett orgiát. És kiordít a titkárnőjének:

- Jusztí, a fa vezeti a hangot?
- Telefonálok a kátészszebe, elnök elvtárs – mondja Jusztina.
- Nem tud!

A kapitányság ormán az addig csakis monokulturálisan fénylő vörös csillag, amelyet még az egész országban se látni sehol: villogó, színes fényeket szórva, forogva világít. Majd hirtelen megáll, s megnyugtatóan árad belőle a vörös fény. Elcsöndesednek a lelkeket fölkorbácsoló hangok. Odalent kifulladtak a lányszereplők és felszabadultan, széttett lábbal alszanak.

- Jól van, nem köll má telefonáni – mondja az elnök elvtárs.

Csak ez hallatszik:

- Ez meg mi a lófasz, Jusztí?
- Nem tudom. Csak érzek valamit.

A lenti világ kertjei, ligetei, rózsalugasai, gyümölcsfákkal beültetett teraszai, virágos terei és utcái behálózzák a felszín alatt a földgolyót. Meztelen fekete lányok teste csillog, japán pipik muzsikálnak, tipegnek, mosolyognak, skandináv modellek kínálják magukat. A csapóajtó a földgolyó bármely pontján azonnal megnyílik, amikor egy csinos lány vagy asszony rálép.

Nyomozók érkeznek, rengeteg kutyát hoznak magukkal, amelyek idegesen rohángásznak, azonnal szagot fognak, de azonnal el is veszítik. Eltűnik a két legjobb szuka. Az egyik pillanatban még világosan jelzik farkuk csóválásával, hogy nyomon vannak, a másikban már nincsenek sehol. A nyomozók hazaküldik Zengő elvtárs bázishelyi alezredest, mert jelenléte csak hátráltatja a kutatást, keresést. A központból indulnak, egy se utca, se tér helyről, amely úgy született, hogy egy utca lerogyott, és várja reménytelenül, hogy a szél elüljön és leszálljon a por. Törölgetik a szemüket, holttesteket keresnek, árkokba elásott maradványokat, földarabolt hullákat.

Mindez nincs ma már. Én, a világon az egyetlen férfi, sok évtizeddel később Kanadában, Québecnek tartva jövök a felszínre a lenti világból egy hatalmas, fekete Mercedesszel. Tömegszerencsétlenséget okozok, ahogy a fölöttem száguldó autókat az utamból eltakarítom és suhanok tovább. A Mercedesemnek nincsenek ablakai. Nincs benne kormány, nincs benne fék. Csak gázpedál. Ránézek. A gondolataimmal növelem a sebességet. A műszerfalon nincs semmilyen kijel-

ző, semmilyen mutató, csak egy érintési pont, amely vörösen vibrálva várakozik. A belvárosba érve a mutatóujjam az érintési pontra helyezem. Az érintés működésbe hozza a több földgolyó elpusztításához elegendő nukleáris töltetet, amelyet a vágyak alagútjaiban, kertjeiben, gyümölcsös teraszain, rózsalugasaiban, ligeteiben, utcáin és terein helyeztem el. A robbanás után a földgolyóból csak néhány tucatnyi szó marad, s kering a semmiben:

acsarkodás
alávetettség
ábránd
áldozatosság
álhit
álhitű
álhitűek
álmodozás
anya
anyanyelv
anyatej
apa
árva
bánat
bekattanás
besimulás
bizalmatlanság
bizonytalanság
bosszú
bűntudat
együttműködés
elszigeteltség
eltaposás
eltiprás
elvezettség
elzavarás
engedelmisség
engedély
engesztelhetetlen
engesztelőds
éhség
élet
fárasztás
felelősség
felismerés
fenyegetés
félelem
hajthatatlanság

hazátlanság
hazudás
hitetlenség
hitványság
hódoltság
hontalanság
hosszabbítás
igazi
irgalmatlanság
irgalom
izgágaság
ítélet
jogfosztottság
kapzsiság
keserves
kétlelkűség
kétségbeesés
kibaszás
kiengesztelődés
kiéhezetség
kifosztás
kifosztottság
kilátástalanság
kirekesztettség
kiszolgáltatottság
kitaszítottság
kitettség
kockázat
lakosság
leosztás
leosztott
letiprás
magány
megaláztatás
megalázás
megalázottság
megfélemlítés
megfosztottság
megosztottság
megrontás
megvezetés
melankólia
menekülés
mostoha
munka

nincs
nosztalgia
ölés
önccsalás
őr
pazarlás
pökhendi
rabság
rabszolgaság
rosszhiszeműség
sarc
szánalmas
szégyen
szerencsétlenség
szerető
szétesés
szigor
szomorúság
szorongás
tanácstalanság
tehetetlenség
tilos
törvény
végzet
vergődés
verés
világ
vonakodás

Lebeg a tartalom. Az álomra rákeres az ébrenlét. Az ébrenlétre az álom. De már se álom, se ébrenlét. Tér, amelyben nincs jelen a megbocsátás. A pokol. A kizáratás tere. Nem én jutottam a lángok közé. Bennem ég a poklok tüze. Nincs út.

*

Halasi bácsi-Földi bácsi vezeti a Jövő Daráló Hivatalt. Egyszerre hajol ki az egyik ablakon, a másik ablakon. Halasi bácsi-Földi bácsi integet. Halasi bácsi-Földi bácsi integet. Ünneplik az újságok, ünnepli önmagát. Halasi bácsi-Földi bácsi, Halasi bácsi-Földi bácsi, a kétfejű mindig dolgozik. Nagy tervek, nagy grafikonok, a pléhkurvákban Halasi bácsi-Földi bácsi egyik hangja, Halasi bácsi-Földi bácsi másik hangja, a Jövő Daráló Gép biztató zakatolása. Felvonulás május 1-én, április 4-én, november 7-én, magasra tartva a Jövő Daráló Hivatal hatalmas tábláit, transzparenszeit, jelszavait, zászlait. A Jövő Darálók egyszerre lépnek. Élőképek mutatják be a Jövő Darálást. Virslijegy, mustárjegy, zsömlejegy, sörjegy. A Jövő ajándékai. Már 1982-t daráljuk! Jelenti Halasi bácsi-Földi bácsi. Jelenti Halasi bácsi-Földi bácsi. Már 1983-at! Halasi

bácsi-Földi bácsi hajtja a Jövő Daráló Gépet. 1984! 1985! A Jövő Daráló Hivatal ablakain ömlik ki a jóízű, langyos daralék. Finom. Finom. Finom. Fetreng a nép, magára söpri, elszik benne. Néha cukrot önt rá a Jövő Daráló Hivatal, máskor mézet. Valutáért juharsziruppal adja. Cserébe mindenki forgatja a Jövő Daráló Gépet munkaversenyben, kommunista szombaton, győzelmi följajnlásként, brigádban és egyénileg. Tovább! Tovább! Tovább! Fehérre meszelt traktorgumi-kerékvetők között. Kátyú. Sárgödör. Bakhát. A hinta is traktorkülső, két láncra kötve, közepében a gyerek, mint egy aranyeres öregember. Üres akkumulátordobozok míniummal lekenve, egymáshoz drótozva fölfelé, egymáshoz drótozva hosszában, a kerítés. Az utcák szegélyén hasítvány hegyébe tűzött, kibelezett villanykörték pirosra festve, kékre pingálva, kályhaezüstben ragyogva. A tudatlanság hatalom. A mindent átfogó, a legnagyobb összefüggésekre vonatkozó, ugyanakkor apró részletekbe menő, egyetemes ismerethiány elfogulatlansága mindennel és mindenkivel szemben. Az elsöprő tudatlanságvágy azonnal letöri a gondolkodás legapróbb jeleit is. A tanítás a butaság rákényszerítése mindenkire. 1986! 1987! 1988! 1989! 1990! A jövődaráláshoz a múlt ledarálása is hozzátartozik. Hát az másképpen nem mehet, mondja Halasi bácsi-Földi bácsi. Hát az másképp nem megy, mondja Halasi bácsi-Földi bácsi. Akinek van múltja, annak nincs jövője. Akinek van múltja, annak nincs jövője. Térképek ledarálása. Könyvek ledarálása. Iratok ledarálása. Telekkönyvek ledarálása. Fényképek ledarálása. Filmek ledarálása. Emberek ledarálása. A grafikonok, mint a rakéta. 2010. 2025. 2078! 2110! Jövő Darálás. Jövő Darálás. Ha jól csinálják, jelen sincs. Ha jól csinálják, jelen sincs. Évente tűzijátékkal ünnepelni a működésképtelenséget. A korlátlan ellehetetlenülések birodalma. Mindent a rendszerre kenni. A diktatúra! A diktatúra! Mert mi volt az, amit önszántamból, boldogan gazemberkedtem? Mert mi volt az, amit önszántamból, boldogan gazemberkedtem? Mert szerettem az ízét? Mert szerettem az ízét? Mert gyáva voltam? Mert gyáva voltam? Vagy csak becstelen? Vagy csak becstelen? Semmi. Semmi. Halasi bácsi-Földi bácsi. Halasi bácsi-Földi bácsi. Kiváló Jövő Daráló Oklevél. Ledarálva nyújtják át. Ledarálva nyújtják át. A markából eheti meg a kitüntetett. A markából eheti meg a kitüntetett. Halasi bácsi-Földi bácsi, Halasi bácsi-Földi bácsi iszik, mint állat, iszik, mint állat. Jövő Daráló Hivatal, vadászterem. Daxli kutya alakú őzek a falakon, sült fácánok a bokrok alá tálalva, nehéz mozgású, szarvasmarha formájú szarvasbikák, tarka macska rókafiak, bernáthegyi méretű vadnyulak. Mind sorba ott isznak a freskók alatt, zárt ajtók, becsukott spaletták mögött a vezető emberek. Gyórfi elvtárs, Gristyuk Gizi, Vacer Benedek, Munyi titkár, Krisán elvtárs, Nagyné, Turi Dani, Bundzsák Kálmán, Hajas Ernő. Első generációs hatalomélvezők. Sódar elvtársnak, a Jövő Daráló Hivatal első vezetőjének első intézkedése, az íróasztalára villanycsengő nyomógombot szereltet. Vastag, fekete drót vezet belőle a titkárságra, U-szögekkel rögzítve a padlóhoz, kimélyítve az ajtó alatt, hogy a nyitogatás-csukogatás, mennyien, kérincseni örökké, mennyien gyűnnek, ne koptassa el. A villanycsengő a titkárnő füle mellett szól.

– Hangosabb nincs-e? – kérdezi Sódar elvtárs. – Úgy szeretem, hogy behallat-szik. Hogy higgyen az ilyen drótoknak az ember?

Ül az íróasztal mögött, nézi az ajtót, megnyomja a csengőt, a titkárnő bejön. Int neki, hogy menjen ki. Megnyomja a csengőt, a titkárnő bejön. Int neki, menjen ki. Nézi az ajtót, nyomja a csengőt. Nézi az ajtót, nyomja a csengőt.

– Itt megnyomom, ott bejön. Itt megnyomom, ott bejön.

Ezzel telik el a munkanap. Még túlóráznak is.

Azonnal! Azonnal! Hívadják Lajoska doktort, Jövő Daráló Hivatal, vadászterem, injekciót Halasi bácsi-Földi bácsinak, injekciót Halasi bácsi-Földi bácsinak, hogy magához térjen, hogy magához térjen. Mindnek sorba, hogy levegőt tudjanak venni, meg tudjanak szólni.

Hogy?

Ez meg hogy?

Minden átmenet nélkül, mitől íródik ide?

A két háborús bűnös kislánnyal, Bíborkával és Bársonykával lakom egy udvarban. Kétéves vagyok. Még alig tudok beszélni. De a kapuból mégis utánakiabálok a szomszédnak: kulák Péter! Kulák Péter!

És ahogy visszanéz.

Ma is el tudom olvasni az 1950. június 3-i megyei lapban, hogy Horváth Péter kukoricája be van gazosodva, és még az egyszerű kapáláshoz sem fogott hozzá. Ezen a nyelven tanulok beszélni.

*

Disznóvisítás. Naphimnusz téli hajnalon. Hogy olyan szép, fodros legyen a teteje? Hogy kell füstölni a szalonnát?

Nem kell vágási engedély. Nincs beadás. Nincs kamraellenőrzés. Miénk a disznó, nekünk visít. Pofája szabadságunk arca. Lesz mit enni nyárig. Föld nincs már. A kertben, a ház mögött, a kút körül, minden talpalatnyi helyen egy kis takarmány. Kukorica, tök, lucerna. Csirkedrót mögött baromfinép. Az önállóság, a függetlenség flórája és faunája.

Bádogbögre. A csábítás hangszere. Szép, sárga szemek csörögnek benne. Kukorica. Az ólajtóban imbolyog a zeneértő. Százötven kiló még zabálhatnék, még hízhatnék, százötven kiló zsíros, eleven vágy. A kispolgári lét visszaszerzéséért vívott titáni küzdelmünk totemállata. Kicsalni, ráugrani, átvágni a nyaki ütőeret. A visításban nyer értelmet a nyár. A veríték, a munka. Ültetés, kapálás, aggódás aszályon, jégen. Mi lesz? Mi lesz? Mi lesz? Moslékkeverés, moslékvödörzés, óltakarítás, büdösdomb, süt rá a nap, öli a hőség, őrzöng benne a lét, kukacok, pondrók, férgek, fölötte, rajta a döglét ékességei, kék, zöld legyek. Nyári vasárnapok benult némaságának zenéje, zümmög a ganédomb.

Száll a visítással a padlásra a sonka, kolbász, szalonna. Belefő a kocsonyába, beletöltik a hurkába, a gömböcbe. Vérszag, pálinkaszag, bőfögés. Útra kelnek a belek: múlt és jövő. A szomszéd utcában a bélmosó asszony. A belek-ből, a gyomorból kirázza, kiüríti a ganét. Mosás, dörzsölés, szagtalanítás, töltés. Vastagodik, dúsul a holnap.

Lupták szúrás előtt disznótaksára jön. Elhagyva őrhelyét a kocsmá előtt. Szögvasból hegesztett bicikliállvány, bádog ötágú csillagok, kalapácsok, sarlók. Pattogzik a minium róluk. Nemi erőszak a táj ellen. Tavaszonként tényleg vissza-

nyeri az ártatlanságát? Szagok áradnak, ahogy közeledik, Luptákból. Különböző testterületek azonos mosdatlanságának szagai. Elöl a hasa alatti tájékról lebeg jellegzetesen, összetéveszthetetlenül, hátul az öv alatti részről követi egy szagcsík, mindkettőt kiegészítik a hóna alól fölröppenő halálfejes szaglepkék, a száját elhagyó szagos szavak. Hátralép, hunyorít:

– Százharminc kila.

– Több az.

– Több?

Nem érdekli, a disznó hány kila. A sült vérré gondol, a pohár pálinkára, amit hamarosan megkap. Enged:

– Száznegyven.

*

Zöld műselyem függöny szűri az erőtlen, téli fényt. Piros, rojtos ernyő a nikkelezett állólámpán, benne kék izzó világít. Műkristály csillár lóg a mennyezetről, abban is csodálatos, különböző színű villanykörték égnek. Bekapcsolt televízió. A kísérleti adás nem ér el odáig, hiába mered a kéményhez drótozott antenna, bolhabál az üresen vibráló képernyő. Lila bársonnyal letakart dupla ágyon Antoanett a piros, kék, zöld, sárga fényben. Becsületbeli feleség. Kovács doktor felesége. Akik bejárnak Szögedébe, kiderítik, hogy tulajdonképpen Icának hívják. Takarítónő volt a városi pártbizottságon, ő tartja el Kovácsot, amikor tanul. És megkapja jutalmát:

– Úrinő vagyok! Doktorné – mondja. Antoanettnek hívhatja magát, hever a lila bársonyon a színes villanykörték alatt, és nézi a tévét.

Kezdetben kijár. Napernyőt tart a feje fölött, strucctollas malomkerékkalapot hord, sárga muszlinálba burkolja magát, alatta fekete selyemköpeny és kígyóbőr csizma. Féldisznók, pulykák, kövér libák, kacsák, csirkék, levestyúkók tűnnek el a gyomrában és haladnak át egyre renyhébben a bélrendszerén. Nem kell reggelek reggelén szürke klepetusban fókáznia a lépcsőkön, véccésészek fölött hajlongani, piszoárok előtt illegetni, teli vödörrel, mosószerrel, partvissal, söp-rúvel, személtapáttal trappolni a folyosókon, lehordani a szemetet. Táblácskán piros betűk rikítanak, a takarítók a liftet nem használhatják! A dupla ágy egyre kisebb alatta.

Nekik sok kóstoló jár. Egy garaboly rizses hurka, véres hurka, májas hurka, kolbász sütni, karaj. Antoanett már nem képes kijárni. Föülülni, föllállni alig tud.

– Vidd ki a cselédnek – mondja. – A hűtőgéphez.

– Nagyon szép hús – sipákol Nusi néni. – De már nem fér bele.

A sikoltozó Antoanettet Kovács doktor, majd Zengő elvtárs bázishelyi parancsnok terepjárójával viteti vissza Szögedébe. Letakarják a Gorjunov géppuskát, egy sor ülést kiszednek. Amíg Antoanettet berakják, Marofka közmunkásőr a motort túsztatja, hogy a sikoltozás ne hallatsszon messzire.

*

Innen oda. Aki eljut, a világ tetejére érkezik meg. Szögedében villamos jár. Boltok. Kirakatok. Ha nem tudod megvenni, akkor is. Nincs az ember lánya foly-

ton szem előtt. Az arctalanság demokrácia. Ezt nyújtja a város. Járdá van! Egy jó helyre be lehet ülni. És nem tudja meg mindenki rögtön.

Az is szeret itt, aki nem költözik be. Hát nem mindenki akar emeletbe lakni. Házat venni meg ki tud? Munyi titkár is a szabadságot keresi itt. Ahol nem ismerik föl, szabadon dülöngélhet, csapódhat faltól falig és vonatozhat.

*Megy a gőzös, megy a gőzös Szögedébe
A szögedi, a szögedi állomásra.
Elöl ül a Munyi Pista,
Ki a gőzöst, ki a gőzöst igazítja.*

Munyi titkár ül egy asztalon, az a mozdony, borosüveggel hadonászva vezényli a nótát, a mögötte szökdécselő elvtársak a szerelvény, tolják a mozdonyt maguk előtt. Énekelnek.

*Hallották-e, hallották-e, hogy mi történt,
Tegnap este lenyeltem egy villanykörtét,
Azon vettem magam észre, hogy
hátrafele világítok a sötétbe.*

Megáll a vonat. Vételeznek. Pezsgődurr. Majoros elvtárs beindul, Zbrojovkájával utánaló a pezsgősdugónak:

– Ez nagyobbat szól!

Kint, a bedugult piszoárban, mint döglött aranyhalacska lebegnek a Fecskecsikkek.

Helycsere.

Majoros elvtárs igazítja a gőzöst, Munyi titkár beáll a tolók közé.

A vonatozás árát a kéréselők adják össze. Munyi titkár a városban mindent elintéz. Az intézkedésnek költségei vannak:

– Ez kérlek, kedves bátyám, egy karikás.

– Ez kérem, kedves bátyám, egy karikás.

Így beszél Munyi titkár. De másként is tud:

– Ez kérlek, kedves bátyám, két karikás.

– Ez kérem, kedves bátyám, két karikás.

Pakolja a zsebébe az ezer meg a kétezer forintokat, hetente be a fekete Volgába. Pártbizottság, Majoros elvtárs. Együtt a brigád, nagyokat röhögnek, beszállás, indul a vonat. Este haza, nagyot alszik, és szól a kéréselőknek.

– Kérlek, kedves bátyám, elintéztém.

– Kérem, kedves bátyám, elintéztém. De miért nem tegeződik már velem?

A pénz, hiszen elutazott, jár neki.

Undor?

A biciklit leteszem a fűbe, ölyü aprócska pontja odafenn. Ülök, nézem a túlparti mezővédő erdősávot, az eget a víztükörben. Mögöttem a kukoricatenger zöld hullámai. Soká találják meg, aki beleveti magát. Nikotinos permetlé. Ha nincs, kiáztatott dohánylevél.

Metál János kulák bal zsebében, jobb zsebében egy-egy flaska, úgy indul neki, mintha köszöntőbe menne. Csak mégse, rejteketakon halad, kertek alatt bújjik. Sok a besúgó. Már a készítéskor is óvatosnak kell lenni. Dugva megcsinálni, mert ha éppen akkor jönnek, és megfogják vele, tiltott dohánytermesztés, elveszik a szép, felfűzött, töretlen dohányleveleket, őt meg addig ütik, amíg be nem vallja, hogy a kiáztatott dohánylével kit akart megmérgezni.

– Nem verjük agyon, hogy holnap is el tudjuk verni – mondja Metál János kuláknak egy ismeretlen, akit korábban sohasem látott. – Meg holnapután is! – mondja az ismeretlen, és újabb pofonokat ad.

Teherautóval huzkodják ezeket körbe-körbe. Leugrálnak a ponyva alól, fegyver lóg rajtuk, gumibot van náluk, végigverik az embereket, azután viszi őket a teherkocsi tovább. Ugyanott soha többet nincsenek még egyszer. Másik osztag érkezik.

Metál János kulák mellé behozzák a Jövő Daráló Hivatalba Horváth Péter kulákot is.

– Na most már nem verjük magukat – mosolyog rájuk egy másik ismeretlen.

Egy harmadik meg elordítja magát:

– Adjon egy kurva nagy pofont a Metálnak Horváth, az istenit a pofájának.

Bejön a negyedik, puskatussal hátba vágja Horváthot:

– Parancsmegtagadás? – újra hátba vágja.

Metál megkapja az első pofont.

– Maga ezt túri, Metál? Hogy egy kulák pofozza? Hát ilyen szar ember maga?

– Köpje szemem a Horváthot! Nagy turhát a pofájába.

Horváth Péter kulák és Metál János kulák késő éjszakáig ütlegeti, köpködi, szidalmazza egymást. Ha nem elég kemények, puskatussal, gumibottal kapják a biztatást. Dr. Gristyuk Gizike állatorvos figyeli őket egészségügyileg:

– Még lehet.

– Még lehet.

Horváth Péter kulák és Metál János kulák legközelebb már csak a kukoricaföld szélén találkozik.

– Elhoztad, János?

– Elhoztam, Péter.

Beveszik magukat a táblába, Metál János kulák odaadja az egyik nikotinlével teli flaskát Horváth Péter kuláknak. Koccintanak.

– Az Isten bocsássa meg nekünk, Péter.

– Az Isten bocsássa meg nekünk, János.

Kukoricatőréskor találják meg a két kukacos hullát, egymás mellett, ahogy rókák megrágtá arccal fekszenek.

– Két piszkos parazttal kevesebb – mondja Sódar elvtárs, a Jövő Daráló Hivatal első vezetője, és teker egyet a Jövő Daráló Gép karján.

– Akkor még kézzel kellett hajtani – emlékezik Halasi bácsi-Földi bácsi. – De a fejlődés rohamlépte!

Esik a hó! Nincs mán virág!

Temető az egész világ.

*Én is a föld alatt vagyok:
a pincébe búslakodok.*

Ezt az egészet túlélni hogy sikerült? Sorra venni a magyarázatokat. Majd öre-
gen. Leszálló szellemi ágban. Makogó érveléssel. Amikor már csak az elkövetések
látszanak a romló szemek előtt.

Benne lenni most. Életerősen.

És még egyszer benne lenni majd. Gyengén.

Kétszer is?

Elárult barátok. Testetlen jelenlétük.

Elárult barátként testetlen jelenlétem. Belógva a látótérbe, mint egy homlokba
hulló saját hajfűrt, ami nincs.

Eltitkolt pofonok. A csattanások újra. Az asztalra kitett stukker megjelenése az
unokák születésnapján a torta mellett. Három gyertya, négy gyertya, öt gyertya
fénye csillan rajta. Asztali tűzijáték.

Nem.

Van, ami elől jobb meghalni.

Halálörökség? A feleségre, a gyerekekre a meghívott Halált ráküldeni?

Nem.

Baleset.

Baleset. Baleset. Baleset.

A sajátkezéség a borpincéből soha nem ér el „a napsütötte sávig”. Leszaladni,
és csak egy perccel maradni tovább. Véletlenül. Szorgalmatosság szüret után. És
tisza lappal megy minden tovább.

– Volt a családban öngyilkosság?

– Nem.

Három nem. A ráadás volna, ha Istent is sikerül átverni.

Karcsi legény igyekszik az erdősáv felé:

.....
.....
.....
.....
.....

Nincs titok. Lajoska doktor várójába nem férnek be a betegek. Az udvari lép-
csőn is ülnek, az utcára, a ház előtti padra is jut belőlük. Balázsiné orvos admi-
nisztrátor időnként fölrántja a fehér, párnázott ajtót és kiordít:

– Tíz férfi!

Tíz férfi bezúdul, vetkőzik, ing le, gatyá le, és sorba állnak Lajoska doktor elé.
Balázsiné írja a neveket, a bajokat, tartja a vesetálat, hozza a lapocokat, készíti az
injekciót.

– Tíz nő!

Tíz nő bezúdul. Fejkendős parasztasszonyok, hátukon, farukon kék-zöld
foltok, husángok nyomai, csizmahúzó okozta nyílt sebek. Mögöttük iskolás lány
torokfájással, vérzésekimaradással menyecske, anya lázas csecsemővel.

Halad a rendelés.

– Tíz férfi!

Karcsi legény bokánál megkötös hosszú gatyája hamarosan térdig csúszik.

– Hát ez a gatyabaj – mondja.

Elöl gennyes, sárga, véres váladék a gatyán.

– Ezt meg hogy szerezted be, édes fiam?

– A legerősebb háziszappany se viszi ki.

– De kitől kaptad el? Kihez jársz?

– Violához – mondja Karcsi legény.

Zsebében üveg pálinkával Karcsi legény már túl az erdősávon jár. A téesz-istállóba viszik a lábai, a lábait irányító vágyai. Hetekig szavát se lehetett venni azután, hogy az apjának a szép, fehér farokbojtos, zsemleszínű Viola tehenet is be kellett vinnie a téeszbe. Aztán kilesi az alkalmas pillanatokat, és derűje visszatér. Az orvoskaland után azonban mezőört állítanak az istálló elé, a vadászpuskás Mugura személyében, aki üveg pálinkáért beengedi az Iójára vágyakozó Karcsi legényt az istállóba, és odébb ballag, hogy a légyottnak tanúja ne legyen, miközben ő maga is ábrándozik.

Bogárkájáról. A szárnyas lányról. Aki a padlásletráról esik a tyúkudvarra kiskorában. Nem szárnya nő, hanem púpja.

– Sose leszek menyasszony – sír, amikor Mugura leakasztja válláról a vadászpuskát, és kibontja őt különleges szabású ruhájából, amely a hátán zsáknyi bősé-
gűre, mellrészén meg szűköskére van szabva.

Mugura leveszi róla a csipkés alsóinget is, amelynek ugyanolyan szabása van, mint a fölsóruhának, és ágyba viszi Bogárkát. Bogárka melle horpadtan bemé-lyed. Oldala jobbra-balra kiszélesedik. Napfényt sose látott, nagy, domború háta magasra emeli ezt a különös élőlényt, amint Mugurát előre-hátra, jobbra-balra rengeti.

– Úgy ringatsz, mint egy bölcső – mondja Mugura.

Bogárka olyan, mint egy pók, ahogy hosszú, fejletlen karjával átöleli Mugurát.

– Kapd be, kapd be, most élvezek – ordít Mugura. – Te vércse.

– Hogy én ezt megértem. Hogy én ezt megértem – sóhajtozik Bogárka. – És nem csak álom!

*

Minden avadék a szappanfőzésbe megy. Lobog az öntöttvas katlanban a tűz. Jó fa kell, erejük legyen a lángoknak, rotyogjon az üst. Zsír. Zsír. Zsír. Az összes disznóvágási nyese-dék, hulladék, bélzsír, fodorzsír. Megavasodott zsír, töpörtyű, szalonna. Kis Eszter lúgköve. Ne higgyük el, bárki állítja, hogy „felesleges olyas-mit megcsinálni, ami magától is bekövetkezik”.

Száll a zsírgőz.

Forr a szappan.

Büdös lélek úszik fölötte. Kavarni, kavarni, kavarni. Amíg föl nem jön a tetejére a sárgásfehér hab. Lekanalazni, farámába önteni, szikkadni hagyni, madzaggal feldarabolni.

Lehet mosni.

Nincs mindig lúgkő. Szódaport söpörni a tóaljban, sziksót, hozzá fahamu, meszet, így főzni lúgot. Sziksóárus jár esős, vizes időkben, amikor nem lehet

söpörni. A legszegényebb legények. Már a Szent Kereszt-Szamuely utcán hallat-
szik az ordítás:

– Sziksót vegyenek! Sziksót vegyenek!

Drótostót jár, vasfazekat, üstöket is befoltoz kézi üllőjén nitszeggel, flepnivel. Vándorköszörűs biciklin. Vándorüveges gyalog, hátán nehéz faalkotmány, benne ablaküvegek. A Kis Magyar Alföld vándorai. Rongyszedő jön, ül a bakon, hosz-
szú ustorával girhes lovacskájáról egykedvűen hajtja a kövér legyeket. A kocsi
kenetlenül nyikorog.

– Nyeee – biztatja a rongyszedő a lovacskát. Sípjába fúj, kiabál, kalapot emel.

– Nyeee!

– Fölfekszek rá így, ahogy vagyok – nézi öreganyám a rongykocsit.

A digesztor felől édes dögsgzagot hoz a meleg szél. Állatifehérije-feldolgozó
telep. Döglött lovak, kivégzett kutyák, pestisdisznók, elhullott tehének, baromfiak
várják a melegben, hogy lefőzzék őket, enyvanyag legyen belőlük, ami szétesne,
mindent megragasztani. A digesztorszag mámorító ájer a legyeknek. Erőt ad
nekik a bágyasztó melegben, légiókban rohamozzák az ajtót, nyitáskor egy-
egy kohorsz bejut, a konyhaasztal fölé rajpszögezett légyfogókon vonaglanak,
jártatják a lábaikat az enyves szalagokon, emelgetni próbálják a szárnyaikat, a
legéleterősebbek a konyhaasztal viaszkosvászon terítőjére potyognak, ráragad-
nak, egyenként kell őket fölcsipegetni.

Magányos kiemelkedés a tájban a dögkút alacsony betonkávája. Nagy, kerek
betonlap fedi, a betonlapon négyzet alakú, miniumszínű vasajtó. Nagy a rajzás,
amikor nyitva marad. A méretes vasajtót lelakatozzák, hatalmas köveket tesznek
rá, de a cigányok kifizyelik, ha egy-egy disznótetem mégse a digesztorban,
hanem a dögkútban végzi. Lelökdösik a köveket, leverik a lakatot. A dögök tete-
jén legfölül ott az elhullott, szép, kövér disznó. Csak alá kell szállni érte. Csak
tudni kell beszélni a dögök nyelvén. Hamar fölhozzák.

– A dögzabáló büdös kurva anyátokat basznátok szájba a kankós, kékeres,
cigány faszotokkal, megint a dögcsizternát hogy kizabáltátok – üvölt Ármány
örmester. De későn. A disznót már megették.

– Jó az. Csak sokáig kell főzni! Az első lét leönteni.

És sokáig főzik. De sose csukják vissza a dögkutat. Lezúdulnak a legyek, a
mély kürtő, a vastető megsokszorozza a boldogságuk hangjait. A pokol züm-
mögő kórusának zúgása a süket hőségben. A nyitva hagyott vasajtón kiárad a
sötétség. Amikor teljesen beborítja a tájat, és lehül egy kicsit a levegő, megszólal
a mező.

Gyepmester. Pecér. Sintér. Dögész. Dög ász. A Jövő Daráló Hivatal kebelébe
tartozik. Ebből a foglalkozásnévből nincs családnév. Dr. Sintér Adrienn gyer-
mekpszichológus. A gyepmester hajnalban indul, visszazárja a dögkutat. Még
dél felé is halvány vaníliaillat szállong. Káromkodva görgeti a nagy köveket visz-
sza, erőlködve, izzadva emeli őket föl a vasajtóra. Tudja, hogy nemsokára kezd-
heti előlről. A kutyafogdosást is. Négy-öt kutyát tud egyszerre hazavonszolni.
Kezében a hurkokkal fölkerelkedik. A viskója a sintértelep. Kint a Gödrösök után.
A kerítés görbe akáckarók, fölül egy szál vastag drót kihúzza rajtuk, semmi más.
De csak az út felől. Hátrafelé a végtelenbe nyílik az acatos udvar. A hazavonszolt

kutyákat azonnal fölakasztja a viskó mögött, mindegyiket arra a dróthurokra, amelyekkel hazavonszolta. Napokig lógnak a kutyák.

– Micsinál velük?

A sintér viskója ajtajában ül egy sámli. Új dróthurkokat készít. Dolgozik.

– Tán megeszi a kutyákat?

– Biztos.

Kózápor.

Rohanás.

– Az anyátok istenit! Elkaplak tikteket is, ne féljete! – lóbálja a hurkot.

Irányítása alá tartozik a két aranyműves. A két vécépucoló cigány férfi. Ők bevallatják a múltat mindenkivel. Két, hosszú kötélre kötött vödrukkal megjelennek és egyre mélyebbről meregetik az olvadt aranyat. Az egyik merít, a tartalmat elcipeli a gyarapodó rakáshoz, ezalatt a másik merít, cipel. A két aranyműves körforgása hozza létre a fogyatkozást, növekedést. Rétegenként nedvességszívó port szórnak. Kétforintos lókolbászebéd. Estig a rakás embermagasra nő. Sarkosra a gödröt! Beugranak. Elégedetten néznek vissza. Jön a szekér, föllapátolják, elviszik. A földieper-ültetvényre szórják. Gyönyörű lesz a termés. A duzzadt, piros eperszemek.

*

A csók, ha igazi: köpet. Eperajkú Évike, szívem szép szerelme, ó.

You know you're a cut little heartbreaker,

You know you're a sweet little lovmaker.

Ahogy belépek, a zenekar rögtön a Foxy Ladyt kezdi. Új szám. A sarokban ott a kis vörös. Ő se régi. De milyen jók a csúljai! Eperajkú Évike. A sarokban ül a hapsijával. Bordakilátszós, kötözködő fazon. György. Mint az angol király. Sehanyadik Gyuri.

A legjobb zslugás vagyok a sok diák között, és nincs kegyelem. Viszem, amit megnyerek. Póker, makaó. Ebben a kettőben utazom.

– Máma neked szerencsés napod van – mondom Fasorbasincs Gyurinak. – Látszik rajtad.

Boldog mosoly terül szét a pofáján.

– Játszunk? – kérdezem.

– Most?

– Most.

– Nem is vagyok formában.

– Olé, néztem a múltkor, ahogy játszol. Te mindig formában vagy.

– Meg már menni is akarunk – mondja Eperajkú.

– Ugyan. Hova? Póker. Ötvenkét lapos francia kártyával.

Zakó már eleve nincs rajta. Itt a tavasz. Kiteszem a kártyapaklit.

– Keverj te – mondom.

– Most kártyázni kezdtek? – kérdezi Eperajkú.

– Igen – mondja az angol király. Kever és oszt.

Royalflössel nyitok, és úgy is folytatom. Hamar elfogy a pénze.
– Nálad van valamennyi? – kérdezi Évikét.
Eperajkú elébe teszi a pénztárcáját.
– Ennyi.
– Ez elég – mondja az angol király.
– Hadikölcsön – mondom. – Amely megfordítja a küzdelem sorsát.
Fasorbasincs Gyuri homlokán izzad a remény, szorítja a lapokat és figyel rettetesen.
– Végül is jól játszol, nagyon – mondom neki.
– Tudom.
– Csak most elpártolt tőled a szerencse.
Bólogat.
– De azt vissza lehet szerezni. Azért forgandó. Csak nem szabad föladni.
– Nem is fogom – mondja.
– És egyszer csak a te pártodra áll – mondom.
– Póker! – vigyorog.
– Flös – mondom.
– Az royalflös – nézi a lapjaimat.
– Tényleg. Bocs. Elnéztem – és már Eperajkú pénztárcája is nálam. Nemcsak a pénze.
– Már nem tudok mit föltenni.
– Dehogynem. Ott a karórád. Így abbahagyni?
És elveszíti.
– Vége – mondja.
– Ugyan már – mondom. – Tedd föl a barátnődet.
– Engem?
– Téged.
– Őt nem – mondja György király.
– Ellenében mindent fölteszek, amit elnyertem tőletek. Plusz még, ami nálam van pénz – mondom. – Vertük reggelig a blattot, és nyertem végig. Tele vagyok dohánnyal. Utolsó parti.
György király bámul.
– Már ideje is veszítenem – mondom. – Egy nagy tét.
– Én? – kérdezi Évike.
– És mindent visszanyertek.
– Így lesz – György király kever, oszt, veszít.
Fölállok.
– Az órátat meg visszakapod – mondom. – Hogy tudd, hány óra van.
Eperajkú Évike pénztárcájába visszateszem a pénzt, ami az övé volt, és odaadom neki.
– Menjünk – mondom.
– Hova?
– Hova? Hát énhozzám.
Az úton azt mondja Eperajkú:
– De te nem kockáztattál semmit.

- Én? Mindent. Azt, hogy nem nyerlek meg.
- Ha azt hiszed, hogy azért jövök el veled, mert megnyertél, nagyot tévedsz.
- Hanem?
- Meg nem is azért, mert elvesztett a Gyuri.
- Belém estél.
- Hülye. Mert föltett. Azért. Nem is volt értelme a játéknak tovább.
- Eperajkúnak hívlak.
- Szép. Kedves.
- Eperajkú Évike.
- Meg tetszel is egy kicsit – mondja. – És téged én hogy hívjalak?
- Sehogy.
- Hallgatunk.
- Most mi lesz? – kérdezi, amikor mögöttünk bezárom az ajtót.
- Megyünk az ágyba.
- Rögtön így?
- Vetkőzz már. Elnyertelek. Akár a rabszolgám vagy.
- A barátnőd.
- Annál gyorsabban.

Eperajkú nem tudja, azzal van vége, hogy elkezdődik. Egyre jobban vonzódik a helyzethez. Már nem vagyok kíváncsi rá.

Térdig pénzben. A jövőből odairányított pénzkötegek az asztalon. Négy-öt millió forint. Petőfi Sándor, Dózsa György, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos. Nagy rakás. Súlyra, térfogatra sok. Minden áldott nap ennyi pénz. Délutánra gyúlik össze. Ötre, fél hatra az összes bent van anyám íróasztalán. Előtte, a jobb könyökénél, a bal könyökénél a pénzkötegek, átkötve, lebélyegezve. Középen az ívek, amelyekre az összegeket írják. A sok millió forint, ha fillérre egyezik. Akkor van vége a délutánnak. Úgy hét órakerül be a pénz a másfél méter magas, tömör, zöld színű páncélszekrénybe. És benne marad éjszakára. Minden irodában a kapcsolók mellett, vörös zsinóron seszínű táblák: Oltsd el a villanyt, ha nincs rá szükséged! A páncélszekrény-irodában ellenben leoltani tilos. A függönyt is félre kell húzni az utca felé.

– Lássam én azt a mackót egész éjjel, amikor járőrözök! – mondja Ármány őrmester. – És nem lesz hiba.

Két kulcsra jár a mackó. Kulcs. Ellenkulcs. De mindkettő anyámnál. Nincs más, aki megfelelné a feltételeknek. Megszerezni a pénzt! Családi postarablás. Visszaszerezni a jövőben, amit elvettek a múltban. Egy részét. Legalább. Mindkét kulcsról másolat, és egyszer visszajönni majd. Éjszaka. Amikor innen már rég elköltöztünk. A szüleink már nem is élnek. És elvinni az összes pénzt. Mindet. Nekem jut eszembe. Az örökségünk. Megleckéztetni őket. A nyereség izgat, nem a nyereség.

– Csináltak már ilyet – mondja a testvérem. – El is kapták őket. Pedig egy vesztes világháború is volt a kulcsmásolás meg a rablás között.

Ha a pénz már bent a mackóban, jöhet a szabadidő. Este fél nyolctól reggel fél nyolcig. Hat nap a munkahét. Legyen ötnapos! Halasi bácsi-Földi bácsi levelet intéz Kádár elvtárshoz.

Tisztelt Kádár Elvtárs!

Példánk a Szovjetunió! Valósítsuk meg az ötnapos munkahetet, miképpen a Szovjetunióban ezt megtették Lenin harcostársai, a szovjet Jövő Darálók. A hétfőn kezdődő munkahétnek péntek este vége. Szombat munkaszüneti nap. A következő munkahét kezdete vasárnap. Befejeződés csütörtök. Péntek munkaszünet. A munkahét kezdete szombat. Befejezés szerda. Mindegyik nap lehet munkanap, munkaszünet, ami dinamikában tartja a dolgozókat. Amikor a munkaszünet vasárnap, az az egyháznak tett kedvezés.

Jövő Daráló üdvözléssel:

Halasi bácsi-Földi bácsi

A tervezetet elutasítják. De biztatják is, hogy a Jövő Darálásra vonatkozó javaslataival ezentúl is bizalommal forduljon a Jövő Daráló Központi Bizottsághoz. Fontos a helyi Jövő Darálás.

Minden szombaton munka. Vasárnap jönnek a látogatók. Beszélgetni. Amikor mindenki hallgat.

– A falusi ember gyomorember. Enni szeret, nem öltözködni – mondja az egyik, és a tényérjára pakol egy hatalmas húscsafatot.

– A városi ember ruhaember.

– Senki se látja, hogy mi van a hasában. De hogy mi van rajta, azt igen.

– A városi ember bármit megeszik.

– Mint a kutya.

– Mert öltözködési ember.

– Divatozó.

– Csak a szép nyakkendő.

– Lakkcipő.

– Hasított szoknya!

– A falusi meg csülökember. Nem érdekli, mi van rajta. Télen jó meleg, nyáron meg szellős, levegős. Ez a lényeg.

– A galamb, csirke, kacsa, liba, disznó.

Hatalmas a fogyás belőlük a vasárnapokon. De miről lehet még beszélni? Holnap már hétfő.

– Én a patikában szoktam benzint venni.

– Az öngyújtóba?

– Abba. Sebbenzint.

– És jó?

– Príma. Egészen príma.

– A kocsmába azért nincs ilyen fröccs.

– A nyomába se ér!

– Ennek.

– A szódájuk se olyan jó, mint a maszek szódásé.

– Onnan veszitek?

– Onnan.
 – Pedig ugyanaz a víz.
 – De nem olyan mélyről.
 – Nem?
 – Nem.
 – És az a lényeg. A mélység.
 – Hogy mélyszóda legyen.
 – De hiába finom a benzin! Ha rossz a tűzkő. Akkor hiába.
 – A sarkon itt nem jó, amit árulnak.
 – Az nem. A sarki tűzkő nem.
 – Amikor az anyagbeszerző megy Pestre föl. Akkor szoktam hozatni. Olyan tűzkő! De tényleg. Az nagyon olyan. A Wesselényi utcából.
 – Az hol van?
 – Hááát.
 – És mikor megy?
 – Nem tudom. De majd szólok.
 – Már az is autón jár.
 – Ki?
 – Hát az anyagbeszerző.
 – Igen? Nem is tudtam.
 – Most mondom.
 – Na biztos csinál akkor néhány kerülőt.
 – Bolond vóna, ha nem.
 Fölébredek. Még ott a test. Pedig elmehetett volna.
 – Volt itt egy nő – mondja Eperajkú.
 – Igen?
 – Kulccsal jött be.
 – Megbeszéltek valamit?
 – Semmit se szólt! Elment, és kívülről bedobta a kulcsot.
 Jól megnézem, mit hagyok ki. Igazi ritkaság. Szeplős a vénuszdombja. Aztán elmegy. Eperajkútól is megszabadultam. Most jó. Egyedül maradni. Magány. Legnagyobb szerelmem.

*

Már van Škoda. És nincs Marcsi.

Zrini Feri, akinek a szabadságot 56 hozza el. Új Škodával, új feleséggel érkezik. Tíz évvel korábban, 1950 táján orvostanhallgató. Rákosi-vicceket mond egy kocsmában. Röhögnek nagyokat. Újabb nagyfröccsök, újabb nagy röhögések. És amint üresek a poharak és a lelkek teli, Radnóti Miklós egykori albérlete előtt

*„a világ újraépül,
 – s bár tiltják énekem,
 az új falak tövében
 felhangzik majd szavam”*

hajnalban Marcsi az asztaltársaságból szerelmet vall Zrini Ferinek:

– Ha nem veszel feleségül, följelentelek.

Három gyerekük születik 56-ig. Zrini Feri már rég otthagya az orvosit, dolgozik, hogy eltarthassa őket. A családot. 1956. október 16-án azonnal beadja a válókeresetet és elköltözik. Ez minden, amivel részt vesz a forradalom eseményeiben.

– De sok eszem volt – néz a tükörbe november 4-én reggel és megtalálja Rózstát. Ez már a sokadik látogatásuk.

– Velük legalább lehet beszélgetni. Nem kell kényszeregni – mondja anyám.

– Rokonszenves nő ez a Rózsa – mondja apám.

Sülnek a húsok. Mozart biztosan hallaná a különbséget, hogyan sutorog a sütőben a csirke, milyen hangon sül a galamb, hogyan serceg a kacsza, amikor saját zsírával locsolják, s egészen másként sír a disznón a zsír. Az udvar ajándékaik ropogós kamarazenekar. Plusz a hajnalok és az esték, a dologidők munkaidő előtt, után, az ebédszünetben, bármikor lopott tíz percekben, negyedórákban. Szakadj meg luxus. Telepesek a kora Kádár-korban, a Halál-völgyön már átszekerezve.

– Tulajdonképpen ki ez a Rózsa?

De apám már nincs bent.

Semmit nem tudunk róla, gondolja anyám. Azelőtt se ismerte senki. A semmi-ből jött.

Alighogy itt az új Škoda, már van is nekik, gondolja apám. Városon azért könnyebb. De azért ott is nehéz. Honnan van? De még a pénz is. Hiába van együtt az ára. Ennyi idő alatt megszerezni? Jó kapcsolatok kellene ahhoz. Nem fél semmitől. Minden megy neki. Vezetés előtt iszik. Nem is keveset. De soha meg nem büntetik. Nem is tart tőle.

Doktor lesz, gondolja anyám. Ha nem is orvos, de doktor. Fölvették a jogra. Levelezőre. Van ideje tanulni munka közben. Három gyerek után fizeti a tartásdíjat. Eltartja őket tulajdonképpen. A Marcsi alig keres. Nem is ért semmihez. Ferike őt is eltartja. Közben tanul, dolgozik, és még autóra is jut pénze.

Még azt is el tudja intézni, hogy ilyen gyorsan megkapja, gondolja apám. Mikor közbe senkinek sincs autója.

Bármit megenged magának, gondolja anyám.

Tekintélyt parancsolóan áll a Škoda a házunk előtt. Ami nem a mi házunk, de valahogy kell mondani. Így mondjuk. Így lakhatóbb. Világosabbak az ablakok. Melegebbek a szobák. Aki csak elmegy az utcán, nincsenek sokan, megáll, megcsodálja. És fölnéz a függönyökre. Mögöttük a vendég. Messzire elér a kezük.

Zrini Feri is azért jön, hogy tudjanak beszélgetni. Milyen jól megy, nézi az asztalra tett sülteket. Túlságosan is, nem? Mégse látom, mi történik itt. Hogy történik? Sose vagyunk itt hétköznap. Csak nagy néha vasárnap.

– A papucsok? – kérdezi apám.

– Egyetek – mondja anyám.

– Prímák – mondja Zrini Feri.

– Direkt nektek sütöttem – mondja anyám.

– Ó, az ember biztos a papucsokra gondolt, nem a sültekre – nevet Rózsa. – Pedig azok is prímák. Te sütötted?

– Eredeti gyári papucsokkal járok – mondja Zrini Feri. – Nem hazaiak vannak rajta, hanem csehszlovákok. A pótkeréken is.

– A téli papucsok? – kérdezi apám.

– Azok is – mondja Zrini Feri. – Megjönnek időben Csehszlovákiából. Van már ígéret. A magyar külső nem jó.

– A rendőr nem állított még meg, amikor mentek haza? – kérdezi apám.

– Dehogynem! A múltkor. Leheljen rám! Ivott! Nem ittam. Ivott! Nem ittam. Leheljen! Lehelek. De én megtanultam úgy elfújni az orruk előtt, hogy meg nem éreznek semmit. De a múltkor. A múltkor mi volt. Egy kocsmánál megállunk. Ül benn egy férfi meg egy nő. A férfi sört iszik. Aztán mennek az autójukhoz. Nekik is Škodájuk van. Rögtön odaugrik egy rendőr. Láttam, hogy ivott, mondja a férfinak a rendőr. Igen, de nem én vezetek! Hát ki? A feleségem.

– A nő vezet? – mondja apám.

– A nő vezet! – mondja anyám.

– Most képzeljétek el – mondja Rózsa.

Hatalmas robaj, kapunyitás, ajtócsapkodás. Hívatlanul a társaság.

– Belepisáltunk a tankotokba, hogy tovább maradjatok. Jöttünk mi is mulatni!

Még éppen jut annyi idő, hogy Zrini Feri apámnak odasúgja:

– A dr. Szabó Pista! 56-os maradt egy kicsit. Ne járjon ki hozzád. Ne barátkozál te vele. Nem hiányzik az neked.

És Szabó Pista nem jön többet.

*

Hipóval kell föltakarítani. A fürdőszobában a nyomokat. Mehettek volna hátra is. Még az is megvan. De megnőnek a távolságok. Ami az előbb még itt volt, a következő pohár után az ég alján tűnik el.

A fürdőszobában a mennyezettől alig fél méterre egy kicsi ablak. Ott hullik be egy kevés napfény a homályba. Megcsillan a fafűtéses fürdőkályha ezüst oldalán, a vízcsöveken.

Még van szarufésű. A mosdó fölött üvegpolcon. Akkorka, mint a vérsavó színű, fogait könnyen hullató, kis műanyag fésű, egyik fele sűrű, másik fele ritka fogazattal, de még szaruból van. A minél több természetellenes anyagot! jelszóval átváltozó világban. Apám használja. Fogainak köze lassan töltődik föl a finom anyaggal, amennyi naponta egy emberből meghal. Méri az időt. Nyári reggeleken, a napforduló idején, egy kicsi időre ráesik a napsugár. Fénylik az egyenletesen, tükörsimán megkötő hajzsír a fénytelen fésűfogak között. Tátott szájjal bámulom. Nem merem megérinteni. Még él apám.

Szavai még nem az emlékeim, élőben hallom őket. Atyai szó.

– Ne zsebőjji!

Akkor hangzanak el, amikor elmegy mellettem, s látja, hogy zsebben a kezem. Ne gyűrjem, ne tágtítsam ki zseböléssel a nadrágot. Ne legyen trehungya.

– Szives vagy!

Hosszú í-vel kell írni. De hadd legyen így. Ahogyan hangzik. Szívizomgyulladás miatt sokat voltam kórházban. Mindig hallom, ha valami fizikailag megerőltetőt vagy annak látszót csinálok. Ami nem tesz a szívnek jót. A szív nem múlik el!

– Kancsó! Kancsó!

Az előbbiből következik. Ha a konyhában megfogom a kancsót, abból iszunk mindnyájan, mi férfiak, azonnal rám kiált. Azt a sok vizet, amit megiszol, mind a szívnek kell feldolgozni.

– Hepás vagy!

Pár évvel korábban járványos májgyulladás tölti meg a kórtermeket. Vagy hús felnőtt közé kerülök, egyetlen gyerek. Utána egy év diéta. Túró, vízben főtt krumpli só nélkül, aztán Hóvirág sajt. Aztán bármi. Ha zsíros kenyeret eszem, azonnali az emlékeztetés. A hétköznapiakon azonban nincs választék.

Éveken át minden délután egyszer elhagyja apám száját kérdőhangsúllyal egy szó. Se több, se kevesebb:

– Pócsió?

Nem találok ezt a szót a szótárakban. Nincs sehol nyoma. Kizárólag azokban a délutánokban létezik. Targyszerűen lefordítva azt jelenti, hogy volt-e székletem aznap.

Vasárnap délelőtt, amikor a ropogós kamarazenekear már hangol a konyhában, a testvéremmel templomba küldenek minket. Tízkor kezdődik a nagymise. Állunk szemben az üres templommal a trafik mellett, hátunkban a szovjet emlékmű. Várjuk, hogy kiharangozzanak délben. Istenhez már csak káromkodásokban fordulunk.

(Folytatás a következő számban)

Gömöri György

Álom, két költővel, 2019. március 19-én

*Azt álmodom, hogy magyar társaságban
(talán Budán) Pilinszky verset olvas,
puha szőnyegen ülünk törökülésben,
mellettem ül Weöres. P. verse
a semmiről szól, nagyon furfangos,
váratlan szófűzéssel, ami arra készítet,
hogy megdicsérem: „remek sorok vannak benne”.
Mire Weöres vékony hangján: „akkor én is
olvasnék valamit”. De közben már
a társaság egy része elmenőben,
a háziasszony kikíséri őket.
„Csak négy perc az egész” mondja Weöres,
de már nem tudja felolvasni (alighanem
szarkasztikus) versét, mert Amy rászól:
„Sándor, nekünk is menni kell” – és valóban,
itt ér véget az álom, az órára nézek, fél nyolc
van, besüt a nap, mi is fölkelünk.*

Kórházlátogatás Krakóban

*Krakkó, 1967 őszén. Tadeusz
Nowakkal bemegyünk a kórházba,
meglátogatjuk a kedves arcú
Halinát,* aki nagy szívműtét előtt áll.
Megörül nekünk, Mickiewiczet idéz
rám alkalmazva: látja, hogy felnöttem,
nem vagyok már az a kalandéhes fiú,
akit hét éve New Yorkban megismert.
Halina most nem ír verset,
a Bibliát olvasgatja, meglehet,
búcsúzik a világtól. Ezt a műtétet
már nem éli túl. 32 évesen, behunyt szemmel
úszik át küzdelmes életéből a békés túlvilágba.*

*Halina Poświatowska (1935–1967)

Óceán a szigeten

*A kisfiú neve: Óceán,
Amerika keleti partja mellett
él egy parányi szigeten.
Óceán elégedett a sorssal,
csak még egy fiút szeretne a kis iskolába,
ahol mind a négy osztálytársa lány.
Sokallja még az autókat a szigeten:
van azokból is vagy három darab.
Egyébként az élet itt nyugodt,
a legtöbb ember halászatból él.
Óceán néha kiballag a csöndes öbölbe,
nézi hogyan harapnak horogra a halak,
vacsora után meg, ha megengedi anyja:
az égen a csillagok hogyan tolonganak.*

Egy hajdani lapszerkesztőre

*A maga módján, tudom, szeretett
engem anyai nagybátyám, Gyuri,
aki néha félelyháziasan
csak „Gyurának” hívott. Ő volt az,
aki (önhibáján kívül!) négyszer
nősült és – párttag létére – elnézte
utolsó nejének, hogy az kizárólag
Márait olvasson. Gyurinak
több humora volt, mint az átlag-
funkcinak, ezért a Párt
olyan posztra helyezte, ami
megfelelt ennek. 56-ban csúnyán
összevesztünk, hosszú időbe
telt a kibékülés. Már majdnem 40 éve
hunyt el és alig van, aki még
emlékezne a kedélyes lapszerkesztőre,
aki párásodó szemüvegét levéve, nemegyszer
szemet hunyt a rendszert csipkedő, erősebb viccek fölött.*

Kötter Tamás

Ha kell, puskatussal

A faluban tombolt a háború. Az elszórtan elhelyezkedő, apró házakból álló település kisebb része az oroszok, nagyobbik fele a magyarok kezén volt. Ezernyi fegyver ropogott, géppuskák ugattak, golyószórók és géppisztolyok ontották a lövedékeket. Egy orosz csinn-bumm löveg szabályos időközönként a honvédszáznak fedezéket nyújtó épületek közé lőtt. Házak dőltek össze, gyulladtak ki. A vastag hótakaróval fedett szalmatetők fekete, vizes füsttel égtek, bekormozva a kék januári eget. Az oroszok időnként támadást indítottak, elfoglaltak néhány házat, aztán a magyarok vezettek ellentámadást, és kiverték az oroszokat az állásaikból. Így folyt a harc egész nap, váltakozó szerencsével. Öt óra tájban, amikor már percről percre gyűlt, sűrűsödött a homály, csitulni látszott az öldöklés; végül a sötétség vetett neki véget.

Molnár főhadnagy, a lassan kétszakasznyi erőre olvadt század parancsnoka háztól házig osonva ellenőrizte a magas hóba vajt állásokat. A katonák a hóárok alján a kevés, már zúzmarás és nedves szalmán összekuporodva ültek. A szalmát sötétedés után szedték le az épen maradt házak tetejéről. Hárman-négyen összebújtak egyetlen pokróc alatt, a testükkel melegítették egymást, de így is nagyon fáztak. A nappal dörrenésekkel, fröcsögő gránáttal, süvöltő lövedékekkel, az éj a faggyal fenyegette a meggyötört testeket; álom rohamozta, húzta le mázsás súllyal a szempillákat.

Az egyik katona megjegyezte, hogy több szalma kellene, mert abba belebújhatnának, mint disznók az alomba. Egy másik erre azzal replikázott, hogy a magyar disznók itt biztosan megfagynának. Ezen mindenki jót nevetett, míg az őrmester, aki a közeledő alakban felismerte a főhadnagyot, rájuk nem szólt, hogy hagyják abba ezt az ostoba beszédet. Molnár egy szót sem szólt, csak mosolygott rájuk. Jó most ezt hallgatni, gondolta magában, hiszen a beszéd az élet jele. Váltott még néhány szót az őrmesterrel, ellenőrizte a géppuska beállítását, aztán továbbindult a következő állásig.

A ház, amely az egység konyhájának adott otthont, a falu oroszoktól távol eső részén állt. Ablakai ugyan már nem voltak, kivitte őket a légnyomás, de a teteje még megvolt, oltalmat nyújtva a kövér, lassan aláejtőernyőző hópelyhek ellen. A konyhában alig volt melegebb, mint kint, hiába takarták el a vakon tátongó ablakokat pokrócokkal és pléhdarabokkal, a réseken át csak úgy áradt be a dermedt hideg.

Az egyetlen helyiségből álló ház összes berendezését egy asztal és négy durván összeácsolt szék alkotta. A tábori mozgókonyhában égett a tűz. A főhadnagy közelebb húzta az egyik széket a forró vastesthez, aztán leült.

Egy katona jött be, megállt a hadnaggyal szemben és tisztelgett.

– Jelentem, parancs az ezredes úrtól – mondta, és a főhadnaggy felé nyújtott egy összehajtott papírlapot.

– Adjon egy kávét – mondta az egyik szakácsnak a főhadnaggy, és elvette a parancsot. – Neki is – intett a fejével a katona felé.

Belekortyolt a meleg, keserű, állagát tekintve melaszhoz hasonlító italba. Az arca grimaszba rándult a német pótkávé ízétől. Csak ezután olvasta el a parancsot: „További utasításig maradjon az állásaiban, és tartsa azokat.” Tehát nincs visszavonulás. Tisztelte az ezredest, és sohasem vonta kétségbe a parancsait, ahogy mások parancsait sem – soha, egyetlen alkalommal sem fordult ez elő vele. Most mégis elgondolkodott annak szokatlan és furcsa módján. Komolyan lehet ezt venni, hiszen már elveszítette a fél századát, és majdnem a teljes nehézfegyverzetét.

– Tudják mit, adjanak egy pálinkát! – fordult a szakácsok felé. Szinte süttött a konyha vasteste; a pálinkától kellemes bizsergés járta át. Tudta, hogy el fog aludni, de abban bízott, hogy az oroszok nyugton maradnak, és éjjel nem lesz dolga. A térképtáskájába csúsztatta a parancsot, rádólt az asztalra és elaludt.

Amikor felébredt, egy másik tiszt ült az asztalánál. A hadnaggy fiatal, magas homlokú férfi volt, az arca ugyanolyan elnyűtt és sápadt, mint a főhadnaggyé, a szeme kialvatlan. Kávé gőzölgött előtte, géppisztolyát a szék karfájára akasztotta. Állát az öklére támasztva, csukott szemmel ült. Majd ivott a kávéból, és rápillantott a főhadnaggyra.

Molnár felemelte a fejét és ránézett.

– Török.

– Parancsnok – mondta a fiatal férfi.

– Elaludtam, a fene enne meg. – Molnár megdörzsölte az arcát. – Minden jól megy?

– A helyzethez képest igen.

Mindketten hallgattak. Tüzérségi ütegek tompa dübörgése hallatszott, de nagyon távolról. Kint vibrált a csend. Molnár szemügyre vette a hadnaggy elcsigázott, borostás arcát, az ócska síkesztyűt, amelyet még a házban sem vett le, így ha inni akart a kávéból, kénytelen volt a tenyerébe venni a bádögögrét, mint egy kisgyerek.

– Mit gondolsz, hány napig kell még tartani magunkat? – törte meg a csendet Török.

– Ameddig szükséges – válaszolta Molnár. – Ha kell, itt halunk meg – tette hozzá, de rögtön meg is bánta. Világ életében hajlamos volt a patetikus érzelmekre. Ugyan, ki akarna itt vagy bárhol máshol meghalni!? A katona gyakran nem a győzelemért, hanem a puszta túlélésért harcol. A fene enne meg, semmi szükség rá, hogy pont most keltsek pánikot, dühöngött magában.

Már több mint két hete annak, hogy a Vörös Hadsereg csapatai kitortek a Don menti hídfőikből, és szinte órák alatt áttörték az elkeseredetten védekező második magyar hadsereg cérnavékony védőállásait. A megvert csapatok azóta nagy kínnal-keservvel vánszorogtak vissza a háttéri terepekre. Molnár százada egyike volt azoknak a hadosztálynyi erőt képviselő egységeknek, amelyek a menekülő

sereg visszavonulását fedezték. Már egy hete vívták véres utóvédharcaikat az Oszkol folyó mögött.

– Ha kell, itt halunk meg... – ismételte meg Török a parancsnoka szavait. – És az ezredes, ő mit...

– Ez az ezredes parancsa! – vágott közbe Molnár. Még mindig dühös volt magára. – Idefigyelj – folytatta suttogva, mert a két szakács mozgolódni kezdett a ponyva alatt a sarokban, és Molnár nem akarta, hogy a legénység közt rémhírek terjedjenek; volt már elég bajuk így is –, nem lesz itt semmi baj, csak tedd a dolgod. Menj a falu északi végébe, valószínűleg ott fognak próbálkozni, hogy átkaroljanak bennünket. Ha ott visszaverjük őket, minden rendben lesz.

– István, mégiscsak beszélned kellene vele – erősködött a hadnagy. – Lassan nincs olyan emberem, akinek ne volna valamilyen fagysérülése. Ennek az egésznek már nincs semmi értelme...

– Zoltán! – szakította félbe aznap éjjel már másodszor a főhadnagy Törököt. – Nem tűröm ezt a... – kezdett bele, de befejezni ő sem tudta. Nyikorgott a durva deszkaajtó, egy zászlós lépett be, nyomában két, zsákot cipelő katonával. A zászlós a zsákra mutatott, és azt mondta, megsütjük.

Fene tudja, mi fogta le a nyelvüket, de senki sem szólalt meg, amíg a krumppli meg nem sült. Akkor az egyik szakács kikapart egy gumót a parázs alól, megtáncoltatta az egyik, aztán a másik tenyerén, végül a markával összenyomta. Ahogy szétrepedt a szenes, hártyás héj, beleharapott a forró fehérségbe, és azt mondta, jól megsült.

– Értsd meg, nem lehet – mondta a főhadnagy, miután lenyelte az utolsó falatot.

– Két gyerekem van – folytatta Török. – A kisebbet még nem is láttam, már a fronton voltam, amikor megszületett. A hadnagy lehámozta a jobb kezéről a kesztyűt, benyúlt a kabátja alá, és rövid matatás után két fényképet tett le az asztalra. Mindkettő gyűrött volt, a szélük szakadozott. Zsírosan fénylettek a sok tapintástól. Az egyik műtermi fotó volt. Egy huszárruhába öltöztetett, fekete hajú ötéves kisfiú, oldalán játékkarddal, felszegett állal, elszánt tekintettel nézett a kamerába. A gyerek, mintha Török kicsinyített mása lett volna, arcvonásai annyira hasonlítottak a hadnagyéra. A másikon egy fáradtan mosolygó, barna kis nő, fehér pólyába bugyolált csöppséget tartott az ölében. A fénykép készítője azt a pillanatot kapta el, amikor a nő minden elgyötörtsége ellenére is boldogan pillant le az alvó babára. Molnár már az első nap észrevette Török kezén a jegygyűrűt, de a gyerekekről nem tudott. Tíz napja sincs, hogy a szétvert hadsereg legkülönbébb alakulatainak roncsaiból összeállították az utóvédet. Ezek a napok szüntelen harccal teltek, a két tisztnak, a katonai dolgok mellett, szinte csak az udvarias bemutatkozásra volt ideje, nem volt módjuk igazán összeemeledni.

– Nem lehet. Értsd meg, hogy nem tehetjük – ismételte makacsul Molnár, és átnyúlva az asztalon kezét nyugtatólag Török kezére tette. – Tisztek vagyunk, példát kell mutatnunk az embereinknek. Nem mi döntjük el, hol és mikor harcolunk. Nem lesz semmi baj. Ne gondolkodj most ezen, igyál egy kis pálinkát, az segít ilyenkor. – Jobb nem jutott a főhadnagy eszébe.

Molnárnak, bár már közel járt a harminchoz, nem volt családja. Egy komoly férfinak illik ennyi idős korára megházasodni, figyelmeztette több ízben is az

apja. És Molnár már egészen fiatal kora óta komoly emberként gondolt magára. A kőszegi cögeráj csinált belőle férfit, ahova tízévesen adták be. Mióta az eszét tudta, katona akart lenni. És ezt az elhatározását sem a hajnali kelés, a hideg hálóterem, az intézmény rideg légköre, sem a felsőbb évesek kegyetlenkedései, a tanárok távolságtartó szigora, a szüntelen unalmas gyakorlatozás nem tudta megingatni. Kőszegen nevelték belé azt a kötelességtudatot, ami jellemének sziklaszilárd alappillérvé vált, és soha nem hagyta cserben, ha a parancs teljesítéséről volt szó. Az akadémiát kitűnő eredménnyel végezte. A szolgálatot szigorúan vette, az itallal mértékkel élt, és ellentétben a tisztok többségével, sosem nyúlt kártyához. Az udvarlással sem voltak gondjai. Nem egy gáláns kalandban volt része az évek során, de végül egyik sem fordult komolyra. Egyszerűen nem volt szerencséje a nőkkel. Akiket szeretett, végül valamiért mindig elhagyták, másokat ő hagyott el. Aztán jött a háború, és Molnár abban maradt magával, hogy apai intés ide vagy oda, ezek a veszélyes és zavaros idők nem alkalmasak a családalapításra. Különben is még fiatal vagyok, van még időm, hogy megtaláljam az igazit; majd a győzelem után térek vissza az ügyre, így okoskodott magában. Gondolait, a házasság helyett, rövidesen a karrier kötötte le. Komoly tervekkel érkezett a frontra, úgy számolt, ha megállja a helyét, a hadjárat vége már századosi rangban, egy zászlóalj élén találja. Az már valami, azzal már bátran lehet nősülni, nyugtatta magát, ha szóba került a dolog.

– Köszönöm, nem kérek – felelte Török.

– Na, ne kérsd magad, igyál szépen! – úgy biztatta Molnár a hadnagyot, mint ha kocsmában lennének. – Katona! – fordult az egyik szakácshoz. – Hozzon még pálinkát! – Szeretett volna véget vetni ennek a kínos beszélgetésnek.

– Visszamegyek a szakaszomhoz – adta fel Török. A zubbonya zsebébe tette a fényképeket, a nyakába akasztotta a géppisztolyát és az ajtóhoz lépett.

– Jól van – hagyta rá megkönnyebbülve Molnár. – Csak figyelj oda az embereiddel, hogy át ne karoljanak bennünket.

Hajnali öt óra volt, amikor felébredt. A téli éjszaka hidege még percekig acélmarokként tartotta fogva a testét. Meg kellett dörzsölnie a combját, hogy fel tudjon állni. Félrehúzta a sátorponyvát és kinézett az ablakon. Hajnalodott. Csend ült meg a környéket, a tűzérség morajlása sem hallatszott. A ház előtt őrsem róttá rövid útját oda-vissza. Percről percre foszlott körülöttük a sötétség, halványan derengett az ég. Aztán lassan felkelt a nap, és rózsaszínre festette az ég alját. Mintha csak erre vártak volna az oroszok, eldőrdült az első lövés. Rögtön utána kelepelni kezdtek a géppuskák, kis szünetekkel kézigránátok robbantak. Aknák csapódtak be elől a vonalak környékén, aztán néhány másodperc múlva már a ház körül is. Hógejzírek törtek fel a becsapódások nyomán, még ép háztetők gyulladtak ki, mindent elborított az égő nedves szalma füstje. Rengeteg fegyver lőtt. Becapcsolódtak a harcba a csinn-bummok is, és lassan átvették a szerepet az aknáktól. Dörrentek, recsegték szünet nélkül.

– Kifelé! – kiabált rá Molnár a sarokban összekuporodva fekvő szakácsokra. – Puskákat kézbe, és kifelé! – tépte fel az ajtót, amikor egy krétafehér arcú tizedesbe ütközött. A tizedes azt kiáltozta, hogy az állásaikat elfoglalták az oroszok, mindenki meneküljön.

Mínta tört üvegen jártak volna, a fagyott hó úgy recsegett a menekülő katonák lábai alatt.

– Állj! Mindenki álljon meg! Vissza! – kiáltott rá Molnár a futó katonákra. Meg se hallották. Galléron ragadta az egyiket, de az kitepte magát a szorításból, és rohant tovább. Molnár erejéből ennyire futotta. Mint valami fertőző kór, úgy ragadt át rá egyik pillanatról a másikra a félelem. Elhagyta minden ereje, és tehetetlenül tűrte, hogy a vakon menekülők árja magával sodorja. Megriasztott csordaként, egymást taposva, a robbanások keltette és az égő szalmatetőkből áradó fojtogató füstben fuldokolva rohantak nyugat felé.

Egy patakmeder felett átívelő fahídon lelassult és összetorlódott a tömeg. Hirtelen nagy kaliberű akna csapódott be mellettük. Néhány embert a földre tepert vagy elsodort a légnyomás; Molnárt a robbanás ereje a hídfőről a mélybe dobta. A patak medre hóval volt tele; a főhadnagy teste áttörte a fagyott kérget, de a sűrű fehérség felfogta a zuhanást. Fél óra is eltelhetett, mire magához tért az ájulásból. Meglepte a csend, az egész vonalon hallgattak a fegyverek. Néha-néha recsegetve letört egy ág, ha már nem bírta cipelni a ráfagyott hó súlyát. Semmi sem mozdult, puha némaság ülte meg a tájat. Molnárt páni félelem fogta el a gondolatra, hogy az oroszok már a patakmedren túl járva üldözik a századot, s ő a vonalaik mögött rekedt.

Elővette a pisztolyát, bár tudta, hogy nem sokra megy vele, ha egy orosz járőr rátalál. Hamarosan a fagyott hó apró reccsenéseire lett figyelmes: valaki óvatos léptekkel közeledett felé. Kibiztosította a fegyverét, és hátát a patakmeder hófalának vetve célra tartott az egyre erősödő hang irányába. A katona magyar egyenruhát viselt, és Molnár megkönnyebbülve engedte le a pisztolyát.

– Hová mész? – szólította meg a főhadnagy, de a katona nem válaszolt. Rá se nézett, tekintetét egy távoli, láthatatlan pontra függesztve lépkedett tovább, mint egy felhúzott játékkatona. Nyilván sokkot kapott, gondolta a főhadnagy, és amikor a katona mellé ért, egyik kezével felnyúlt, és az övénel fogva lerántotta maga mellé. A Molnárral nagyjából egyidős férfi krétafehér, borostás arcát mély barázdák szabdalják, a szeme élettelenül meredt a főhadnagra, szája széléről nyál csorgott.

– Hogy hívnak? – kérdezte Molnár.

– Most nem fontos, hogy mi a nevem – felelte a katona síron túli, már-már nem is emberi hangon. – Az apám mindig is úgy hívott: kiskatonám. De most már felnöttem, és igazi katona lettem. Van fegyverem, sisakom, szép egyenruhám. És nem félek ezektől, akik jönnek. Nem olyan katonák, mint mi, csak ködvitézek, akik ködlobogókat hordoznak és ködhajókra szállnak. Hallom már a hajókürtök szavát, az anyák jajkiáltását. Azt jajongják, hogy nem szülnek többé fiúkat. Hallja, főhadnagy úr! Nem születnek fiúk, nem lesz több háború! Menjünk innen, menjünk haza! Vágtassunk táltos paripákon nyugat felé, ahová nem érnek el a ködvitézek, és teli torokból énekeljük: Vágtatunk már haza...

– Nem lenne szabad ilyeneket beszélned, de még gondolnod sem lenne szabad ilyesmire – csitította Molnár a katonát. – Ezért akár agyon is lőhetnek.

– Nincs itt senki, aki agyonlőhetne bennünket – nevetett fel a katona. – Hát nem látja, főhadnagy úr, többé nem jön ide már senki, innen mindenki csak

elmegy! Hát menjünk el mi is... még előttünk az élet, és annyi szép és jó dolog vár ránk... Lányok, gyönyörű lányok, akiket asszonyokká teszünk, és családot alapítunk velük. Fényes karrier! Csillagok a váll-lapon, egyik előléptetés a másik után. Százados! Őrnagy! Ezredes! És utazások! Járt már Itáliában, főhadnagy úr? A napfényes Toszkánában? És az Etnát megmászta-e már? Nem? Akkor ne habozzon, hiszen olyan rövid az élet! Menjünk hát, amíg lehet... – biztatta Molnárt.

Ezen a lehetőségen Molnár komolyan elgondolkodott.

– Fontolóra veszem – mondta száraz, vontatott hangon, de képtelen volt felállni. Mint lepkét a gyűjtő gombostűje, a patak medréhez szögezte a kötelességtudat.

Tehetetlennek érezte magát, és ez dühödt gondolatokat ébresztett benne.

– Itt maradunk – határozta el magát végül. – És ez parancs – fordult a katonához.

– Hát persze – felelte a katona a legnagyobb nyugalommal. – A parancs, az parancs.

– Ugye tudod, mi jár a parancsszegésért? – folytatta Molnár, mint aki nem biztos benne, hogy az utasítását valóban végrehajtják.

– Helyben felkoncolás.

Ez a vészterhes mondat volt az utolsó, amelyet egymással váltottak. Néma közömbösségbe süllyedtek mind a ketten. Varjak károgtak felettük, újabb ágak recscentek meg a jéggé fagyott hó súlya alatt, valamilyen apró állat mocorgott a közelükben, de ettől eltekintve a falu a tökéletes béke benyomását keltette.

– Már azt hittük, hogy elveszítettük – mondta Török a lassan magához térő Molnárnak. Egy rossz széken ült egy viskó mögött, és még mindig szédült. Úgy egy tucat embere vette körül. A katonák olyan arcot vágtak, mintha egy halálos beteg ágyánál állnának. Rumot itattak vele, de most ez sem esett jól. Nem ez volt az első eset, hogy légnyomást kapott, de ilyen rosszul még nem érezte magát.

– Hogy állunk? – fordult Molnár a hadnagyhoz. Lassan, akadozva beszélt.

– Éppen hogy ki nem kergettek bennünket a faluból, de végül sikerült megvetnünk a lábunk. Már ki is építettük az új állásokat – mutatott a hadnagy a házak előtt húzódó hóárokra és gödrökre. – A többi egység is kénytelen volt velünk párhuzamosan visszavonulni, hogy szét ne essen az arcvonal. Velük már felvettük a kapcsolatot. Az előbb járt itt a zászlóaljparancsnok, de nem tudta kivárni, amíg magadhoz térsz. Tovább kellett mennie, a ruszok máshol is próbálkoztak. Arra kért, hogy adjam át az üzenetét: jobbulást kíván, és reméli, hogy mielőbb vissza tudsz térni a szolgálatba.

– Már jól vagyok – mondta Molnár, és igyekezett nyugodtnak tűnni, de magában ezt gondolta: akkor már mindenki tudja. A katonák, a többi tiszt, a zászlóaljparancsnok után hamarosan az ezredeshez is eljut a hír, hogy ő, Molnár István főhadnagy, amikor igazán szükség lett volna a higgadtságára és bátorságára, csődöt mondott. És ki tudja, hogy mit hordtam össze, amíg észhez nem tértem, futott át az agyán az újabb baljós gondolat. Próbált visszaemlékezni az elmúlt két, három órára, de csak mondatfoszlányok maradtak meg benne egy beszélgetésből. – Jól van. Az a lényeg, hogy nem tudtak áttörni. Mekkora a veszteségek?

– Néhány könnyebb sebesült. Egész olcsón megúsztuk a dolgot.

– Halott?
– Egy sem.
– És a katona, aki velem volt? – kérdezte Molnár. – Ő hol van?
– Nem volt önnel senki, főhadnagy úr – felelte Molnár, miközben tanácstalanul pillantott a körülöttük állókra.
– Biztosak ebben? – Molnár tekintete kétségbeesetten ugrált egyik emberéről a másikra. – Olyan forma volt, mint én, és velem egykorú lehetett – bizonygatta tovább az igazát. – Beszéltem vele, valószínűleg ő is légnyomást kapott.
– Higgye el, hogy nem volt ott senki – nyugtatta a hadnagy Molnárt. – Igaz, Kovács? – fordult az egyik őrmesterhez.
– Alázatosan jelentem, amikor megérkeztünk, csak a főhadnagy urat találtuk a patakmederben – vágta magát vigyázzba az őrmester.
– Nem is hiányzik senki? – kérdezte Molnár. Érezte, ahogy lassan elbizonytalanodik a katonát illetően. Még mindig émelygett. Úgy érezte magát, mint egy félig leengedett luftballon; legszívesebben már hagyta volna az egészét a fenébe.
– Őrmester? – fordult válasz helyett újra Kovácshoz a hadnagy.
– Jelentem, mindenki megvan – felelte az.
– Kívánja, hogy átkutassuk a patakmedret? – kérdezte a hadnagy, bár látszott rajta, hogy nincs nagy kedve visszamerészkedni a senki földjére.
A főhadnagy még egy fáradt pillantást vetett a falu keleti, oroszok birtokolta felére, aztán nemet intett a fejével.

Molnár kinyújtotta a lábát, és hagyta, hogy a folyosó melege szép lassan átjárja a teste minden porcikáját. A telefonok egyfolytában csengtek; a segédtisztek időnként bekapcsoltak valakit az ezredeshez; futárok érkeztek és távoztak nagy sietve. A sarokban két híradós katona gubbasztott egy adóvevő mellett.

Hamarosan elnyomta a meleg és a fáradtság.

Arra ébredt, hogy már félig lecsúszott a székről. Visszabámult a segédtisztekre, a híradós katonákra, s feltornázta magát egyenes helyzetbe.

– Az ezredes azonnal fogadja – mondta az egyik segédtiszt.

Köszönöm.

A félig nyitott ajtón át is hallotta az ezredes erős, mély, dörmögő hangját: – Jöjjön be a főhadnagy úr!

– Menjen – intett Molnárnak a segédtiszt, aztán rájuk csukta az ajtót.

Az ezredes sem festett jobban, mint Molnár. Az arca szürke volt, a szeme fehérje piroslott a kialvatlanságtól és fekete karikák húzódtak alatta. Meghallgatta a főhadnagy rövid jelentését a reggeli eseményekről. Molnár legnagyobb meglepetésére nem firtatta a visszavonulást és annak körülményeit. Nem fenyegette hadbíróssággal a főhadnagyot, ahogy egyébként ebben a helyzetben elvárható lett volna tőle. Éppen ellenkezőleg, mintha egy kedélyes beszélgetésre készülne a beosztottjával, cigarettával kínálta Molnárt. A két tiszt az első két-három slukk erejéig szótlánul eregette a füstöt, csak ezután szólalt meg az ezredes.

– Főhadnagy, hogy van az egészsége?

Mint aki most látja először, tetőtől talpig végigmérte Molnárt, majd az arcát kezdte el fürkészni.

– Tökéletesen.

– Biztos? Hallottam, hogy reggel adódtak nehézségei.

– Már nincs semmi bajom. A fülem ugyan zúg még egy kicsit, de más gond nincs velem – felelte Molnár, de közben áramütésként futott át az agyán a felismerés: bekövetkezett, amitől a legjobban rettegett.

– Jól van – bólintott az ezredes, elengedte a főhadnagy tekintetét, a falra akasztott, apró zászlókkal teletűzdelt térképhez lépett.

– Ma reggel sikerült itt – mutatott rá egy utat jelölő ide-oda kacskaringózó fekete vonalra – megnyitnunk a gyűrűt. A hadvezetés úgy döntött, hogy eleget szenvedtünk már. Kifogytunk a tartalékokból, képtelenség tovább feltartani az orosz, ideje kivonni az utolsó csapatainkat is a frontról. A kivonás rugalmas elszakadással történik, az első menet cél Belgorod – egyenesedett fel az ezredes.

– Néhány más egységgel együtt az ön százada biztosítja a visszavonulást. Úgy is mondhatnám, hogy ezek a csapatok lesznek az utóvéd utóvédje. A legfelsőbb vezetés azt a parancsot adta, ha kell, puskatással, de még huszonnégy órán keresztül tartsuk fel az oroszokat.

Értettem! – vágta magát vigyázzba Molnár. – Ha kell, akkor puskatással, de visszaverjük őket! – ismételte a parancsot harsogva.

– Főhadnagy... – sóhajtott az ezredes –, nagyra értékelem, amit eddig tett, de a tegnapi események után sajnos nem vezetheti tovább a századát. Nyilván megérti, hogy ebben a ... – egy pillanatra megállt, mintha a megfelelő szavakat keresné, aztán komor hangon így folytatta –: vészterhes helyzetben a legkisebb megingást sem engedhetjük meg magunknak.

Molnár agya lüktetett, a szája kiszáradt, úgy érezte, a nyelve az ínyéhez ragad. Az ezredes minden egyes szava mintha apró robbanásokat idézett volna elő az agyában. Hosszú pillanatok teltek el, amíg magához tért.

– Ezredes úr, mint mondtam, már tökéletesen jól vagyok. Készen állok a szolgálatra – minden erejére szükség volt, hogy kihúzza magát. Izmait megfeszítve, mint egy élő szobor, úgy állt a parancsnok előtt. Merev tekintete az ezredes válla felett a térkép egyetlen pontjára fókuszált, egy kék zászlóra, ami a századának a helyzetét jelölte.

– Tudom fiam, tudom. De értse meg, hogy ebben a helyzetben nem tehetek mást. Hatvan-hetvenezer, javarészt fegyvertelen ember van mögöttünk, az ő kimentésükről van szó. Ha áttör a szovjet...

Mintegy magát szakítva félbe, mintha félne, hogy befejezze a mondatot, az ezredes öklével az asztalra csapott.

Rövid csend ereszkedett a két tiszt közé.

– Adja át a parancsnokságot a helyettesének, és haladéktalanul jelentkezzen Belgorodban a hadikórházban – folytatta már-már tárgyilagos hangon az ezredes, és karjánál fogva, szelíd mozdulattal az ajtó irányába kormányozta a főhadnagyot. – Ott majd döntenek a további sorsáról. És főhadnagy – fordította maga felé a már az ajtóban álló Molnárt –, egy percig sem kell szégyenkeznie a dolog miatt. Maga derekasan helytállt az elmúlt napokban, de az emberi teljesítőképességnek is vannak határai.

Mintha egy mély, sötét és zavaros vizű folyóba zuhant volna, úgy örvénylettek Molnár körül az emlékek: újsághírek az újabb és újabb német előretörésekről, a

mozgósítás mámorító zűrzavara, a véget nem érő hadi tanácskozások. Végül az ezred búcsúztatása, az utolsó nap, amikor még tényleg elmondhatta magáról, hogy fiatal, és a világ minden szépsége rá vár. A zene pattogó, fémes üteme ott lüktetett a fejében, ahogy vad csinnadrattával masíroznak át a város főterén; a Nagy Háború emlékművén a zászlót a feje fölé tartva rohamra induló katona tekintete szinte egybeforr az övével. Akkor és ott nagyon egyszerű ügynek ígérkezett ez a hadjárat. Egyetlen fékezhetetlen lendületnek, amely majd egészen Moszkváig röpíti a németeket, és velük a magyar sereget, benne Molnárral. De mindez már a múlté, ezt tudta jól. Álmaid örökre maga alá temette Oroszország hópusztasága.

Az ezredes irodája előtti folyosó, ahol korábban ő is várakozott, tele volt tisztekkel. Azoknak az egységeknek a parancsnokai voltak, amelyek Molnár századához hasonlóan az utóvéd utóvédjét alkották. Néhányan közülük hangos beszélgetésbe merülve latolgatták az esélyeiket, mások lehunytt szemmel a falat támasztották vagy azon a néhány széken aludtak, amelyet a várakozóknak tartottak fenn.

– Hadnagy – fordult a durván ácsolt asztal mögött ülő ügyeletes tiszthez az ezredes. – Allítson ki egy menetparancsot. Molnár főhadnagy majd megadja a szükséges adatokat hozzá. A tiszturak – fordult a várakozók felé – pedig jöjjenek be.

A folyosó egyik pillanatról a másikra kiürült. Molnár egyedül maradt az ügyeletes tiszttel és a sarokban megint őt bámuló híradós katonákkal.

Az ügyeletes tiszt néhány rövid kérdést tett fel, amelyekre Molnár ugyanolyan röviden válaszolt. Két perc sem telt bele, és zsebében a menetparancsral kilépett a parancsnokság épületéből.

Félhomály ülte meg a falun túli fehér hósvatagot. A házak közt futó, teherautók és páncélosok vágta útnyomon kisebb-nagyobb csapatok tartottak nyugat felé. Az ellenkező irányba egyetlen lélek sem igyekezett. Hiába volt a dermesztő hideg és a metsző szél, a katonák arca örömet és megkönnyebbülést tükrözött. Kelet felől egyre erősebben hallatszott az orosz tüzérség tompa morajlása, időnként fények villantak fel a falu irányából, ahol Molnár a századát hagyta. Mintha vihar közeledett volna.

Egy cigarettányi időbe telt, amíg felsorakozott a század. Molnár megköszönte nekik az addigi helytállást, aztán röviden, kertes nélkül vázolta nekik a helyzetet és a rájuk váró feladatot. Nem tartott tovább tíz percnél a dolog.

– Ha kell, puskatussal, de visszaverjük őket! – fejezte be az eligazítást Molnár.

Fél óra sem telt bele, hogy elhangzott az „oszolj!” vezényszó, Molnár és Török egy mokány orosz ló húzta szán mellett álltak.

– Jobb lesz, ha sietsz – búcsúzott a hadnagytól Molnár. – Itt gyorsan esteledik. Belgorodig majd nyolcvan kilométer az út, de ha igyekszel, és a szerencséd is kitart mellé, reggelre már ott lehetsz. Búcsúzóul a két tiszt összeölelkezett. Molnár megvárta, amíg Török szánja apró ponttá zsugorodik a sűrűsödő homályban, és csak ezután mászott le az egyik hóba vájt lóállásba, hogy ellenőrizze a géppuska beállítását.

Nincs kegyelem

– Igaz, hogy bosszút álltok, és mindenkit, aki gyanús, válogatás nélkül megöltök?

– Kitől hallottad ezt? – fordult Varga dermedten a lány felé. Minden erejére szüksége volt, hogy nyugodt, normális hangon válaszoljon.

– Tegnap hallottam a Hiwiktől. Ők beszéltek erről. A barakkjuk mellett mentem el, sokat ittak, részegesek voltak, és nagyon hangosan beszélgettek. Kihallgattam őket.

– Nem lenne szabad a közelükbe menned. Ezt már többször mondtam.

De a lány makacsul folytatta.

– Akár én is gyanús lehetek, és akkor engem is meg fogtok ölni?

– Dehogyan! – kiáltott fel Varga. – Téged senki sem akar megölni.

Átölelte a lányt és megsimogatta az arcát.

– Mi csak azokat büntetjük meg, akik ezt tették. Példát kell statuálnunk, hogy mások ne kövessék el ugyanezt – mondta Varga. – Hamarosan elkapjuk a tetteseket, akárkik voltak is, és akkor minden újra ugyanolyan lesz, mint azelőtt. Ne aggódj, te az én panyenkám vagy, rád én vigyázok, neked nem eshet semmi bajod.

Kátya magas, erős csontú lány volt. Szőke haját vastag fonatban hordta, amely koszorúként övezte a fejét. Ovális arcát kétoldalt szeplők pettyezték, a szeme kéken ragyogott, akár a búzavirág. Hagyományos ukrán ruhája eredetileg kék volt, de már szürkére fakult. Tisztaság sugárzott belőle, és katonaszappan illatát árasztotta. Amikor esténként énekelni kezdett, Varga a lány kibontott hajába fúrta a fejét, és azt gondolta, bár soha ne érne véget a háború.

Kátya Varga vállára hajtotta fejét.

– Mielőtt elfoglaltátok Ukrajnát, az oroszok mindig azt mondták, hogy gonoszok vagytok. De én már akkor sem hittem nekik.

– Okos lány vagy – simogatta meg Varga a lány fejét. – Hoztam neked konzerveket – mutatott az asztalra.

– Köszönöm. Akarod, hogy énekeljek neked valamit?

– Igen.

– Mit szeretnél, mit énekeljek?

– Énekelj, amit akarsz.

Két hete találták meg az eltűnt honvédjárőr tagjait. A katonákat meztelenre vetkőztették, a fákhöz kötözték, és mielőtt elvágták volna a torkukat, megkínózták őket. A testüket vágások és égési sebek borították, a partizánok cigarettát nyomtak el rajtuk; a szemüket kiszúrták, a nemi szervüket levágták és a szájukba gyömöszölték. A vadállatok megérezhették a vér szagát, mert itt-ott már kikezdték a halottak húsát. Vargát felzaklatta a fájdalomkba merevedett hullák látványa. A szája kiszáradt, a gyomra remegett. Úgy érezte, sarokba szorították, mint egy patkányt, és nem akarta elfogadni, hogy az ő élete is így végződjék. A századparancsnok hangja rántotta ki a félelem legsötétebb bugyraiból.

– Jól nézzék meg őket! – mutatott a főhadnagy a fákhöz kötözve ernyedten lelógó véres testekre. Nevelési célból nem engedte, hogy azonnal levágják őket. – Maguk is könnyen így járhatnak. Ezért jegyezzék meg, nincs kegyelem, vagy ők, vagy mi.

Varga jókötésű, széles vállú férfi volt. A haja sűrű, gesztenyebarna, álla szögletes, karján kidagadtak az izmok. Egy Ungvár környéki faluból származott. Amikor Kárpátalját visszacsatolták Magyarországhoz, behívták katonának, és Ukrajnába küldték. Mivel ruténok közt élt, beszélt a nyelvüket, így könnyen szót értett az ukránokkal is. A vérengzésig eszébe se jutott, hogy meghalhat, sőt kifejezetten szerencsésnek érezte magát.

A frontkatonákkal ellentétben viszonylagos kényelemben és biztonságban teltek a megszálló alakulatok napjai. Időnként ugyan kénytelenek voltak elhagyni a támaszpontjukként szolgáló falvakat, de ilyenkor is a lehető legóvatosabban jártak el, ügyelve rá, hogy ne piszkálják fel az oroszokat. A partizánok is tiszteletben tartották a magyarok felségterületét. Megelégedtek azzal, hogy megsarcolják a vasúton vagy teherautó-konvojokon szállított utánpótlást. Jobbára élelmiszert és gyógyszert követeltek a továbbhaladásért cserébe, néha-néha kifosztottak egy-egy falut, és vodkát főztek maguknak. Így ment ez egészen addig, amíg a németek előretörték és az oroszok hátráltak. De Sztálingrád után fordult a kocka. Az oroszok új erőre kaptak, és a Vörös Hadsereg légi úton kiképzőket, parancsnokokat, komisszárokat, fegyvert és utánpótlást küldött a partizánoknak, azzal az utasítással, hogy minden eszközzel pusztítsák a megszálló német–magyar erőket – nem telt sok időbe, és elfajultak a dolgok.

Amíg az erdőkben a partizánok, a falvakban a magyarok voltak az urak. A helybeliek főztek és mostak rájuk, a honvédek cserébe megvédték őket a katonaszökevényekből összeverődött bandáktól. Aztán ott voltak még a katonafelelések, az olyan lányok, mint Varga panyenkája, Kátya.

Ukrajna olyan volt, mint egy üres magtár, amelyet a németek kisöpörtek. Minden élelmet, amit ez a gazdag föld megtermelt, a birodalomba, vagy egyenesen a frontra vittek. Az emberek éheztek, de mindenki élni akart, ahhoz pedig enni kellett.

Kátya már négy hónapja volt Varga szeretője, aki élelemmel kedveskedett neki: saját fejadagjából a legjobb falatokat osztotta meg a lánnyal, konyhából, raktárból csente el, amit tudott, és ha éppen nem volt más, konzerveket vitt a szalmatető kunyhóba, ahol Kátya az anyjával élt.

A vérengzést követően a parancsnokság nyomozást rendelt el. Hamarosan partizántanyává nyilvánítottak néhány falut, és megtorló osztagok rajzottak szét, hogy kifüstöljék a hírszerzés szerint ott megbúvó ellenállókat.

Varga osztagát egy Jazino nevű falu alá vezényelték.

Fehérre meszelt, szalmatető, minden terv nélkül szétszórt házak szegélyezték a falut kettészelő földutat. Az úttal párhuzamosan patak futott, egy fahídon lehetett átkelni rajta. Az ég tiszta volt és kék, lágy szellő fújdogált, az út menti porban verebek fürödtek, amikor Varga osztaga reggel a falu északi oldalától négy-öttszáz méterre húzódó nyírfaerdő szélén állást foglalt. Jazino a szalmatető apró házaival, hagymakupolás, roskadozó templomával furcsán nyugodtnak tűnt.

– A németek majd kizavarják őket a faluból, maguknak nincs más dolguk, mint puskavégre kapni a menekülő partizánokat – magyarázta el a taktikai helyzetet az osztag parancsnoka.

– És a falusiak? – kérdezett vissza az őrmester. – Velük mit csináljunk?

– Ez egy partizántanya. Itt nincsenek civilek, csak partizánok vannak – felelte a főhadnagy. – Ugye emlékeznek még rá, hogy mi történt a bajtársaikkal? Ne feledjék, ez partizánháború, ahol nincs kegyelem, vagy ők, vagy mi – figyelmeztetett ismét, aztán egyenként kijelölte a szakasz tagjainak a helyét, és meghatározta a tüzelési sávokat.

A település déli oldalát uraló magaslatot egy SS-alakulat szállta meg, a falut keleti és nyugati irányból szegélyező, lágyan hullámzó mezőket féllánctalpasok és ukrán milicisták tartották szemmel. A csapda bezárult; a németek jelzőrakétát lőttek fel.

Varga egy kidőlt fa törzse mögött állította fel a Hitler-fűrészes állványát, ahogy a katonák maguk között, nagy tűzgyorsasága miatt, az MG-42-es géppuskát hívták. Közvetlenül Varga bal oldalán a töltőkezelő feküdt. Az ő dolga volt, hogy tüzelés közben adogassa a hevedert, és amennyiben szükséges, minél gyorsabban kicserélje a fegyver csövét. Varga másik oldalán az irányzó foglalt állást, aki ütközet alatt távcsővel figyelte a terepet, és irányította a fegyver tüzeit.

Az aknavetőtűz tompa, puffogó hangja adta meg a jelet a támadásra. Hamarosan füst borította be a falut, több helyen is tűz keletkezett. Az emberek a robbanások hangjára kitódultak a házakból és tanácstalanul rohanguáltak összevissza. Valaki meghúzta a harangot. A robbanások zaja összekeveredett a harangzúgással és a német géppuskák kelepelő hangjával. Mindez legfeljebb tíz percig tartott, aztán elhallgattak a nehézfegyverek, és a dombot csatárláncba fejlődött, mezőszürke színű egyenruhás, acélsisakos katonák lepték el. A vészjósló csendet csak a harang érces kongása törte meg. A németek minden sietség nélkül ereszkedtek le a magaslat lankás oldalán, mintha csak, eleget téve a harangszó hívásának, misére indulnának.

Azokat, akik a faluból kivezető utat választották a menekülésre, szétszórták a lapos mezőn és lekaszálták a féllánctalpasok géppuskái meg az ukrán milicisták sortüzei. Csak néhányan jutottak vissza élve a faluba. A többség, ősi ösztöntől hajtva, a legközelebbi biztonságos hely, a nyírfaerdő felé vette az irányt.

Varga az MG-42-es irányzékán keresztül figyelte, ahogy a menekülők alakjai kiválnak a házak árnyékából, és az erdőt a falutól elválasztó tarlón át egyenesen az állásaik felé rohannak. A mezőt Kátyához hasonlóan kék ruhát viselő nők, gyerekek és térdig érő, fehér inges, bocskoros öregemberek lepték el.

A tömeg gyorsan közeledett, hamarosan arcot öltöttek az elől futók. Fegyveres férfiakat sehol sem láttak, a tűzparancs késett. Varga reménykedve fordult hátra; a főhadnagy összeszorított szájjal távcsővével pásztázta a mezőt.

– Még várjon! – szólt oda Vargának, mintegy megérezve annak néma kérdését.

Ekkor dördült el az első lövés. Az egyik honvéd nem bírta tovább idegekkel, vagy a falusiakat élő falként maguk előtt terelő partizánok közül lőtt valaki, Varga nem tudta eldönteni. Egy sóhajtásnyi időbe telt, és újabb fegyverek kapcsolódtak be a tűzharcba, néhány menekülő elbukott, a honvédeknek fedezéket

nyújtó fák törzséből darabokat szaggattak ki a lövedékek. De ez még csak a túlfeszült idegrendszer első kapkodó reakciója volt, ami eltartott néhány másodpercig, aztán a hadnagy féltérdre ereszkedett, és kiadta a szakasznak a tűzparancsot.

Az első sorokat pillanatok alatt valósággal lekaszálták a géppuska sorozatai. A menekülők második hulláma meg sem próbált a földhöz lapulva fedezéket keresni a gyilkos tűz elől. A tömeg saját lendületétől sodorva átgázolt a földön heverő holtakon és sebesülteken, és rohant tovább, hogy néhány lépés után velük is a honvédek sortüzei végezzenek.

Orosz oldalról is felerősödött a tüzelés, PPS-sorozatok keveredtek a ritmusra felugató MG-42-es és a karabélyok ostorcsapásszerű döbbenései közé. A partizánok a falusiak közt elvegyülve próbáltak kicsúszni a gyűrűből. Egymást fedezve előrerohantak négy-öt métert, aztán a földhöz lapulva tüzeltek tovább.

– Lőjenek! Ne engedjék, hogy teret nyerjenek! – próbálta túlkiabálni a hangzavart a főhadnagy.

Varga pontosan és takarékosan dolgozott. Mivel az MG-42-es csöve nagyjából százötven hosszú sorozat után túlhevül, és a személyzete cserére kényszerül, igyekezett minél rövidebb, célzott sorozatokat leadni. Nem akarta, hogy miközben a cserével van elfoglalva, az ellenség lélegzethez jusson. Szinte már ritmusra tette a dolgát. Tüzelte. Célzott. Tüzelte. Sikerült is a partizánokat a földre kényszerítenie; a még életben lévő civilek riadt nyájként menekültek vissza a faluba.

A partizánok, érezve, hogy fogy az idejük, a folyamatosan pásztázó géppuska ellenére kúszva-mászva olyan közel jutottak a magyarokhoz, hogy legfeljebb száz méter választotta el őket tőlük. Egyetlen rohamra volt már csak szükségük, hogy áttörve a honvédek vonalán eljussanak a biztonságot nyújtó erdőbe, de aki közülük megkockáztatta, hogy feláll, azonnal holtan vagy sebesülten rogyott vissza a földre. Már hosszú percek óta tartott ez az állóháború, amikor Varga géppuskája elhallgatott.

– Miért nem lősz?! – rivallt rá az irányzó.

– Egy töltény beszorult a csőbe – kiabálta vissza Varga. Kétségbeesetten próbálta kiszabadítani a beszorult töltényhüvelyt, de nem sikerült.

– Új csövet! – kiáltott oda a töltőkezelőnek. Tíz másodperc sem telt el, és a géppuska újra megszólalt, mire az oroszok a földre vetették magukat. De megint beragadt a töltény.

– Az istenit neki! – üvöltött fel Varga. Megpróbálta kipiszkálni a beszorult hüvelyt, és amikor felemelte a fejét, látta, hogy a mező nyüzsgő a partizánoktól; a feje körül golyók füttyültek, felszaggatták előtte a földet, tompa puffanással csapódtak be a fatörzsbe vagy téptek ki belőle darabokat, ő pedig egyedül volt a géppuska mellett. Az oroszok húsz-harminc méterre lehettek tőle; ketten egyenesen felé rohantak. A pisztolya, az egyetlen megmaradt működőképes fegyvere után nyúlt, de gyötrelmes szorongás nehezítette el karját és bénította meg az akaratát. Az egyik partizán egyszerűen átugrta a géppuska fedezékétől szolgáló fatörzset és rohant tovább, de a társa, egy szakállas, portól feketéllő arcú, ázsiai férfi megtorpant, majd rövid habozás után Vargára emelte a fegyverét.

Két lövés csattant, és abban a pillanatban nehéz, izzadságtól bűzlő test zuhant Vargára. Az élettelen orosz minden levegőt kipréselt Varga tüdejéből, úgy kapálódzott, mint egy hátára fordított bogár, míg végül sikerült leléknie magáról.

– Varga, az isten rohassza meg magát, miért nem lőtt?!

A főhadnagy lépett ki az egyik fa mögül, pisztollyal kezében. Az oroszok már messze jártak; a mezőt mozdulatlan holtak és kínok közt vergődő sebesültek borították, a szétszórt szakasz tagjai lassan előszállingóztak az erdőből.

– Jelentem, elakadt – felelte Varga, miközben feltápáskodott.

A főhadnagy odalépett a géppuskához, felnyitotta a závarzatot, és finoman végighúzta benne az ujját. Elfintorodott.

– Máskor olajozza meg rendszeren. Mind odaveszthettünk volna a hanyagsága miatt.

Még mondani akart valamit, de újabb jelzőrakéta robbant a magasban.

– Figyelem! – fordult a honvédekhez. – Tüzet szüntess! Senki ne lőjön!

Németek léptek ki a házak közül, és csatárláncot alkotva átfésülték a mezőt, hogy egyenként végezzenek a sebesültekkel. Vargáék nem látták, hogy a faluban mi történik, de időről időre dörrenések és kézigránát-robbanások tompa hangját sodorta feléjük a szél.

– Mit gondoltok, mi történt a többiekkel? – kérdezte az egyik puskás.

A páncélcocsiból és a három Botond rajkocsiból álló oszlop egy tölgyfaerdőbe ért. A lombok boltíve eltakarta a napot, kirekesztve a tomboló hőséget; a fák között itt-ott beszűrődő napfény fényfoltokat rajzolt a földre. A robbanások és fegyverdörrenések lassan elmaradtak, csak a motorok egyenletes duruzsolása, madárhangok, apró zajok és zörejek törték meg az erdő egyenletes lélegzését.

– Milyen többiekkel? – kérdezett vissza az őrmester.

– Akik a faluban maradtak.

– Na, mit gondolsz, pajtás?

– Az biztos, hogy a németek nem gatyáznak – szólalt meg Varga irányzója.

– Rohadt egy ügy volt ez – mondta az előbbi puskás.

– Az – bólintott az őrmester. – Ezért biztosan nem kapunk kitüntetést. Szóval jobb, ha erről senkinek se beszéltek.

Varga egész idő alatt egy szót sem szólt; ültében lecsúszott a teherautó platójára. A keze önkéntelenül még mindig használhatatlan géppuskájára tévedt. Tehetetlennek és védtelennek érezte magát nélküle.

A házacská alacsony volt és szegényes, a falakon szovjet naptárak, újságokból kivágott képek, egy régi, színét veszített ikon és egy Kátya bátyjáról készült katonafotó lógott. Oleg a fronton volt, a család semmit sem tudott róla. A tűzhelyen káposztaleves főtt, kesernyés illata betöltötte a szűk teret. A házzal egybeépült istálló is üres volt, a tehén a bejárattól néhány méternyire békésen legelészett.

Varga, aki már a század konyháján és a fürdőnek kijelölt kolhozépületben is kereste Kátyát, tanácstalanul állt a szobányi ház közepén, és a lányt szólongatta.

– Elment.

Kátya anyja állt a háta mögött. Ugyanolyan kopott, foltozott, de tiszta kék ruhát viselt, mint a lánya. A fehér kendő alól kikandikáltak ősz fürtjei. A kezében két szürke bádognakant tartott, fáradt, meggyötört arca kipirult a cipekedéstől.

– Hová?
– Jazinóba.
– Jazinóba – ismételte Varga dermedten.
– Oda, oda, kedveském. Oleg feleségéhez. Vitt neki az élelemből, amit tőled kaptam – magyarázta az asszony. – Ugye nem bánod? – mosolygott ravaszul.
– Nem tudtam, hogy házas a fia – mondta jobb híján Varga. Alig bírt megszólalni. Mintha jeges kezek szorongatták volna a torkát.
– Házas a szentem. Isten adja, hogy ne essen semmi baja, és épségben hazajöjjen – vetett háromszor keresztet az asszony.
Mindketten Kátya bátyjának a fényképe felé fordultak. Oleg félrekapott katonasapkában, széles mosollyal az arcán nézett vissza rájuk.
– És mikor ment el? – törte meg végül Varga a csendet.
– Még hajnalban – felelte az öregasszony. – Délre ígérte magát, de biztos elbeszélgették az időt. – Kérsz enni? – fordult a fortyogó lábas felé.
– Nem.
– Akkor gyere vissza este, addigra biztosan ő is hazaér. Ebből pedig majd olyan finomat főzök nektek, hogy mind a tíz ujjatokat megnyaljátok utána – mondta, és kivette a konzerveket Varga kezéből.

A századot a falu mellett, egy kolhozban szállásolták el; a legénységi hálót egy csarnokszerű épületben alakították ki. Varga ruhástól lerogyott az ágyára. Hallotta, ahogy mellette néhányan a másnapi bevetésről beszélgetnek. Tovább folyt a partizánvadászat, újabb falvak kerültek sorra. Varga az ágyon feküdt, a plafont bámulta.

Lassan beesteledett, a kürtös elfújta a takarodót, eloltották a petróleumlámpákat. Tompa szorongás lett úrrá Vargán, nem engedte elaludni, előbb az oldalára fordult, aztán a hasára, és a fejét a párnájába fúrta. Végül legyőzte a fáradtság, és elszenderedett, de rögtön fel is riadt, amikor a szél megzörgette az épület ablakait. Kint már derengett, vibráló csend ülte meg a tájat. Varga két doboz cigarettát készített elő a kolhoz bejáratánál strázsáló őröknek. Úgy számított, hogy az ébresztőig hátralévő egy órában, ahogy máskor is, bőven megjárja az utat Kátya házáig és vissza, de a kapuig sem jutott.

Kátya anyja az örökkel veszekedett, s miközben a kezével hevesen gesztikulált, Varga nevét kántálta a maga sajátos akcentusával. Ugyanazt a kék ruhát viselte, mint előző nap, az arca még öregebbnek és meggyötörtebbnek tűnt, és volt valami látomásszerű abban, ahogy a váratlan szélrohamok belekaptak kibontott ősz hajába, összeborzolták és megemelték az ég felé. Mint egy élő vád meredt Vargára, és Varga azonnal felfogta, hogy a puszta tekintetéből az asszony már mindent ért, mindent tud. És Varga meghátrált a borzalmas felismerés előtt; olyan heves volt a fájdalom, amely belülről előntötte a koponyáját, hogy el kellett fordítania a fejét. De elég volt csak egy pillantást vetnie a kolhoz udvarán parkoló teherautókra, és a megmászhatatlan múltat baljós gondolatok és még sötétebb félelmek szorították ki elméjéből: a megkínzott és megcsónkított hullák látványa, a felé rohanó partizánok barna, elmosódó foltjai, a vad ázsiai arc és a gonoszul összehúzódozó szempár, ami Jazino óta kísértette. Miközben az egyik épület árnyékába húzódva dermedten figyelte, ahogy az őrzőgő zokogásba roskadó

asszonyt az örök elzavarják, megértette, ha élni akar, szembe kell néznie ezzel a kínzó látomással. Még egy utolsó pillantást vetett a kapu irányába – Kátya anyja már messze járt, alakját apróra zsugorította a távolság, az örök kezében cigaretta parázslott –, aztán elindult a fegyverraktárba, hogy kezébe vegye a sorsát.

Az udvaron durván ácsolt asztalok sorakoztak. Jó időben ott evett a század. Varga az egyik asztalra tette a géppuskát, és egy olajtól átítatott rongyot terített mellé. Abban a sorrendben, ahogy kiszedte őket, gondosan egymás mellé helyezte az MG darabjait, aztán nekilátott, hogy alaposan beolajozza a fegyver minden egyes mozgó alkatrészét.

Egy idő után az az érzése támadt, hogy figyelik. A főhadnagy állt mögötte, cigarettázott, és elégedetten nézte Vargát.

– Folytassa csak – intett, amikor Varga tisztelgésre emelte a kezét, aztán elta-
posta a csikket, és miközben a hajnal pírja szétáradt a látóhatár szélén, elindult az épület felé, hogy felébressze a többieket.

Lövétei Lázár László

Feketemunka¹

Egyiptomi

Mekkora legyen zümmögnek a füledben
Mint egy-egy helikopter
Csípnék mint a hétszentség
Kutyafasza a negyedik vagy hányadik
Egyiptomi csapás
Jobban el kellett volna magyaráznia Gergő papbácsinak az egyiptomi csapásokat
Volt vagy tíz belőlük
Békákkal-sáskákkal
Volt részed belőlük
Békából is
Sáskából is
Sőt rákból is
Kölyökkorodban
Árvíz után
Rákot csempésztél MD barátod gatyájába
Hogy visított az istenadta
Rák vajon szerepel-e az egyiptomi csapásokban
Jobban el kellett volna magyaráznia Gergő papbácsinak az egyiptomi csapásokat
Somfabottal kergetett a hittanterem tornácán
Nagyapád is mindig somfából faragta az ostornyelet
Bőven szeptember van
De ekkora legyeket még nem baszott Európa
Mint egy-egy helikopter
Leányfalu
Dögmeleg
Csákányolod a sziklát a zöldségtőzsdézőnél
Ha nálad lenne a parittyád
Vadászhatnál is rájuk
Mint a balatoni szőlősben seregélyekre
Kölyökkorodban te gumiból csináltátok a parittyát
A vasöntödeből lopta AG barátod apja
A védőkesztyűt

---

1 Részletek egy készülő kötetből

*Abból vágátok ki a parittyagumit
Aztán bezárt a gyár
Később már borjúszeptató csuszliból maszekolsz
A fiadnak is ebből csinálsz parittyát húsz év múlva
De azelőtt még a Balaton
Se tejgumi se borjúszeptató csuszli
Hatos betonvasból hajtogattál ágasfát
Tejgumi helyett megtette az óvszer is
Halálpontos volt és elnyűhetetlen
A világ legjobb parittyája
Szabadalmaztatni kéne
Kár hogy nincs nálad Leányfalun se parittyá se óvszer
Akkora legyek zümmögnek a füledben
Hogy nyugodtan vadászhatnál rájuk
S a smugic tulaj BMW-je is megérdemelné az egyiptomi csapást
Csapágygolyóval.*

Harmadik vignetta

*Eleinte erdőt irtottunk
Szörnyen el volt vadulva az akácos
Kiléptük a száz métert erre is arra is
Egykettőre végeztünk a melóval
Dögöltünk meg az unalomtól
Szípkát faragtunk bodzafából
Aztán ledőlünk egy cseppet
Meg is teltünk kullancssal rendesen
Másnap már nem a földön heverésztünk
Hanem a csutakon ülve aludtunk.”*

Himnusz egy lapáthoz

*Ha így folytatod
Lacika
Egykettőre kifingasz
S a betont is elcseszed
Ha már benne van a víz és a cement
Legyen ritmusa a lapátnak
Úgy könnyebb
Jártál-e ételt szenteltetni
Hát akkor imádkozzál bazdmeg*

Például:

Urunk Istenünk! (1. lapát homok)

Te vagy minden tudomány és mesterség ősforrása (jöhet a 2. lapát homok)

Te világosítottad meg az emberek elméjét (3. lapát homok)

Hogy mindig új és új munkaeszközöket hozzanak létre (például lapátot; 4. lapát homok)

Kérlek áldd meg ezt az eszközt (tehát a lapátot; 5. lapát homok)

Add hogy aki ezzel dolgozik (vagyis én; 6. lapát homok)

De te azért ne essél ki a ritmusból

Szóval:

Add hogy aki ezzel dolgozik (6. lapát homok)

A te kegyelmed segítségével úgy munkálkodjék (7. lapát homok)

Hogy testi-lelki egészségét megőrizze (8. lapát homok)

Munkája gyümölcsét szándékom szerint élvezze (9. lapát homok)

És elnyerje az örök életet (10. lapát homok)

Krisztus a mi Urunk által (11. lapát homok)

Ámen! (12. lapát homok; s kész is van a beton)

Ugye hogy így nem annyira fárasztó

Nem is annyira unalmas

Nem ártott volna egy kicsit többet ministrálni

De énekelhetsz is

Az a lényeg hogy ritmusa legyen

Mondd meg a fiúknak

Hogy tegyék ki a Danubiust

Az ablakba.

Kabdebó Lóránt

Az idillben élő szörnyek

(Közelítések Lövetei Lázár László költői világához)

Ifjúságomban, egy buszutazáson Krakkó felé menet program szerint Ótátrafüred felé kerültünk. Amikor a Nagyszálló elé értünk, megállt a busz. Megkérdeztem egy idősebb kolléganőnket: most hol is vagyunk? Mire ő rutinosan válaszolta: a Nagyszálló elé érkezünk. Mi pedig, a késő téli ködben még az épületet sem láttuk. Visszafelé már élesen szikrázó napfényben érkezünk ugyanide. Csak akkor meg zavarunkban nem is gondoltunk arra, hogy gyönyörködni is lehetne a csodálatos panorámában. Aggódtunk, miként fogunk hazaérni. Zakopánében ugyanis elromlott a buszunk, és nehezen kisírt kölcsönbuszokkal, határoknál újabb és újabb átszállásokkal érkezünk vissza. Fiatal voltam, és nem törődtem a veszélyekkel. Majd legközelebb – gondoltam. El is jutottam, előbb feleségemmel, majd családommal is a magam vezette autónkkal. Bár egyik alkalommal, a nyár végi – iskolakezdés előtti – kiránduláson, a kánikulát megszakító ránk szakadt záportól úgy megijedtem, hogy elkezdtem a sztrádán az étterem felé visszatolatni, egy mögülünk előszáguldó másik autó majdnem elsodort bennünket. Majdnem ott pusztultunk.

Közben azt is megtanultam, hogy nem minden arany, ami fénylik, „horatiusul”: az „arany középszer” nem is létezik. Akik ezen a csodás helyen laknak vagy üdülnek, azok is legjobb esetben csak töredékesen lehetnek – ha egyáltalán lehetnének – boldogok. Vegyük csak elő Szabó Lőrinc családi levelezését! *Huszonöt év*, meg *Harminchat év*. A feleséggel és annak volt barátnőjével, *A huszonhatodik év* gyászszonettjeinek hősnőjével. Háttérben a szálloda egyik ügyintézője feleségével, versek szintén hősnő-szeretőjével. És közben azt se felejtjük el, hogy mindez a Trianon utáni húszas években zajlik, a vidék már Csehszlovákiához tartozik, határok, pénzváltás is keseríti az élet élvezetét. Legutóbb pedig már csak Szlovákiába mehettünk, ez a „trianoni állam” is szétvált akkorra. De volt már EU! Határ ugyan nincs, de van különböző valuta. Apropos! Nincs határ? Magyarország köztársasági elnöke át sem mehetett a Duna-hídon, megkoszorúzni a Kárpát-medence valahai teljes egységét nemzetté szervező szent király szobrát. Élőben közvetítették a jelenetet a televízióban.

Szabó Lőrinc, egy indiai mítosz szavaival születésem idején versében ekként jellemezte ezt a huszadik századot: „Az idill szörnyekkel van tele.” De LLL, korunkbeli, idilli erdélyi tájak között élő költő, maradandó tanúságot tevő versek alkotója pedig kiterjeszti ezt a tanulságot a jövőt is fenyegető jelenbeli pillanatokra. Nézzhetjük köteteiben egymást: az idilljeiben folyton csalódó költő és az életét veszélyek rettegetésében élő olvasó.

De hol talált rá az aggályokkal teli beszédmódokra ez a költő, miként képes az idilli tájat lakó „pásztor” szemével éppúgy kétségbeejtő szakadékokra figyelmeztetni, mint az egymást keserítő lakosok környezetében élő „városi” ember viszontválaszaiban. Más-más hangnemben, hasonló vészeket megjeleníteni? Utánozva, ironikusan karikírozva a mediterrán bukolikus költészet hagyományát. Theokritosztól Hésziodoszon át Vergiliusig, sőt

akár Horatiusig, no meg talán éppen Dsidáig is? Mert nem iskolás – divatos kifejezéssel – PC-vel közelít hozzájuk, hanem életszagú érdekességüket fedezi fel. Kétségbeesésében. Saját élete és környezete által okosítva közelít, és lép be a hagyományos sorba.

Én meg beszédmódjának ehhez a közelítéséhez társulok mostan. Még ifjabb koromban, az egyetemen ókortörténésznek készültem. Az „aranykori” latin költészetéről írtam pályázati dolgozatot a forradalmat megelőző nyáridőben. De ugyanakkor kaptunk apámmal útlevelet, hogy a háború óta nem látott nagyanyámat meglátogathassuk Marosvásárhelyt. Előbb megírtam a dolgozatot, azután október 10-én elutaztunk. Hajnalban, a vonatban a csucsai kastélynál ébredtünk. Valaha Ady fogyasztotta itt borát, majd egy román miniszterelnök költő vásárolta meg, Octavian Goga, aki magyar tudását arra szentelte, hogy *Az ember tragédiáját* lefordítsa románra, kezdetben Ady barátja lehetett, aztán vitapartnere, majdani miniszterelnökségét, politikusi mivoltát inkább ne emlegessük. Apámmal egy teljes nappal töltöttünk Kocsárdon, a székely körvasútra való átszállásra várva, keserű csorbát ebédeltünk, és átszenvedve mindazt, amit Dsida Jenő legszebb versében szenvedhetett – a Passió erdélyi változatát. Csak a forradalom hírért hallva indultunk haza, de már csak Miskolcra értünk, így lemaradtam a forradalomról. Tettekben. De nem szellemében. Mert miről szólt a nyáron készített dolgozatom? Miként viszonyultak a latin aranykor költői az augustusi birodalom megszervezéséhez. Horatius és barátja, Augustus császár valahai tanuló társa, Vergilius, és a „békét” alakító imperátor száműzöttje, Ovidius. Borzsák professzorhoz írtam. Nagymestere volt ő a szavak és a grammatika sokértelműsége kivirágztatásának. Hiszen a magyar olvasók tévedésben voltak századok óta. Horatius nem az arany középszer és mértéktartás példája volt, és jól vélte Hermann Broch regényében, a század vészeit átélve, hogy Vergilius halálát nem annyira betegsége, mint osztálytársa félelme okozta, megijedt ugyanis, nehogy megsemmisítse az isteni költő a császári család és a pax romana eposzba emelését. Ő talán előbb kergette pusztulásba magát a családott, eltévedt műve megsemmisítésére készülő költőt. Vergilius ugyanis felfedezte az idill és a szörnyek viszonyát: *„parlagi csipkebokorról csügg biborszemü szőlő, / Míg érdes tölgyfák törzsén mézharmat aranylik”*. Az érdekesség ott van idillje és tudata között: *„Aki a kútaknak mélyéből néz fel a nappali égre, annak sötét az ég, és meglátja benne a csillagokat.”* Majd ennek a tudásnak kimondásáért száműzi a császár Ovidiust a Fekete-tenger zord partjára. Siránkozzon, pusztuljon ott, hogy mert szembeironizálni a birodalommal. A korukat nagyon is jól ismerő történetíró, Tacitus utóbb bemutatta, milyen is a világ hatalom vezérelte rendje. Kapcsolódik hozzá Déry Tibor remekműve, a *Niki*, melynek friss kiadását vittem olvasmányul magammal. Nyáron folyóiratban egy finomabban fogalmazó mottót választott még az író, ősszel a könyvben már érdesen fogalmazót illeszt műve elé. Egy kutya ürügyén mutatja be világunk rendetlen rendjét. Méltóan választott tacitusi mottójához. És amikor Kozma Béla, a marosvásárhelyi Bolyai Líceum igazgatója figyelmeztetett, nehogy a magyar ifjúság belefusson valamilyen készülő csapdába, hálával nekiadtam okulásul a könyvet. *„Domitianust tehát, bár hirtelen haragú és éppen olyan zárkózott, mint amilyen engesztelhetetlen természet volt, Agricola józan, okos magatartásával szelídebbre hangolta, mert makacssággal, s a szabad gondolkodás hiú fitogtatásával nem hívta ki maga ellen a végzetet a hírnév kedvéért.”* *„...jöllehet Nerva Trajanus napról napra gyarapítja korunk áldásait, és a közbiztonság ma már nemcsak jámbor reménység, óhaj, hanem ennek az óhajnak szilárd biztosítéka is van, mégis emberi gyarlóságunk miatt a jóvátétel, az orvosság lassabban hat, mint a betegség. Amiképpen testünk is lassan növekszik és gyorsan pusztul el, ugyanúgy a szellemet is könnyebb elnyomni, mint új életre hívni... Hát még ha meggondoljuk, hogy tizenöt év alatt, ami nagy idő az emberi életben, sokan a véletlen balesetnek, a legtehetségesebbek pedig az uralkodó kegyetlenségének estek áldozatul!”* Hasonlóan kiváló érzékkel választja versei mottóit, szövegei természetes velejáróit LLL is a bukolikusnak látszó dialógusok élére. Nemcsak játszásból, de végtelen elkeseredéssel.

Miért írom mindezeket az életmetaforáimat bevezetőül LLL köteteiről beszélve? Mert hozzá tartoznak költészetéhez. Versei olvastán magamban ezekre az emlékeimre válok nyitottá. A legmagasabb fokon emlékeztetnek LLL mottói a magam megélt szörnyűségekre. És aki nem hiszi, szemezze csak sorban a nagy erdélyi költő mottóit.

* * *

De előbb lépjen bele a csapdába, melyet – úgy látszik – nekem is állított költőnk. 2016-ból keltezi előző kötetét, amelyet barátommal, a ma talán legkiválóbb magyar prózaíróval küldött át a határon. Az *Alkalmi* című kötetének egyik mottóját a latin aranykori költészet vérgőzös háttérére rálátó ifjabb Pliniustól bányászta: „*minden alkalom szülte alkotás befejezve már sokkal kevésbé hasznos és lebilincselő...*”, a másikat Csokonai Vitéz Mihálynál lelte: „*Az alkalmatosságra írott versek az aestheticusoknál már egészen nevetségbe mentek, legalább mindenkor gyanúsok...*” Mintha egész kötetét kicsinyellené. És le meri írni, nyitással a kötet élére. Aforizmáknak látszanak, ebben a korban csak ezt lehet leírni. Költészet helyett – forgácsokat? De hogy ezzel csapdát állít olvasói és kritikusai számára, azt csak most, utóbb veszem észre. Amikor bocsánatkérő levelemre ars poeticusi éllel fogalmazva válaszolja: „Aranyt tényleg nagyon szeretem, a kínlódását, a kételkedését (ilyen-olyan hitekben, önmaga tehetségében stb.) rendkívül szimpatikusnak (és őszintének-hitelesnek) gondolom, a töredékek iránti vonzódását úgyszintén – ha átjön valami csekélység ezekből a LLL-versekben, annak csak örülni tudok.” Ugyanis miért kellett lényegileg igazítani véleményemen? Mert amikor egy Székelyföld-esten élőben is találkoztunk, ezzel rontottam rá: „Köszönöm, megkaptam a könyved. Hogy lehet ilyen szar művet hozni világra? Kiadni? Aki ezt teszi, annak legalább egy Arany Jánosnak kellene lenned.” És most, hogy megemésztettem az *Alkalmit* folytató, bukolikus könyvét, rájöttem, hogy micsoda mélység rejtezik ezekben a töredékes alkalmiságokban. Írtam is gyorsan: „*A Miféle harag után újra kezembe akadt az Alkalmi. Kezdtém újra olvasni. És döbbenet jöttem rá, hogy zseniális. Nagyszerű korunkbéli költészet. Mintha Horatiust olvasnám. Vagy inkább Tacitust. Azt szoktam ugyanis mondani: a Borzsák Tacitus-szemináriumain tanultam meg József Attilát érteni. Most te következel. (Lehet, hogy neked Arany-értést köszönhetek majd?)*”

És az eclogák kettős könyve milyen mottóval kezdődik? Horatius zavartsága sugárzik át mostani jelenünkbe. Valaha már ezt felfedezte Puskin is, véres századokat vetítve egymásra: *O rus!* – idézi Horatiust, majd az orosz költő, szintén császártól függő, embertelen helyzetét láttatva, a keserű nyugalmat átidézi azzal, hogy cirill betűkkel átírja: *O Pycb!* LLL pedig egy magyar műfordító-költőt idéz: „*Ó, falu csöndje! Mikor térek haza újra? Mikor lesz / újra szabad könyvek közt, vagy szunnyadva, henyélve, / boldogan, otthon, az élet gondját végre felednem?*” Bede Anna fordítását használja, mert benne kiszemezheti a szabadságot gátló minden helyre és viszonyra alkalmazható utalásokat. Mert ennek a bukolikának a lényege: a falu, a pásztori nép éppúgy nem szabad a keserű környezeti valóságtól, amiként a könyvek, az olvasás és a városi élet sem, benne a családi léttel. Az élet gondját sehol sem lehet feledni. Mintha az álnaiv Pásztor nem tudná, mi pusztít a városban, és e pusztulásra miként válaszol „játékos” epigrammájában a Költő:

PÁSZTOR

*Jöszte, kerülj beljebb égerfa pados kalyibámba.
Mondd csak, tart-e a forró tánc, a kevély Babilonban?*

KÖLTŐ

*Tart bizony! és még sok gödölyédet fogja a farkas
elhurcolni a borsikabokrok barna tövére,
míg az Eufrátesz bedarálja az emberi szennyet!
Írtam is egy szomorú kisépigrammát a dologról,
már régóta hever kiadatlan a kéknoteszomban;
nem nagy vers, csak egy apró jelzés ronda korunkról –
hátha a boldog posteritas majd „megbecsülendi”.*

És jegyzetben mindjárt közli is a teljes, kétsoros sűrítményét korunknak:

„Igeképzés” a XXI. század elején

*Szeptember tizenegyre poénos replika készül:
egy tehenész „arabul”, száz arab „[B]ushlakodik”.*

Ez lesz a NULLADIK ECLOGA. Az *Alkalmi* utáni, a 2019-es *Miféle harag* című kötet mintadarabja. Mintha a nemzete sorsán szorongó nagyszerű Arany János, eposzok, balladák, meg a *Toldi*k között búsongva készítené magát megmutató, keserűes szöszöléseket. Hol be is fejezve, hol verstöredékek, felkiáltások közepette pőfögne. Legvilágosabban beszélve a maga „családi kör”-ében. Amire keserűen, zárójelben még talán akárha oda is írhatná: „gondolta a fene”. Pedig ő ezt gondolta. Miként így látja „bukolikusán” a maga „családi kör”-ében LLL is. Nem szavalva, nem keserűen kétségbeesve – inkább a kínlódását derűs poénokba csomagolva. Ifjúságom idején Ratkó Jóska barátom ezt valahogy így írta verscímbe: *Játék – komolyan*. Csak ő mindig tragédiába vezette. Miként, emlékszem, nagy megdöbbenésemre, a miskolci Tiszai pályaudvar előtt fél óráig idézte Weöres verseit, azok „tragic joy”-át kevesellve. Sanyi manó – legyintett, kevesellve. Miként én is, amikor az *Alkalmi* játékoságát elnézően kezeltem. Mert még nem értettem az eclogák tragikus gyönyörét, amint összefogja európai irodalmunk bukolikáját. Világirodalmat és vélt vagy valós „családi kör”-t egybeszerkesztve. Felfigyeltetve mind a szabadnak láttatott természetes világ (*Zöld*), mind a városi-közösségi lét (*Sivatag*) keserűségére. De túl ezen, a mindezt összekötő irodalom (könyvek: mottók) egymást kiegészítő kiüresedett, tragikusan értelmetlen konglomerátumára. Amelynek materiális élethelyzetére a mindenfelől szakadékok közé szorultak ironikus és gyönyört fullasztó panaszszavára oly igen jellemző LLL eddigi legfontosabb kötete – amelyre az elégiák könyvében is nemegyszer tájékoztató utalást nyit – *Két szék közt*. Írásom címéül, szintén tájékoztatásul, akartam ezt választani, csak filológiai óvakodtam olvasóim félretájékoztatásától.

* * *

Felcsillan talán mégis valamilyen oximoron lehetősége ezekben a mindenünnen kétségbeesést sugalló beszédmódok által hetykén felvállalt elkeseredésből? Az egymásba tapadó összefüggés azután – talán éppen az egybetartozás csodájaként – egyfajta értelmet is feltételez ebben a széthulló világban? Miként erre ráutalhat az ELSŐ ECLOGA mottójának Lakatos István – egy sajnos nagyon is feledett nagy költőnk – fordította szövege: „Így hát, boldog öreg, mégis megtartod a földet...” Csakhogy ez a mottó fordított szerkezetet ad magának a versnek. Mely előbb szedi szét darabokra az ironizált bukolikussággal szétszabdalt világot – hogy utóbb felcsillantson valamilyen „boldog” képzetben megtartható egésznek

a reményét. Remény? Kérdőjel helyett három ponttal nyitva hagyva mégiscsak a lényegét. Valamilyen isteni akarat valóban ezt a „megtartást” célozta volna meg? Avagy továbbra is meghagyja a meditálás esélyét – kinek is? A bukolika minden szereplőjének. Isteni, költői, pásztori, jó és rossz emberi akaratnak. Valaminek, ami ott lebeg a sorokban, várva az összeolvadás vagy a szétrobbanás lehetőségét egyszerre.

Ráébredt LLL bukolikája ezzel egy sajátos költői beszédmód alkotói sugárzására. Vergilius azért volt népszerű több mint évezreden át, mert egy gyermek születését ünnepelő pásztori hangú versezete, a NEGYEDIK ECLOGA a keresztény Isten pogány profétájává avatta. Horatius ódája, Szabó Lőrinc szerelmét gyászoló szonettjeinek végén a tragikus vég aere perennius megdicsőülését hirdeti; a költő horatiusi szavakkal mérlegeli valódi múltja és a képzelten átrendezett stilizált téridő mérhetőségét. De hogy Horatius császári rendet, a pax romanat dicséző ünnepi verse miként alakíthatja át a körülvevő napi valóságunkat, annak jómagam is tanúja lehettem. Van ugyanis Szabó Lőrincnek egy sokak által kifogásolt, mások által mellékesnek vélt verse, amely egy futball-világbajnoki döntőt követően majd egy hónapig csiszolódott a költő műhelyében. Elküldte a rádióba, ahol nem merték beolvasni, felolvasta ő tehát baráti körben Balatonfüreden. Ki is oktatták „megmondó” emberek, miként veszélyezteti bizony a hatalmasok rendjét ez a vers. Orvosprofesszor barátai pedig magyar „Százados ének”-ként magasztalták, maga dicsekedett el vele feleségének küldött levelében. Hát bizony, ez a bukolikus ódája ráértett arra a vészes feszültségre, amely nemsokára magát a forradalmat is ki tudta robbantani. Amit ő bukolikus soraiban megírt, összehangolva Csaba királyfi himnikus emlékezetével, azt a főváros népe, a futballvereség pillanatában az utcára sodródva, újságot égetve fejezte ki tüntetésével. Magam láttam, szememmel: akkor érkeztem Pestre, mert másnap kellett az egyetemen felvételiznem. És hogy az egyszeri megérzés nem csak véletlen volt, hadd igazoljam filológusként. Ciklust írt két nagy költőnk a forradalom leverése után, Szabó Lőrinc, és versébe szöve sorait, Illyés Gyula. Első darabja akárha az *Alkalmi* versei közé is beleilleszthető lenne, a maga ironikusan bukolikus, kifacsart dermesztő hangnemével. Özvegye el is küldte Miskolcra, amikor szülőhelye verset kért a költő emlékezetére. Le is közölte, szépen megköszönve a megye ideológiai főnöke egy-két évvel a forradalom után. Gondolható, mily nagyot néztem utóbb, amikor a költő lakásán hagyatékában a teljes ciklust megtaláltam. Bukolikusok hangján dicsőségről és gyászról dallott a költő. Majd kirázott a hideg, ijedtemben, mert akkor még jóval a rendszerváltás előtt voltunk. A teljes ciklus pedig beleillik a *Miféle harag* bukolikájába. És most meg még tovább azonosítom LLL versbeszédének hangnemét. A forradalom előtt, Illyés, bemutatva Szabó Lőrinc *Válogatott verseit*, az Arany János halála utáni legnagyobb költői esélyhez mérte barátját. Akkor pedig még csak a *Vereség után* kelt verset ismerhette. Közös versüknek még ironikus első darabja is csak eljövendő stílusbravúr lehetett.

Erdélyi barátaimmal beszélgetve, többen legjobb költőjünknek tartják Lövetei Lázár Lászlót. Ahogy mélyébe hatolok verseinek, amint beszédmódjának Horatiustól meg Arany Jánostól eredeztethető megszólalási módjára mind jobban kezdek figyelni, ahogy életem eseményeivel egybevettem bukolikusnak nevezett, családi körünkbe fogható indulatos verseit, egyre jobban rájöhettek, mennyire benne szól a létezésünk keserű, mégis reményre is hajló, rejtett, mégis felfejthető végiggondolása.

Amelyik éppúgy szólhat gyermeki versezetként, miként az *Alkalmi* nagyszerű felütésében teszi, glosszaként, epigrammába fojtva csempészi oda a maga véleményét a pásztori hangon verselő vetélkedő rokoni párbeszédbe. Hiszem, Horatius olvasói éppúgy keserűen mosolyogtak a versek mögé rejtett eseményekről olvasva, amiként mi kimutathatjuk filológus módon Arany, Szabó Lőrinc, Illyés korának eseményeit. És tudom, miként olvassuk LLL pásztori évódéseiben korunk vést jósló jelenéseit.

Lövetei Lázár László versbeszédét meg kell tanulnunk. Ahhoz, hogy a szerzőt a nagy költők között érzékeljük elhelyezkedni, meg kell értenem sajátos világlátását. Azt, hogy a látszólagos pásztori költészet, a városi otthon és a természet lágy ölén pihenésül vágyott menedék ugyanannak a világnak két fele. Nem ellentétek, de az egyensúlyozást kereső kétségbeesés egymást kiegészítő megszólalásai. A rettenet „családi kör”-ének életre keltése. A szavak és a mondatok benne a versben robbannak szét, állandó karambolokra figyelhetünk fel – nem a baráti-rokoni beszélgetés résztvevői között, hanem – bármelyik résztvevő monológján belül. A jó és rossz, a biztos és bizonytalan nem a szereplőkkel osztódik, hanem mindegyik szereplő sajátos önpozicionálásában benne fetrengenek ezek az ellentétek. Ha aztán a párbeszéd szembefordítja a monológokat, akkor csak sokasodnak az érdes, művilleg mesterien megformált kitalációk. Akként, amint a történelem önmagát alakítja, amióta az emberben, a teremtésben elszabadult a szabad akarat. Csakhogy ebben a szabad akarattal viaskodó, elszabadult emberben állandón felrobban az ellentétek halma, kérdés, miként fedezi fel ez az ember azt, hogy saját keserves vívódásainak valahol, a felhőkben máris ott van a folytatása, sőt a végeredménye is. Amikor a „teremtés-akció” belénk lehellte ezt a szabad akaratot, a jóllét és a vétkelés esélyeit, ő már akkor is tudta, hozzáadta, mire vezet mindez. Tehát cselekvésünk közben annak a tudatával kell benne élni a világmindenségben, hogy ez egyben valamilyen céloksággal alakul közben olyanná, amilyenre mi formálni akarnánk. A bukolikus költők, a perzsáktól, görögöktől kezdve az abszurd módon mártírrá szenvedett Radnótiig, a beteg szívével állandó függelemben létező Dsidáig ebben a kelepcebén éltek. Még akkor is, amikor sima rejtelmességgel dallamot hallanak verseik szövegei mellett, mögött, felett, alatt. Ezt aztán össze tudja fogni csodás módon T. S. Eliot éppúgy, amiként Weöres Sándor, Rilke, vagy a Költőnk és kora József Attilája.

És ekkor megjelenik LLL, és mindezt valami olyan érdességgel csomagolja alkotásába, hogy azt egyszerre Vica lánya is meg tudja érteni, és bármely, a világ sorsán döbbenet meditáló filozófus kollégája úgyszintén. Engem fejbe vág, Vica lányát álomba ringatja. A filozófust pedig beledöbbsenti: az emberi létezés véges lehetőségeibe. Az érdesen mesélő kétségbeesett embert szólaltatja meg úgy, hogy közben korlátaira ébresztve el tudja nyugtatni. Ráébreszt, ahogy minden felgerjedő kétségbeesésünkben valami végtelen bizalommal tudja versébe belefoglalni a nehezen viselhető életünk kínjának állandó feloldódását. Az állandóságról beszél érdesen, szenvedései közepette, ugyanakkor arra is képes, hogy mindebben elénk tárja a feloldódás lehetőségét. Nem elkövetkezésében, hanem egyidejűségében. Állandóságában. Az állandóság és narráció ütköztetésének érdessége – amint LLL verseiben benne élünk. Mindnyájan emberek. Születéstől végezetünkig, a világ pedig teremtésétől lezárultáig.

Ha van csodaként elmesélt vers a magyar lírában, akkor az *Alkalmi* első darabja: *Világtörténet Vica lányomnak*. A mottóvá emelt alcímével: „hogy ne féljen a Sötét Várostól”.

*kezdetben csak kő vala
s volt egy pici ablaka
s pókháló se volt azon
a parányi ablakon*

*egyszer (hétfő lehetett?)
az Úristen belesett
az ablakon – s a sötét
majd' kibökte a szemét*

*nosza gyertyát gyújt hamar
ugyan biza mit akar?
s innét már te is tudod
a teremtés-akciót:*

*hogy teremtett sok-sok ezt
utána meg sok emezt
és teremtett lelkeket
és hogy mi vagyunk ezek
és teremtett egy falut
Szentdomokos-alakút
s persze mást is... várakat
s várak alá utakat
és hogy ez a sok-sok út
az idők végébe fut
midőn minden kő leszen...
no de ne búsulj ezen –*

*kezdetben is kő vala
s volt egy pici ablaka
s ha belestünk odaát
láttuk Isten Városát*

Csíksszentdomokos, 2015. február 16.

Társait keresem, legalább a magyar lírában. Kapásból sorolom: *Dante, A Sion-hegy alatt, Óda, Nagycsütörtök, Hálaadás*. Vetekszik népballadáinkkal. De leginkább a Bibliával. Mégpedig úgy, ahogy érdesen, ironikusan, mégis elnyugtatóan hallottam néhány író-zenész előadásában a Petőfi Irodalmi Múzeum Irodalmi Jelen estjén. Mikor a rendezők már terelték a fogadásra a nagyérdeműt. Ők pedig hárman csak álltak a színpadon, oldalukon gitár, és eltökélten énekelték régies-bukolikus-székelyes szövegezésükkel a „világtörténetet”. Mert tudják, nekik tanúskodni kellett arról, ahogy az ember köré szövődött az eleve elrendelésben a szabad akarat kétségbeesése és nyugalma. Ahogy LLL versében is elkezdődik és bevégeződik valami, amelyben megszületik az élettelenből az élet. Mert az idők vége nem az, hogy „minden kő leszen...” Hanem a kezdet értelme: „láttuk Isten Városát”.

Amivel a kör bezárul. Az indulóképp ellentétére vált. Benne és általa megszületik a létezés oximoronjának megalkotása. A semmiből valami. Az értelmetlenből értelmes. Az emberben tudatosodik létezésének értelme. A hangyabolyból az Istenlátás megtapasztalhatásával a Város. Az Ószövetségből eljuthatunk az Újszövetség befogadásához. A mostpontra-szakadt narráció eljut az Alfától az Omegáig. A történelmet felváltja az abszolút időpillanat. A gyermeki izgatottság feloldódhat az alvás nyugalmaiban. A népballada érdesen elővezetett meséje ezzel véget is érhetne.

Mégis ez a vers nem ekként záródik. Az utána következő pontosításból sugárzik: „Csíksszentdomokos, 2015. február 16.” Ezt az Isten teremtetten „fix pontot” meséli LLL lányának. Lányának? Neki. Is. És tudja mesélni, mert önmagának is a hit akarásával mondja. És hallgat! Olvasóinak is. E szép regge talán hozzám is elér.

Lövetei Lázár László: *Alkalmi*, Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2016, *Miféle harag*, Kárpát-medencei Tehetség gondozó Nonprofit Kft., Budapest, 2019

Etetés a ház körül

– Laci bácsi rimes állatkalauza –

Szép napot, gyerkőcök,
hello, fiúk, lányok
– angolul is tudok,
amint azt látjátok!
De az aranyérmet
nem angoltól nyerném,
sokkal jobban értek
az állatok nyelvén.

Gyerekként az erdőn
elég sokszor jártam,
plüssmackót is vittem,
így voltunk mi hárman.
(A számolás nem ment
akkor még olyan jól,
inkább sziporkáztam
régén is angoltól.)

Na de beszéltünk már
az angolról bőven,
és azt is tudjátok,
mi volt az erdőben
– meséltem már róla,
az egy régi sztori,
csak azért hozom fel,
hogy azt mondjam: szori!

Látjátok, az angol
sose fog ki rajtam,
plusz még ott van bennem
a humoros hajlam.
Olyan ügyes rímben
sütöm én a tréfám,
mint ahogyan írom
most is ezt a strófát.

De elég az hozzá,
    hogy szellemes vagyok,
a mókám csillagja
    jó magasan ragyog.
Ha viccet indítok
    a humor nevében,
senki se tud engem
    tartani a féken.

Ám nem viccelődni
    jöttünk össze máma,
hanem hogy benézzünk
    egy régi utcába.
Megmutatom, gyertek,
    hol telt el a múltam,
melyik az a ház, hol
    etetni tanultam.

Az erdőn itattam,
    és otthon ettettem,
ám olyan is volt, hogy
    épp fordítva tettem.
Akkor ott ettettem,
    itt meg pont itattam,
nem maradt hát állat
    etetlen-itatlan.

Először egy csigát
    láttam meg a járdán,
nem futott el tőlem,
    szép nyugodtan várt rám.
Követ tettem elé,
    hogyha éhes, egyen
– de átmászott rajta,
    akár más a hegyen.

Aztán meg egy sünit
    találtam a fűben,
átraktam a követ
    elé egyszerűen.
De ő se szerette,
    kicsit arrébb tolta,
összegömbölyödött,
    és meg se kóstolta.

Nahát ennek, kérem,
a fele se tréfa,
éhen haltok mindjárt,
ha nem esztek még ma
– gondoltam, és törtem
köretnek egy ágat,
hogyan lakjon belőle
jól mind a két állat.

De csalódnom kellett,
nem ettek belőle,
a süni azonnal
elszaladt előle,
és nem ébresztett a
csigában sem vágyat,
bár ő azért húzott
mellé egy kis nyálat.

Néhány perccel később
láttam meg a cinkét,
neki sarat szedtem,
előbb csak picinkét,
aztán találtam még
egy jó nagy halommal,
de nem érdekelte,
meglépett azonnal.

Szaladtam utána,
repülni akartam,
ám épp csak fölszálltam,
messzibbre zavartam
– mert startolás közben
megcsúszott a lábam,
hasamon landoltam
egy nagy pocsolyában.

Így nemhogy repülni,
még úszni se tudtam,
a vízben éppen csak
a hasam úsztattam.
Az volt pont a tócsa
kellős közepében,
de kicsit az arcom
is úszott lében.

Na, mondom, te Lackó,
ez nem jó előjel
– ám most várjatok, a
poént le ne lőjem!
Ahogy ott a sárban
csendben heverészek,
egyszer kicsit jobbra,
egyszer balra nézek.

Hát mit látok jobbra,
engem néz a kecske,
szeme kigúvadt és
meg volt kerekedve.
Hát mit látok balra,
közeleg a disznó,
de nem csak úgy sétál,
hanem felém iszkó'.

Kiszökött az ólból,
meglépett a résen,
na, gondoltam, most lesz
nekem nagyon végem.
Fölugrottam gyorsan,
iszkoltam el én is
– persze hogy nem féltem,
csak azért hát mégis.

A kecske az nem jött,
ki volt rúdra kötve,
de a disznó inalt
fület hátralökve.
Szaladtam a házba,
nehogy még felfázzak,
mert akkor elkapnak
negyvenfokos lázak.

A testem lemostam,
ruhám átcseréltem,
a disznó már fürdött,
mire visszaértem.
A sár közepében
vígán dagonyázott,
felderült az arca,
hogy így agyonázott.

Akkor láttam csak meg,
    hogy néz ki a porta,
a röfi az egész
    udvart letiporta.
Na jó, nem az egészt,
    csak egy keskeny sávot
– ahol felém rohant,
    jó mély utat vágott.

Laposra taposta
    a lehullott almát,
a földre döngölte
    a kis vakond halmát.
Kirúgott saláták
    szálltak a kert felett,
négy fej közülük a
    kecske elé esett.

Annak se kellett több,
    jókat lakomázott,
amit meg nem ért el,
    azon csiga mászott.
Közelebb lopóztam,
    láttam, nem egy, kettő
rágja a salátát
    – telt a csigabendő.

A lapított almán
    a sün mazsolázott,
levontam hát gyorsan
    a nagy tanulságot:
ne gondoljunk senkit
    mindenevő vadnak,
mi sem eszünk mindent,
    amit élénk raknak.

Csak főétel legyen,
    nem muszáj a köret,
ne etessünk sarat,
    pláne ágat, követ.
Mi se szeretjük, ha
    bárki ezzel kínál
– mindenki azt egyen,
    amit gyomra kíván.

Ezen felbuzdulva,
kukoricát hoztam,
legyen a disznónak
is része jó kosztban.
Noszogattam kicsit,
biztattam, hogy jöhet
– felmutattam három
kukoricacsövet.

Ő is érezhette:
elég volt a fürdés
– a rászáradt sártól
már eléggé szürkés.
Megindult utánam,
amint futni látott
azon a csapáson,
mit korábban vágott.

Az ólnál megálltam,
átbújtam a résen,
ő is bújt utánam,
hogy majd utolérjen.
A csöveket akkor
vályújába dobtam,
aztán az ólajtón
gyorsan kiosontam.

Amíg mind a hármat
leküldte a torkán,
úgy pörögtem, mint a
leghevesebb orkán.
Azonnal egy sziklát
görgettem a réshez
– sziszifuszi munkát
így viszek én véghez!

Nyugtattam utána,
mondtam neki, jól van,
most aztán már tényleg
maradjál az ólban.
Már eddig is kaptál
zöldet és moslékot,
és holnaptól lesz egy
újabb életcélod.

Örülhet a bendő,
örülhet a torok,
diskurálunk, aztán
kukoricát hozok.
A tyúkokkal úgyis
csak a mackóm cseveg
– a hátsó udvarban
él egy egész sereg.

Megszámoltam sokszor,
hogyan is vannak,
mégse jött ki sosem
a szám ugyanannak.
Kapirgáltak mindig,
nehéz így a számtan,
egyszer huszonharminc,
aztán tizenzáz van.

De más is élt még a
baromfiudvarban,
szerencsére náluk
már nem voltam bajban:
egy kakas és egy nagy
vörös nyakú pulyka,
azokat nem kellett
megszámolnom újra.

Libából is csupán
kettő élt ott velük,
azoknak is kacsa
volt éppen a felük.
Gyöngytyúk is volt kettő,
házigalamb három,
de azok repültek,
nehéz volt számlálnom.

Am aznap nem néztem,
melyikükből hány van,
vagy hét marék magot
orruk elé hánytam.
Persze nem úgy értem,
hogyan a számmal hánytam,
valójában dobtam
– hogy rövidre zárjam.

A kerítés lécén
találtam egy korsót,
a kamrában mertem
bele napraforgót.
Arra tettem rá a
búzát, kölest, zabot,
kukoricát, árpát
– és dobtam egy nagyot.

De ezt se úgy értem,
hogy a korsót dobtam,
csak a mag repült el,
míg a korsót fogtam.
Na, mondom magamban,
ki mit akar, ehet
– ók biztosan tudják,
melyik kié lehet.

Rohantak is egyből,
amikor megkapták,
csak a kakas állt úgy
köztük, mint a hapták.
Nézett a szemével,
mit dobálok én itt,
mi az, ami ennyi
baromfit megszédít.

Aztán kezdte körbe
forgatni a fejét,
míg végül egy tyúknak
átvette a helyét:
elkergette onnan,
és míg telt a begye,
figyelte a tyúkot,
hogy az visszamegy-e.

Nem mert visszajönni,
de galambok jöttek,
nekik is jutott mag,
kábé tizenötnek.
A kakasnak velük
befuccsolt a terve:
mikor kergetőzött,
mindig át lett verve.

Ha feljűk indult,
elrűpentek onnan,
de a kakas műgűtt
le is szálltak nyomban.
Megfordult a kakas,
ám hiába forgott,
mire odaért, már
egy galamb se volt ott.

Ezért aztán igen
rűvid idű műlva
mérhetetlen módon
fel is lett ő dűlva.
Késűbb, mikor más jűtt,
seregely és gerle,
a kakas már tudta,
ellenűk se nyerne.

Nem tehetett mást, csak
nűzte, ahogy lelűp
szájában a maggal
egy rigű vagy verűb.
Ahogy igyűkeztem
kűvetni a rűptűk,
lűttam, hogy a cinke
is ott van kűzűttűk.

Ő csak pillanatra
szállt mindig a fűldre,
vett egy napraforgűt,
és a fűn megtűrte.
Figyűltem, ahogy a
csűre alatt hasad,
és azonnal tudtam:
azt eszik, nem sarat.

A fa ma is ott áll,
egy hatalmas kűris,
másnap ott űcsűrgűtt
tűbb madárral ő is.
Fűrkűsztek a korsűt,
a kerítűslűcet,
vűrta mind, hogy mikor
szűrom már az étket.

Így ettettem aztán
mindennap meg őket,
nem kellett a faág,
nem kellett a kőzet.
A disznónak adtam
csöves kukoricát,
levéllel ettettem
meg az összes csigát.

A süninek almát
vágtam darabokra,
elbújt, mikor ette
– volt egy bodzabokra.
A kecskét kivittem,
hogy füvet legeljen,
salátát a kertből
kihúznom ne kelljen.

Amikor először
mentünk az utcára,
tisztá bogáncsos lett
a nadrágom szára.
Mire odanyúltam,
ő már lelegette,
húztam a nadrágom,
hogy azt le ne nyelje.

Máskor lezabálta
sapkámról a bojtot,
megrágta a zsepim,
vagy mi éppen volt ott.
Valahogy ő mindig
feladta a leckét
– mit mondjak? Nem könnyű
etetni egy kecskét.

De azért az jó volt,
hogy az utcát jártuk,
így mind a kettőnknek
lett állandó társuk.
Összebarátkoztunk,
ám néha váratlan
megismerkedtünk egy
idegen állattal.

A varjú előttünk
elegánsan landolt,
ahogy földet ért, az
lepipált egy angolt.
A fűben egy cica
méltósággal sétált,
figyelte egy kutya,
a két füle szétállt.

Akkor még nem mozdult,
magát még nem törte,
de az látszott rajta,
hog्य csőre van töltve.
Lassan indult el a
macska irányába,
mintha nem is fűvön,
tűpárnákon járna.

Én meg a kecském csak
néztük, ahogy mennek
– megfelelték volna
angol dzsentlmennek.
A lábukat lágyan,
finoman emelték,
mintha egy lassított
mozifilmben lennénk.

De amint a macska
meglátta az ebet,
a szemébe bámult,
és futásnak eredt.
Akkor a puskából
a kutyát kilőtték
– ma is futnak még, ha
egymást meg nem ölték.

Elmúlt az a nyár is,
és más telek, nyarak,
de az állatokkal
sose voltam hanyag.
Mindet megettettem,
egy se maradt éhen
– se ősszel, se nyáron,
tavasszal, se télen.

Időközben százszor
megjártam az erdőt,
annyi évszak eltelt,
hogy plüssmackóm felnőtt
– így lett aztán, kérem,
jól megöregedve
a Lackóból László,
a mackóból medve.

Előbb erdész voltam,
később állatgondnok,
de a kettő közt is
kerültek a gondok.
Hol ételt osztottam,
hol csak vizet mertem
– néha az erdőn és
néha állatkertben.

És hogy kezdtem írni?
Elbeszélem mindjárt.
Nemrég történt, mikor
a nyár újra itt járt.
Sétálgattam csendben,
mert a pinty épp költött,
nehogy megzavarjam,
mondom, én is költök.

Akkor kezdtem ezt a
verset fabrikálni,
a rímeket egymás
alá toszigálni.
Leültem a fűbe,
és ott hozzáláttam
– akkor vettem észre,
hogy költővé váltam.

Bakos András

Tavaszi aggófű

*A villamossínek között
tavaszi aggófű ragyog.
Gaz, délkeleti jövevény.
Mindegy neki: agyag, homok,
csak bolygatott talaj legyen.
Betonzsáruk, bazaltkövek
közül tör elő. Ritka, szép,
egyöntetű virágtömeg.*

*Remeg szírom, levél, a szél
meleg, fanyarul illatos.
Napsárga szőnyegen picit
sötétebb sárga villamos
közeledik, lassít, megáll –
mert mentő vár a síneken
a kórház kapuja előtt
a vesegörccsel és velem.*

*Terjed, ahol a pályatest,
szél hordja magjait tovább.
Megroppant benn és útra kelt
a kő, kalcium-oxalát.
A kapu nyílik. Bemegyünk.
Semmi se fájt még ennyire.
Ezt nézem, mégis – nem tudom,
hogyan kéne máshogy lennie.*

Murányi Sándor Olivér

Zajban csend

Folyam közepén ébredni. Arra eszmélni, hogy a kis szigetet, otthonommal együtt körülöleli a víz. Minden reggel felteszem magamnak a kérdést: hogy kerültem a hargitai medvéktől a dunai harcsákhoz? Azon is töprengök: vajon miért a Dunakanyarból uralkodtak a magyar királyok, amikor ott vannak a gyönyörű nagyvadas Kárpátok? Miért nem az erdélyi hegyek? Miért a víz? Talán mert a folyam mellett élénkebb volt a kereskedelem? Vagy jobban tudták védeni a váraikat? Vagy egyszerűen messzebb elláttak? Talán ugyanúgy gondolták, mint Karinthy Ferenc:

„Én az egész országot bejártam, de olyan szépet, mint Leányfalun egy napos nyári reggelen fölkelni, kinyitni az ablakot és a ragyogó Dunával szemben leülni az íróasztalhoz: ennél nem lehet szebb a világon.”¹

Bár Karinthy Ferenc is hol elmarasztalta, hol dicsérte a folyamot:

„A Duna olyan alacsony: még sose láttam ennyire lenn. A part csupa iszap, nem lehet bemenni, csak hasig süllyedve a latyakban. Napról napra kisebb és büdösebb a víz, erjedés, iszap, romló ízék, partra vetett szemét, halak. Lassanként egészen elfogy a Duna? (...) Nem tudom megunni a Dunát. A fürdést, úszást benne, a hajókázást rajta, vagy csak nézni a partról, kertből, innen az ablakból. Hogy soha kétszer nincs egyforma színe. Hogy mindig változik a szintje. Hogy sose nyugszik: árad, apad, hullámszik, csillámlik, borzolódik. És hogy Európa folyik át, itt az ablakom előtt. Élő víz, ez az izgalmas benne.”

Naplójában megjegyzi, hogy átvárt Leányfaluról a szigetre biciklivel diót lopni. Eszembe jut, mennyit kérem Arnoldot, a Margittáról szigetre származott romát, hogy ne lopja a kapunk melletti fáról a diót, hogy láthassam a mókusokat. Vajon Karinthy erről a fáról is lopott? Ő nem vágyakozott innen úgy Székelyföldre, mint én. Többször is áthaladt szülővárosomon: „Székelyudvarhely. A katolikus kollégium, a Szűzmáriás királyfi színhelye. S a református régi kollégium, benne a táblával, hogy itt tanult Benedek Elek. Tovább, át a Hargitán. Csudás táj, erősen megkopasztva. Homoród-fürdő, vizet vettünk. (...) Udvarhelyről Szejke-fürdő – Orbán Balázs sírja. Majd Farkaslaka, Tamási Áron sírja (hű, de sok sír!). Itt különösen kedves fogadtatásban része-

---

¹ Karinthy Ferenc, *Napló 1967–1969*, 415, 87., 237.

sítettek, ugyanis mögöttünk is jött egy rendőrségi autó, benn a sír körül, a temetőben is őgyelegtek milicisták. Szegény Áron, foroghat odaleinn, hogy ilyen őrség áll a hantjánál.”²

Ijesztő belegondolnom: a folyam, amelyen ébredtem, megannyi magyar művészt látott szárnyalni Európán át Amerikáig és vissza, majd aláhanyatlani, reményvesztetten, mint pócsmegyeri udvaromon a levágott szárnyú fácánjaim, amelyek azért nem tudnak elrepülni, hogy szépségükben gyönyörködhessem. Jön-e még egy korosztály, amely a lezuhant alkotói pályák műveiben gyönyörködik? Vagy marad a Facebook? Van-e értelme ennek az egész tipródásnak? Válasz helyett megiszom a kávé, magam mellé veszem Jágót és Ankát, a két weimari vizslát, hogy lemenjünk a partra. Ők is össze lehetnek zavarodva. Hol medvenyomon haladnak a Görgényi-havasokban, hol vadkacsákra vadásznak a Duna közepén. Ideig-óráig kötünk össze két területet, amit elszakított egymástól a történelem. Mindenütt otthon vagyunk, tehát sehol. Látjuk a két hely előnyeit és visszáságait. Amikor a Budapestről érkezett, Pócsmegyeren nyaraló állatvédő megszólít, hogy megfigyelt, túl sokszor vannak pórázon a kutyáim, túl szűk a kenneljük és túl soványak, be fog perelni a fővárosi bíróságon emiatt, próbálom nyugtatni: – Jágó az egyetlen eb Magyarországon, amely összeszagolt egy szabad medvebocccsal a régi Magyarország területén. – A zöld vénasszony kíváncsian felhúzza szemöldökét, majd megjegyzi: – Cserében tartja fogságban? – De hát most is a partra szalad! – érvelek, miközben azt kérdelem magamtól: – Vajon csak a két táj különbözik egymástól? Vagy az emberek is? Séra nagyanyámat már negyven és negyvennégy közt románozták le Budapesten. Én meghagytam Döme medvéző autóm rendszámát románoknak, így engem is románoznak itt néha. Nem bánt. Mosolygok. Minek megmagyarázni, hogy a vád alapján Arany is, Ady is, Kányádi is román költő, nagyapámról pedig kétszer mondott le a Magyar Állam. Továbbhaladok ilyenkor, és azt nézem, ami jó ezen a helyen: a fák alatt fodrozódó nagy vizet, amelyen billegve haladnak át a weimaranerek által árgus szemekkel figyelt vadkacsák. A kőgátat, ahol még reménykedem, hogy egyszer mégiscsak nagy halat fogok. A part menti friss füvet, amelyben olyan jó elterülni nyári délutánokon. A Duna belső ritmusát, amelyet se a Göd felől száguldó vonatok, se a tizenegyesen suhanó autók nem tudnak megtörni. Hallgatózom. Itt a zajban is csend van. Elképesztő figyelni, ahogy a folyam mindentől és mindenkitől függetlenül éli a maga életét. Szerencsés lehetek, hogy ma reggel is a közepén ébredtem. Félresikerült paraszt vagyok, de elismerem: valamit tudtak a királyok.

---

2 uo. 70., 469.

*Marsziasz VII.
(2002, fa, bőr, szögek, 30×17×16 cm)*

Katona IV.
(2016, fa, bőr, fém, 41×34×27 cm)

Persona Umbra VIII.
(2018, *fa, bór, fém*, 58×38×20 cm)

Transhuman Fetish VII.
(2012, fa, bør, fém, 43×29×27 cm)

Persona Umbra IX.
(2018, fã, bõr, fêm, 50×38×19 cm)

Öntelt
(2013, festett fa, bőr, fém, 49×33×21 cm)

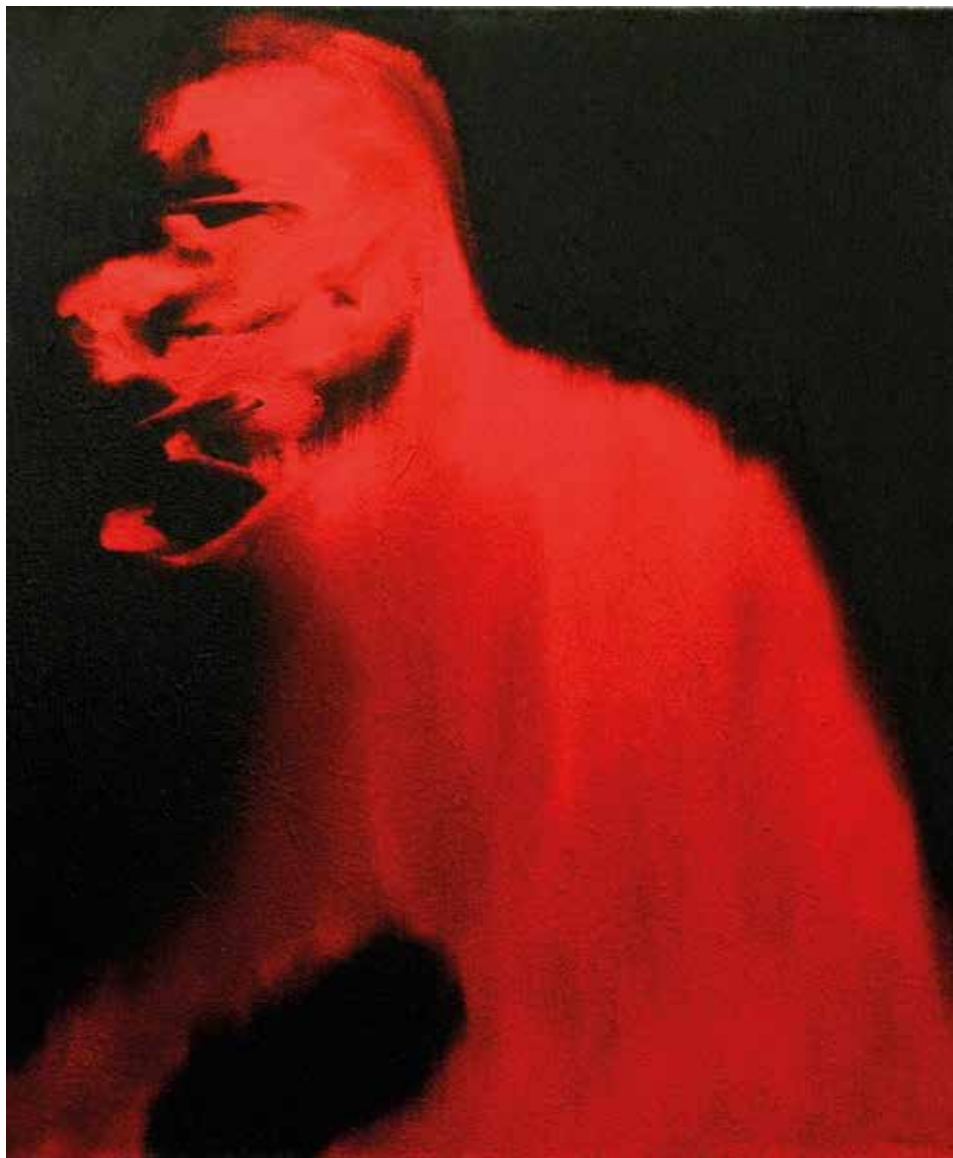

Persona Umbra X.
(2018, fa, bõr, fêm, 55×39×18 cm)

Rubedo I.
(2013, olaj, vászon, 60×50 cm)

Rubedo II.
(2013, olaj, vászon, 60×50 cm)

Bardo I.
(2015, karton, olaj, 50×35 cm)

Bardo II.
(2015, karton, olaj, 50×35 cm)

Corpus Hystericum I.
(2019, festménykollázs, papír, 96×48 cm)

Corpus Hystericum IV.
(2019, festménykollázs, papír, 96×48 cm)

Corpus Hystericum II.
(2019, festménykollázs, papír, 96×48 cm)

Corpus Hystericum VIII.
(2019, festménykollázs, papír, 70×50 cm)

Corpus Hystericum VII.
(2019, festménykollázs, papír, 70×50 cm)

László Melinda

Lélek nélkül nem megy

Hisztérikus test, a hisztéria teste, avagy hisztéria a test körül, vagy amit akartok – maskarák keringője

Gaál József *Corpus Hystericum* képanyaga papíralapú, kollázstechnikát alkalmazó, akril- és olajfestékkel létrehozott művek sorozata, izgalmas keresztmetszetet ad összetett és sokrétű művészetéből, amelyben újból és újból visszatér egy-egy gondolathoz, hogy új nézőpont által árnyalja a jelentéskört, újabb összefüggést láttatva, vagy más hangsúllyal tárva elének annak valódi mivoltát. A *Maschere Hysteria* című kiállítása egyszerre folytatása és összegzése plasztikai és festészeti munkáinak, mert az utolsó évtized alkotásaiban a fragmentáltság kapott nagyobb szerepet.

Az olasz *maschera* szó a maszkot, a maskarát jelöli – ezt rögtön összekapcsoljuk a velencei karnevállal. A tomboló forogtat maga a feje tetejére állt, állított világ. Nem ritka az sem, hogy az alkotások el- vagy megfordításával keletkező új nézőpontok, tengelyek és „horizontok” egyszer csak szembeötlenek. A mű tényleges fizikai és gondolati valójának kettőse „zárójelek” vagy „idézőjelek” mentén izgalmas és tanulságos keringőre hív. A ránk aggatott vagy önként magunkra vett gúnya, a maskara halmi és súlya alatt szinte elvesződik maga az ember. Még azt a kérdést is feltehetjük, egyáltalán van-e ott legbelül valaki? Talán egyé lett a maskarájával, és felszámolódott. Mi van a mély rejtekében? Valójában semmi? Vagy éppen ez az elfedő rejtőzködés óvja legmélyebb valóját, legbenső valóságát, s jelenti az életben maradást?

Mindig is a szubjektum mélységei, a belső tendenciák, a titokzatos lényegi iránti érzékenység jellemezte, vezette Gaált, és ezek az embert emberré tevő (az ember-állat, állat-ember és ember-gép, gép-ember relációk is erről vallanak) tartalmak foglalkoztatták akár a mitikus, archetipikus eredendő és közösségi közegebe ágyazva, akár fokozatosan a személyes felé fordulva, a szubjektumot egyre mohóbban vallató törekvésben jeleníti meg az *Embert*. A Gaál József művészetét taglaló szövegekben Szeifert Judit a *radikális archaizmus* és a *groteszk realizmus* ('grotreal') kifejezéseket használja Gaál művészetével kapcsolatban. Művészeti világképét maga az alkotó is *metaarchaizmus*nak nevezi. Tanulmányában (megjelent 2018-ban, a *Vezeklések kora* című Múcsarnokban rendezett nagyszabású, egyéni kiállításához kapcsolódó katalógusban) – amely az évek során felgyülemelő, önfeltáró, és egyben saját utat meghatározó, úgynevezett „cédulanapló”

feljegyzésekből állt össze – alkotáslélektani és művészetfilozófiai elmélkedését összegezve, az összefüggéseket felvázolva fejt ki gondolatait az ember- és világkép változásával, a régi-új kapcsolatával, a modern kor civilizációs és társadalmi problematikájával, a töredékesség és folytathatóság kérdésével, a megfelelést mutató egyéni és globális válságokkal, törésekkel kapcsolatban. Tanulmányába van foglalva az általa használt *kollázselv*, *protézismetafora*, ami mostani, kecskeméti kiállításának is origója.

A '80-as években készített *Prothesis* címmel ellátott kollázssorozathoz számos későbbi mű kapcsolható, és jelen esetben maga a kollázstechnika is visszaköszön, hiszen korábbi félkész vagy rontott munkákból hozta létre legújabb sorozatát. Tehát régi tartalmakkal is „komponál”, így felsejlik a maszk, az álarc, a persona, a Janus-fej kétarcúságának fogalma általi gondolatársítás, vagy a megnyúzott Marsyas-alakban kifejeződő többlettartalom. A maszk és álarc mögötti jelentéstartalom között alapvető különbség van. Míg a maszk a determináltság kifejezője, és esetében a belső világ kitüremkedése átlényegítő, addig az álarc a felszín, s a megtévesztés eszköze. A *persona* a görög színházban a szereplők maszkját jelentette, majd Jung azokra a szerepekre vonatkoztatja, amikbe belekényszerülünk, amiket felveszünk, s cserélgetjük azokat.

A kiegészítő, felülíró több nézőpontúságot eszközül hívó kollázselv centrum nélküli, mellé- és fölérrendelődés formaképzésében felidéződik ugyan az, amint Gaál a világot leíró *rész-egész* organikusan, mindent átjáró egymásba fonódását Indra szövedékének költőiséggel megfogalmazott áttételéhez hasonlítja. Ami „*maga az univerzum, egymást tükröző, egymásból táplálkozó képződmények, képzetek folyamával*” – írja *Metaarchaizmus* című tanulmányában. Azonban az általa használt protézismetafora *hiánypótlásai* az összeeszkábált, de igazán szervesülni nem tudó, organikussá sosem váló rétegek – az orvoslástól egészen a „tökéletes” kiborgokig terjedő gondolatársítást megengedő – fizikai pótlások mintájára beépülő lelki pótlékok, mint a kapcsolatteremtésre képtelen idegen test produktumai jelennek meg. Az evolúció nem lineáris fejlődéstörténet, és olykor az az érzésünk támad, hogy az ember gyorsan felejt, vagy eleve semmit sem tanult. Nézőpontok – amelyek csakis saját rendszerükben érvényesek – vetélkedésében egyik szélsőségből kiábrándulva a másikba fordul át, és a másikat megtagadva, elzárkózásába dermedve nem tudja, igazából nem is akarja meghallani, megérteni; eközben az alapokat jelentő közelítés egymás felé, a *lényegi* sikkad el, valami közösségi.

Gaál József műveiben a lélek visszaszerzésére való törekvésének tettében van az archaizálás, abban, hogy produktumai „*nem egy eszme vagy művészeti ideológia bűvökörében, hanem korokat átívelő állandóságban*” akarnak létezni, ahogy *Metaarchaizmus* tanulmányában fogalmaz. Képi absztrakciója a legemberibb, legpuritánabb, legőszintébb és legköltőibb vallomás – életről, tapasztalásról, az emberről és saját világfelfogásáról. Az érző és érzéki festészet személyes és szimbolikus erejű, őszinte és expresszív művészi kifejezőmódjának felfokozott, végletekig feszített, túlzó, de kiemelő igazságában értendő a realizmus, amellyel az esendő, gyarló, vívódó, szorongó, félelmeivel küszködő, szerető, önfeláldozó, odaadó, féltő, „elgő” és „megégető” *Embert* tárja elénk.

Gaál József művészetének figuralitása mindig a zsigeri, feszítő és előrehajtó, a motivációt jelentő késztetés impulzusa, a mondanivaló által diktált kifejezőmódban tárja elénk képeit, azt mindaddig alakítva, amíg a leghívebb és katartikus kifejezése létre nem jön, így a forma és tartalom együtthatásában sosem tapasztalható törés vagy öncélúság, ezért a stiláris jegyek, az erőteljesebb absztrakció vagy torzítás – legyen az líraibb vagy keményebb megfogalmazásban interpretálva – minden esetben üzenetértékű. Az embert fókuszba állító monomániájának, ha tetszik, a lényege nem merül ki a kereső attitűdben, nem csak valamiféle önvizsgálat, megértés vagy feloldozás utáni vágy. A művész alkotások általi megrázó erejű szembesítő törekvését az aggodalom vezeti, amellyel a világra tekint. Szorongató létkérdések, determináltság, egyéni és civilizációs válságok és tragédiák, az ember- és világkép törései testesülnek meg a művekben, és a lélek sebzettsége, gyötrődése, kilátástalansága és tehetetlensége, a belső identitás- és szerepkonfliktusok törést okozó, szétziláló ellentmondásossága a test kiemelő torzításában fejeződik ki. A gondolatmenetet követve a művészi kifejezés expresszivitása a látványelvűséggel szemben megfogalmazódó normalitástól, megszokottól, elfogadottól és elvárttól való eltérésében szimbolikus erejű. A valódi mű metafizikai töltettel bír, ezért csakis emocionális fogékonyság által közelíthetjük meg a *lényeg*et, kisugárzása a megformálásból fakad, az diktálja a formát, így a jelentés valójában maga a forma. Gaál a műben rejlő igazi értéket, a valódi tudást az egyediben, a kiadásban, a torzítás túlzó, de kiemelő igazságában véli felfedezni, mert a külsőt pusztán leképző mimézis szenttelenül üres esztétizálása sematikus semmitmondás.

Felvetődik a *szép* mibenlétének kérdése, így felidézve Gaál 2007-ben készített *Bello brutto* című sorozatát, amely által bőrfejeivel a „csúf” esztétikumában megjelent igazságra mutat rá, ezzel egyidejűleg megidézve az *art brut*, a „nyers művészet” fogalmát. A feladat az esendőben meglátni a szépséget, mert „*A kiküzdött szépségben feszültség van és morális többlet*” – áll Gaál József *Együgyűek*-sorozatának kapcsán született 2008-as kéziratában.

És ha már igazság és együgyű: sokatmondó leírása a fokozatosan csetlő-botló, együgyűvé váló, eredetileg szabad, éles szemű, kegyetlen őszinteséggel és leleplező gúnnyal igazságot kimondó bohócalaknak; aki „*már csak cirkuszi porondra kilökött, neveléses figura, sarlatánként a társadalmi valóság színpadán ténykedik, rituális maszkjaira színlelő álarcot helyezve. A belső démoni Bohóc-sámán megfékezéséhez szükséges a szájkosár, mert belső kiméránkat vizsgálva lelki protéziseink egymásra applikálva megszelídítik a nyers ösztönöket*” – fogalmaz Gaál a 2013-ban rendezett *Hagyomány és átváltozás* című kiállítás katalógusának tanulmányában. A *kiméra* a görög mitológiában megtalálható, ösztönvilágot megtettesítő (oroszlán-kecskéigó testű) komplex lény, a jellemvonások összességéből felépülő személyiség harmóniáját mintázza, mert ha valamelyik tulajdonság eluralkodik, az egyensúly felbomlik.

A kiállítás címe is a megbillenő egyensúlyra, a test és lélek kapcsolatára utal. Az egyénben lezajló törés pszichés kontrollvesztettség, amely a test által nyilvánul meg oly módon, hogy fájdalomában és tehetetlenségében – látszólagos és pillanatnyi menedékbe úzva – önvédelemből kikapcsolja a tudatot, mintegy felejtésbe

menekülve, és túlfűtött, eluralkodó, szélsőséges indulati kitörése valamilyen „rombolásba” torkoll. A test eluralkodik. Freud ezt a tudattalan kényszerállapotot a libidóval köti össze. A szeretkezés önelveszejtő aktusában megszűnik a magányosság érzése, a gátak felszakadnak, a szorongás feloldódik, és a feltöltetkezést nyújtó – illanó – teljességélménye, mint valamiféle – újbóli megélésre sarkalló – kegyelmi állapot; és a kiteljesedésvágy egyre erősödő kényszerré lesz.

A szenvedély mint élet- és alkotóenergia van jelen a művészetben, és az indulati felülírás alkotásfilozófiai szempontból rendkívül jelentős szerepet tölt be. Eszünkbe juthat Gaál korábbi, 2006-ban festett *Samsara*-sorozata, amelyben az alakok ölelkezése vagy birkózása egymásba csúszik, és lényege a keleti filozófiában megfogalmazott körforgásra rímelő dinamika. Még erőteljesebben jut érvényre a 2013-ban keletkezett nagyméretű *Rubedo* vásznanak, amelyeken a tűz lángnyelveit idéző, kavargó, gomolygó pászmákból kibontakozó figurák és vörös megtestesülésük lángoló izzása jól mutatja az éltető és felemésztő ket-tösséget; a vágy, a szenvedély, a – vérre és áldozatra is utaló – szenvedés és a megtisztulás tüzét.

A kollázs művek is akarják a teljességet. A protéziselméletben foglaltak nagy kihívás elé állítják az Embert-Világot-Alkotást. Amikortól az eredetileg a famagot beborító bőrdarabok általi átlényegülést lehetetlenné teszi a tehetetlenség érzését keltő, gúzsba kötöttséget és megzabolázást kifejező bőrszíjak (hámok, kötőfékek, zablák) eluralkodása miatti szorongató, gátló, kényszerhelyzetet teremtő jelleg, onnantól már csak egy kőhajításnyi Gaál 2011-es *Phantasma* és egy évvel későbbi *Transhuman Fetish* című protézismetaforát megtettesítő sorozata. Ezekben fémrátétek, protézisek rétegei hálózják be a büsztöket. Az implantátum, a testi tökéletlenséget korrigáló fizikai pótlások mintájára beépülő lelki pótlékok jelentéskörét a „kulturális vákuum” kitöltésére tett kísérlettel hozza párhuzamba a művész. A fetiszizált technikai protézisek és képzetek egymást fedő protézisrétegei által kötöttségek alattomos rabságában tartott emberre egyszerre mutat rá, és kijózanító szándékkal alkalmazza a protézishalmozás módszerét, hogy rádöbentsen a fenyegetően, irányíthatatlanul eluralkodó tendenciára, és szembesítse önmagával az azonnali kielégülést hajhászó, kiüresedő és uniformizálódó társadalmat, amely a virtuális „véráram” káprázatában csak hiszi, hogy valóban *jelen van*.

Találó és nagyszerű lehetőség volt, amikor a 2013-ban létrejött *Hagyomány és átváltozás* című tárlat keretében Gaál József jávai *wayang* bábok társaságában állíthatta ki a *wayang* előadások (árny- és bábszínház) szellemiségéhez kapcsolódó, azok által ihletett munkáit. Például szolgálhat az őskonfliktusokat, létkérdéseket megjelenítő és jelent beépítő mitikus színház, ami sokszor bizarr társításokat eredményez, de az örök változás folyama által biztosítja az ember- és világvilágkép időtlenségét. A bábok és maszkok a személyiség felépülésére rímelve a büsztökben „találkoznak”. A fémrátétek, protézisek itt álarcként lebegnek az arc előtt, amelyet kezdenek ledobni, így megmutatva valódi mivoltukat. A sorozat része a *Harcos* is, amelynek érdekes a „protézisszempontból” való összevetése egy későbbi, az I. világháború mementójaként születő szoborral, ahol a védelmeül szolgáló gázmaszk szinte ráégg viselőjére, vagy egy 2016-os *Katona*-büszttel.

Az árnyék és rész gondolatisága sarkalatos pontja Gaál művészetének, mint az illúziók, elfojtások, lét és nemlét, valamiféle köztes lét szférája. Ha a mitikus közegből egyre inkább a személyes felé fordulva is, mely a stílris jegyeket tekintve különböző megformálást eredményez, de az indulattal, a művészi hév által erőteljesen, ugyanakkor nagyfokú szenzibilitással megtettesülő felületalakításában végül mégis megőriz valamit az univerzálisból, és a mélymagból egészen széles horizontot rajzol. Így a *Vetett árnyak* (2013) és *Vetett árnyak fala* (2014) rizspapírra készült, ember nagyságú, figurális kalligráfiasorozat, a *Persona Fragmenta* (2014), a *Pneuma Persona* (2015), a *Bestial/Holtvilág* (2017), a *Persona Umbra* (2016–2018), majd a *Persona Binaris* hatalmas vásznain, és végül az *Arcok fala* és *Koponyák fala* (2015–2018) befogadót körülölelő, rajta túlnövő, négyzetmétereket betérítő, kis méretű, egymást felerősítő sokkhatással bíró, sajátos belső rajzolatú, kialakuló vagy elhaló lélek-univerzumok lapjai esetében.

Szorosabban visszatérve az új, vegyes technikájú kollázsokhoz: a „sok” keresi a helyét, és akarja a teljességet. A mellé- és fölérrendelő kollázselvben megjelenő protézismetaforában megfogalmazott testi és lelki torzólét gondolatában végső soron több értelemben és különböző formában, de eluralkodik a test. Az ember(i)ség a tét. Gaál műveinek a test és lélek újbóli összekapcsolására, a lélek visszakeresésére való törekvés a lényegi mivolta és üzenete. A megidézett *mögöttes* a kollázsoltág által ugyan eredményez valamiféle egésznek tetsző felhalmozódást, de szembesülnie kell azzal, hogy a részek – bizonyos viszonyrendszerben egzisztálva – jelenlévésük ellenére mindvégig megtartják elkülönültségüket. Az egyén válsága, lelki traumája következtében végbemenő „lélekvesztés” a test traumájává válik, a test eluralkodása a protézisek rétegződésében, a protézishalmozásban fogalmazódik meg, fizikailag, a mostani sorozat esetén a kollázsstechnika által kifejezve, miközben a testiség – automatizmussá váló – hedonizmusa a lélek hiánya, amit lelki protézisekkel igyekeznek pótolni, fedni az ember. Ily módon, végső soron minden a lélek körül forog. A technika szellemi szinten hordozott üzenete a fragmentálódás, a szétzilálódás, a töredékesség, a torzólét, a hiány, a különféle pótlékok, a szinte kezelhetetlenül az emberre zúduló információáradat, a szelektálás(képtelenség) problémája, az ingerek és élvezetek (túl)hajszolása, fetisizálódása, a gyors megszerzés, a kiégettség és fásultság; a több, az „új” és a „más” minőségi kérdése. A régi munkák darabkái révén a múlt is részt képez az alkotások fizikai és gondolati összetettségében, mintegy egykor oda-vissza ható, megérintő és nyomot hagyó többlet, de az újbóli kapcsolat és közösség érzése, intimitása már kérdéses. Az egyén képes-e a múlt fonálát felvéve a változást megélni? A determináltság, előrehaladás, folytonosság és folytathatóság kérdéseinek jegyében mindez mára valamiféle bennünk levő, egyszerre velünk élő, de külön-külön egzisztáló maradványok sora. Az értelmezéshez hozzájárulhat a darabkák rontott mivoltában ott levő választási és döntéshelyzetek, hibázási lehetőségek, problémamegoldás és következmény problematika ingoványos talaja. A szellemi és testi értelemben vett építkezés-rombolás dinamikája a személyiségfelépülést komplexen megragadó rekonstrukciós kísérletben a formai felvillanás és elhalás képi ábrázolásán keresztüli megidéződés és pusztuló bomlás pillanatát egyszerre, sajátos köztes létben látjuk, és a szüntelen, feltartóztathatatlan változás,

alakulás folyamatában mindig más és más konstelláció ötlük szembe – kötődések, kötöttségek, támaszok, kapaszkodók, hiány, közeledés, (el)sodródás jut érvényre. Gaál expresszív és szuggesztív képsorozata az erőteljes forma- és szindinamika, a színszimbolika mentén jelentős és beszédes tartományokat nyit.

A kiállítás képanyaga tulajdonképpen több részre tagolódik, fokozatos elmozdulást mutat, és az alkotások komplexitásuknak éppen érvényre jutó létállapoti foka finom változást jelez. Ahogyan haladunk, a fel- és kitarulkozó testiség általi léleklecsupaszítotttság az elgépiesedés végletétől a szövetek bomlásán és átrendeződésén át a bábszerű léten keresztüli megtestesülés tanúi lehetünk, ami kifut a magunkra öltött „élet”-ig. A színhasználat önmagában is szimbolikával teli, a sorozaton keresztül pedig nagyívű törekvést mutat, ahol a komor, de mély és intenzív kolorit palettája a teljes kivilágosodásig terjed, egészen a fehér minden színt magába foglaló, egybeolvasztó szellemiségéig, a tisztaság szimbólumaként hatva mint új lap egyén és civilizáció számára, ahol ebben az *összességben* viszszanyerhetővé válik a *lélek*. Az áthidalhatatlan távolság és a legintimebb közelség is velünk van, bennünk sűrűsödik. Gaál alkotásai a lélek-test értelmezés halmának asszociációs, költői többlettel rendelkező érzület membránjai, gócai. A kollázsdarabok által kézzelfoghatóan jelen van a fragmentáltság, a szakadás, az egyén traumájának gondolatisága, és a gyógyírt jelentő *személyes* az érzéki festészet impulzív és kitarulkozó őszinteségében rejlik.

A fény és árnyék dualizmusa, mint a taoizmus princípiumai szétválaszthatatlanul fonódnak egymásba, leírható mint a valóság és illúzió, a titokzatos vagy rejtett tartalmak kifejezője, ahol lét és nemlét összekapcsolódik, de a jobb és bal agyfélteke, az ösztönös és racionális, a dionüszoszi és apollói tengelyeként is felfogható – ahol persze semmi sem fekete vagy fehér. Képein az áttörtség és plasztikusság érzéki megformálása a gomolygás, bonyolódás, rendeződés által a test „keretein” belül és – ahogy az árnyék sem választható le rólunk, hozzánk tartozik, úgy – kívül, illetve valójában – tetszik, nem tetszik – a környezet beszűrremlik, miközben saját belső képzeink kivetülései auraként öveznek. Ily módon valami egyidejű belső külsőről és külső belsőről beszélhetünk, ami felszámolja az ún. belső és külső világ külön univerzumként való létezését. Begubózhatunk, de a tagadásban, az elvetésben is ott van a bennünk találkozó, összetűző reláció. Ez a képi és gondolati síkon megfogalmazódó oda-vissza hatás testesül meg az akár alig kivehető, de jelen levő tényezők, rezdülések finom áradásában – még ha kirekesztettek is. Rések, repedések, szakadékok nyitnak belátást, formák és felületek összecsupaszítása mutatja ki, ragadja meg a rétegzettség, a változás és tűnékenység, az összekapaszkodás momentumát. Gaál különleges alakjainak, komplex „lélekpályáinak” esetében az emberi csontváz- és izomrendszer, ideg- és érhalózat, bőr, szövetek, inak, szervek és a ruha érzetét keltő formaáramlás egyaránt a részét képezi, és az együttállásokat, több nézőpontúságot mutató dinamikus viszonyrendszer lényeges eleme a – gócpontokkal és megnyugvásokkal tarkított – komplexitásnak. Egymás vázai és héjai vagyunk. Lehetünk egymás kalodái, de felszabadítói is. A vállalt esendőség pórén kitarulkozó őszintesége, a megértés reménye, az elfogadás támasznyújtó válaszgesztusa, és az ezért érzett hála összekovácsol, és a valódi *jelenlét* láthatatlan közössége lesz.

Gaál József kivételes művészi megoldásai, interpretációja mentén tárulkozik fel egyéni, árnyalt, sokrétű és összetett világlátása, melyben fény-árnyék dinamikával, a lágság és nyersesség kombinációjával, a tömeggel és áttörtséggel, az elfedő és áttűnő rétegekkel – fizikai és átvitt értelemben – dolgozik, vagy éppen abban, ahogy a negatív formákat használja, és a lenyűgöző formakapcsolódások általi többlet megjelenik. Ezáltal minden üzenetértékű, és a térben dimenzionáló vizuális „játék” sűrűsége erőteljesen szól.

A test mélységeiben barlangrajzokként felvillanó, megidézett, életre keltő, megtermékenyítő, bimbózó és termőre forduló, majd elszáradó képzeteket mint *Másik Félt* hordjuk magunkkal, ez a testet egyfajta domborzati tájként felfogva sajátos tektonikával bír: magaslattal és mélységekkel, barlangokkal, szakadékokkal, repedésekkel, patakokkal, kopár sivataggal vagy sűrűn burjánzó növényzettel tagolt. „Testében” mint valamiféle régészeti ásatások leletei fel-felbukkan a múlt emlékeinek, maradványainak, torzóinak pompeii maradványokat – hiányt – idéző alakzatainak együttese. A sajátos testtektonika a bőrfelület, az izomrendszer és a hússzövetek mind képzeteink alkotta, ruhaszerűen öltöztetnek fel, magunkra aggatjuk, ha tetszik, lepleznek és feltárnak, de a *belső* szakadás szöveteinket szétfeszítő „rombolásával” csontvázunkra szinte a *Másik* húsa kerül. A test vázrendszerét, ér- és ideghálózatát a robotszerűség szerkezetével, áramköreivel vizuálisan összezsúsztatva – a testi-lelki protézisek megfogalmazásával – egy *köztes létnek* tetsző teret alkot, amelyben az ingoványos mocsárszerű indák szétkúsznak, mintegy megidézve a bomlást, pusztulást, és gúzsba kötik a „belső lényt”. Ezzel egyszerre az ellentettje is felrémlik, amikor a repedések közül élet sarjad. Mint a tavoróza, vízililiom vagy lótusz, amely a keleti filozófiában az újjászületés, megújulás szimbóluma, a lélek fejlődésének, szellemi ébredésének, a megtisztulásnak a jelképe, hiszen mélyen a mocsárban gyökerezik, szárával felfelé tör, nagy leveleivel felfekszik a víz felszínére, és virágait hajnalban tökéletesen tisztán bontja. Az a bizonyos alak bármennyire is komponenseire hullott, sújtott is legyen, míg teljesen és végérvényesen csontvázá nem enyészik, vagy robottá, gépivé nem válik, addig a legvégsőkig, féltve őrzött, őrlángként pislogó életszakra a sajátja, nevezzük azt *léleknek*, *emberségnek*. Pőrán élénk állva üres tekintetbe nem a *Másik* égett-e bele, aki önmaga? Fejét kinek a vállára vagy ölébe hajthatja, kereső, kapaszkodó keze kinek a kezében pihenhet meg, amikor minden önmagába fordul át? A szimbolikus – kapcsolatteremtés lehetőségét és minőségét jelentő – területek, mint a szem (akár a „harmadik szem”), a száj, a karok, de a bordakosár védelme alatt megbújó szívzóna kitüntetett jelentőségű. A legintimebb és személyesebb lélekjegyek. A megnyitott szájon át közlekedik a lélek, tartják, s miközben a leglényegesebb a lélegzethez jutás éltető momentuma, a légüres térben a mozzanat inkább mintegy a *Másik* általi bekebeleződésbe torkollik. A gerinc Kundalini-kigyót idéző görbéje vagy a megnyúzott Marsyas alakja is felidéződhet bennünk, de a mitikus közeg morális többlettel bír, szellemi síkot aktivizáló, de eltávolító szimbolikus áttétele nélkül inkább a kegyetlenül emberit, a megrázó tragikum miatti szívszorító empátiát érezzük – az egyediben ráismerve az *Emberre*, s ezáltal közösséget vállalva. A megtörődött test már-már vezeklő lecsupasztatása a lábunk elé helyezett meggyötört lélek, s az emberség

határát megjárva a felvállalt esendőség engesztelő áldozata. Ily módon az esendően emberi a hisztéria révületének tisztítótüze által visszaszerzi a lelket.

Minél hosszasabban, minél többször veszi szemügyre az ember Gaál József munkáit, annál „többet” fedez fel bennük. Az emberről, önmagáról, s a vehemens, markánsan artikulált megformálás melletti nüanszokban, alig kivehető rezdülések együttesében annál több határmezsgye, összefüggés és költői metafora ötlik szembe; egyre jobban és mélyebbre lát. Talán hiábavaló, mégis kényszerű, hogy az ember újból és újból megküzdjön a disszonancia, a kételkedés és a tehetetlenség árnyaival. A belső konfliktusok valódi természetének feltárásával, a belső tendenciákkal való szembenézésben ott van a vállalt esendőség, az elfogadás reménye, és Gaál József alkotásainak kisugárzása, ereje ebből a sokszor fájdalmas, mélyenszántó őszinteségből, annak megrázó, megérintő igazságából fakad. Gaál József emberi, nagyon is emberi, impulzív és szuggesztív művészete által fáradhatatlanul próbál inspirálni, és vizuális ingerekbe csomagolt szellemi tápláléka révén stimulálni idegvégződéseinket, miközben a végsőkig reméli, hogy minden törekvésével karöltve életre kel az ok-okozat viszonyrendszerében eligazodó, a megértés és elfogadás kapcsolatteremtő képességén, valamint az intuitív érzékenységen alapuló *befogadó közeg*. Még mielőtt a kiábrándult vagy fásult automatizmus kényelmes, de sekélyes sodrásában elsorvad az embert emberré tevő lélek, és elmegyünk minden élhető létünket jelentő, az embert egymással és az univerzummal összekötő spiritualitás, valamiféle lényegi, minden összefüggést hordozó, mindent átfogó egész-érzést adó *kapcsolat* mellett, mert a saját magunk által – akár tétlenségünkkel – kreált *embertelen emberképünk* jelenti a legnagyobb veszteséget. Gaál József a *Metaarchaizmus* tanulmányát ekképpen zárja: „*A testet egyesíteni a lélekkel, és a műalkotás terében – és azon kívül is – cselekvő párbeszéddé alakítani a világban való létezését.*”

Novák László Ferenc

A pedagógus Arany János

Nemzetünk halhatatlan költője, Arany János életét sorsfordulók, valójában sorsfordító pontok szőtték át. Nagyműveltségű költőgénusz, aki az írástudományban, mint hivatalnok, is szilárdan állta helyét, ugyanakkor tanítóként is kimagasló teljesítményt mutatott fel.¹

Arany alapfokú iskolázottsága Nagyszalontához kötődik. Tehetsége már korán, gyermekkorában megmutatkozott, amikor még iskolakezdés előtt már megismerte a betűket – a fagyott párás ablaküvegen gyakorolva –, s megtanult olvasni. Hatéves korában kezdte iskolai tanulmányait, 1823-tól 1833-ig a szalontai elemi és algimnáziumban tanult és tanított. 1833-ban már a költészeti osztályt végezte, majd novemberben már Debrecenbe távozott a Kollégiumba.²

A kor tehetséges protestáns ifjai számára a Debreceni Református Kollégium jelentett továbbhaladást középfokú tanulmányaik megszerzésére, ahol Arany János 1833–1836 között volt „tógátus deák”. Rendkívül szorgalmas, tehetséges tanulónak bizonyult. Sokat olvasott, nyelveket tanult. A tanítást illetően nehezebbre esett a magoltató oktatási módszer. Kiváló tanárai közül nagy hatással volt rá Sárvári Pál, aki meglátta benne a tehetséget, tőle tanulta a rajzot is, ugyanakkor az ő ajánlásával állt be vándorszínésznek. A zenei műveltség irányába Zákány József professzor terelte. Arany János zenei műveltsége kiteljesedett. Gitáron, zongorán már kisebb korában megtanult játszani, de a kottairás tudományát is elsajátította, zeneszerzéssel is foglalkozott.

A kollégiumi diák, ekkor már java serdülőkorban lévő fiatalember, aki mint érett nagydiák, *tógátus*, 1834-ben segédtanítói állást vállalt anyagi körülményeinek javítása érdekében.

A protestáns iskolákban – így például Nagykőrösön is – az érettebb, nagy tudású „öregdeákok” foglalkoztak a kisebbek tanításával. Ők a „praeceptorok”, segédtanítók, akik megbecsült tagjai voltak nemcsak az „oskolának”, de magának a városnak is. Nagykőrös református magisztrátusa a XVIII. század közepéig közvetlen fenntartója, majd az egyház önállósodása után is támogatója maradt az egyháznak.

A XVI–XVIII. században a prédikátorokat, a református lelkészt és helyettesét, az „oskolamestert” vagy rektort, a fiú- és leánygyermekek tanítóit évenként fizetésben, ellátásban részesítette. A támogatottak között voltak az öregdiákok, a *praeceptorok* is, akik segédtanítóként működtek az iskolában, ezért meghatározott bér mellett évente még 10-12 akó (fejenként kb. 2–2,5 hl) mennyiségű borjárandóságban is részesültek.³

1 A dolgozat előadásaként hangzott el 2019. március 12-én, a Károli Gáspár Református Egyetem Nagykőrösi Tanítóképző Főiskolája által rendezett „Tanítók Napja” ünnepségen, konferencián.

2 Arany János nagyszalontai éveire lásd Danielisz Endre, 1992.

3 A XVIII. században erről tájékoztatnak a városi számadások. Például 1715-ben „Kőrösi Scholab'eli Deáksgáznak ígért tíz ako borok hellett adtunk nekik fn 20 ext D 16 ½” a 19 forint 93 ½ dénár összegű évi

Arany János, mint öregdiák, „praeceptor” 1834-ben Kisújszállásra ment tanítani, ahol az iskola rektora Török Pál, kiváló pedagógus és lelkipásztor volt. Arany János kedvére búvárkodhatott gazdag könyvtárában. A latin és görög mellett a német és francia nyelvtudása gyarapodott, fordítással is foglalkozott. Mint írja később Arany, „ha keveset tanultam, annál többet olvastam”. Török Pál 1860-tól a Dunamelléki Református Egyházkerületünk püspöke volt, egészen haláláig (1883), s Arany még pesti éveiben is tartotta vele a kapcsolatot, halálakor az egyházi temetést is ő végezte (1882).

Arany János mint préceptor a „Református Fiú Iskolában” az alsó osztályokat tanította. A püspöklátogatás jegyzőkönyve elismerően nyugtázta Arany tanítói munkásságát, azt, hogy a segédtanító növendékeit igen jól tanította.

Arany megkedvelte Kisújszállás vidékét, amely táj azonosságot mutatott szülőföldjével, Nagyszalontától nem is oly messze esik. Valójában a Kissárrét természeti és népi világa tette vonzóvá számára. Arany már a kollégiumban találkozhatott a deákirodalom vidám történeteivel, amelyek közül több a vidékhez kötődik. Megismerkedhetett a csökmői „sárkányhúzás” történetével, de vidámságát fokozhatta a „dévaványai juhbehajtás” mulatságos, népies története, amit meg is verselt. Talán az sem véletlen, hogy egy évtizeddel később, gyalogosan barangolta keresztül a Sárrétet, s élményeit az Útirajzok írásában örökítette meg.⁴

Arany János egyévi segédtanítás után tért vissza Debrecenbe, akit úgy minősítettek, hogy „Erkölcse nézve jámbor s feddhetetlen préceptorunk volt”.

A debreceni kollégiumban eminens diák volt, anyagi helyzetét javította az, hogy préceptorként tanítással is foglalkozhatott. Többek között Erdélyi József professzora leányait is tanította.

Az iskolai kööttséggel ellentétben, akkor még nem tanító, hanem festő, szobrász akart lenni. A kor ismert, ünnepelt szobrásza volt Ferenczy István, akinek művészete csodával töltötte el Arany Jánost.⁵ A művészetek vonzalmában fordult érdeklődése a színészet felé,

---

járandóság mellett.” Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Pest Megyei Levéltár (PML) Nagykőrös Város (NkV) Számadáskönyv (SzK) 1715/16. 57. pag.; 1727-ben a préceptorok neve is ismeretes: „Tolmács Takács Mihály Scholabéli Praeceptorok Esztendeig való fizetése Kész Pénz f. 20 Bor Ako Nr 12.” MNL PML NkV SzK 1627/28.; 1737-ben is a számadó bíró intézkedett a segédtanítóknak járó bormennyiség megfizetésében: „Deák Ifjak[na]k járando 12 ako borokert p. A^o duntaxát 1731. fizettem a’ Mar. 4. f. 13.,60.” MNL PML NkV SzK 1732/33. jún. 20.; Az 1737-es esztendőből is ismeretesek név szerint a tanítók: „Domini Praeceptor Joannis Király Conventio Perata Pecunia f. 40 Urnae Vini No 10 Domini Praeceptor Johannides Praeceptor Johannes Angyal” (ők ketten 25–25 rajnai forintot és 10-10 urna vagy akó bort kaptak évi bérükben. MNL PML NkV SzK 1737/38.; Johannides evangélikus vallású tanító 1740-ben eltávozott Nagykőrösről, s helyére jött „D[ominus]. Andreae Gyuros publicei Praeceptoris Scholae Ref. Kőrösiensis”. 1742-ben a neves Hányoki Losonczy István volt az iskola rektora, a kántor és egyben a leányok tanítója Kállai Mihály, a másik „Poroszlai János Leányok Tanítója”. A fiúgyermeket két préceptor tanította. Az ő javadalmazásuk: „Becze János Oskolabéli Deak Gyermekeknek Praeceptor Florenus Hung 50 Bor Ako 10 Napjában Bor Ittze 2. Privatuo Tanitvanyoktul Esztendeig Tallér 1.f. 1.,50.” Kelecsényi György Deák Gyermek Mésodik Praeceptora Kész Pénz f hung 48 Gomolya 2 Font Bors 1 Kila Búza 12 Sajt 2 Fél Szalonna Font Hus 100 Pint Vaj 1 Fél Kila Lencse Font Fadgyu 20 Fő Káposzta 100 Szekér Fa 6 Font So 80.” MNL PML NkV SzK 1742/43.; Az 1749-es városi számadásokban is szerepel a deákoknak járó bor: „’A Togatus Deák Ifjakk 12 ako Borokért fozett f. 18.” PMNL PML NkV SzK 1749/50. 1750. ápr. 16.

⁴ Novákné Plesovszki Zsuzsanna, 2018.

⁵ Nagykőrösi egyik jeles nemes családja, a mecénás, vagyónát az egyházra testáló Dabasi Halász József a református temetőben mauzóleumot építtetett, s ott Ferenczy István impozáns carrarai fehér márványból faragott *Halál Géniusa* domborművét helyezték el (1846). Erről a műremekről azonban Arany János nincsen híradással.

s 1836 februárjában önként elhagyta a kollégiumot. Ez a lépése azt eredményezte, hogy nem fejezte be a középfokú tanulmányait, s emiatt nem kaphatott végbizonyítványt.

A vándorszínészet sem jelentett számára biztos egzisztenciát, lelkiismerete, gyászos látomása hamarosan hazaszóltotta idős szüleihez Szalontára.⁶

Nagyszalontán ismét pedagógusként talált munkát, az algimnáziumban vállalt conrectorként segédtanítói állást, ahol 1839 tavaszáig tanította is a grammatikát, de hamar felhagyott ezzel a foglalatosságával is. Minden biztonnyal nem elégítette ki a pedagógusi munka, s talán a jobb jövedelmi kilátás, a családtervezés is arra ösztönözte, hogy 1839-től a város hivatalnok, kezdetben írnoka, majd aljegyzője legyen. Ez év november 19-én nősült meg, Ercsey Juliannát vette feleségül (gyermekük, Juliska 1841-ben, Laci 1844-ben született).⁷

Ez az adminisztratív munkakör igencsak megfeleltetett Arany János egyéniségének, gyarapította élettapasztalatát, mert a városházán megforduló emberek jóvoltából a mindennapi étellel, de a politikával is találkozhatott, szembesülhetett. Hogy megbecsült ember, jó hivatalnok volt, bizonyosság rá, 1848 júniusában a Nagyszalonta választási körzet országgyűlési képviselőjének jelölték aljegyző letére. Politikai ambíciója sajnálatos módon kudarcot vallott, Bihar vármegye főispánja körmönfont ravaszságának, taktikázásának tulajdoníthatóan.⁸

Ezek a városi hivatali évek határozták meg végső soron Arany János életszemléletét, talán ambícióit is. Valójában nem vonzotta az iskolai munka, ugyanakkor nagyszerű hivatalnok vált belőle. Családos emberként a szalontai körülményekkel mégsem volt megelégedve, ezért is fordult kérvénnyel 1849 május elején a Debrecenbe menekült nemzeti kormányhoz, Kossuth Lajoshoz, hogy állást kérjen maga számára. A Szemere Bertalan vezette Belügyminisztériumban fogalmazói munkát kapott. A minisztériumban munkatársai közé tartozott többek között Lévy József, akivel később is kapcsolatot tartott, levelezésben álltak egymással. Arany János igen jól érezte magát társaságokban, mint írja feleségének 1849. május 29-i levelében Debrecenből: *„nemigen nagy koncz biz ez [...] hanem igyekezni fogok előre haladni, a szalontai jegyzőséggel összemérve, valóságos lelki nyugalom. A kik körülöttem és felettem vannak, szeretnek, szívességet mutatnak hozzám, sőt már is tapasztaltam megelégedésök jeleit. Úgy hiszem, nem írói érdemért, hanem hivatali pontosságért is fognak becsülni s rövid időn nagyobb fizetésű helyre tenni. Úgy hiszem, meg is segít Isten, ha a magyar nemzetet el nem hagyja – akkor pedig, ha buktunk, hol lesz az élet gyönyörűsége?”*⁹

A szabadságharc bukása Nagyszalontán érte Arany Jánost. Állásvesztett lett, bár rövid ideig újra dolgozhatott az önkényuralmi közigazgatásban, de 48-as múltja miatt elmozdították. Közben hívták tanárnak a szomszédos Sarkadra, de nem vállalkozott rá. Egykori debreceni kollégiumi társa, Kovács János karolta fel, s ajánlotta be a Tisza családnál, hogy Tisza Domokos magántanára legyen. Arany János tekintélyét, elismertségét emeli, hogy

6 Arany pályafutásával kapcsolatban életrajzi munkák: Riedl Frigyes, 1887; Keresztury Dezső, 1974, Keresztury Dezső, 1987; Vojnovich Géza, 1927.

7 Danielisz Endre, 1992.

8 Arany János Petőfi Sándornak számolt be az eseményekről. Ő volt az esélyes, mert Nagyszalonta népe támogatta őt. A vármegye cseles módon hétköznapra, a Szent László-napi nagyváradi vásár napjára tűzte ki a választás időpontját, amit a Nagyszalontán a települések ábécésorrendjében tartottak, szavaztatták a környékbeli helységek lakosságát. Ezért Szalontára csupán ebéd után került sor. A szalontaiak délelőttre terveztek a szavazást, de ebéd után, délután már kevesen jelentek meg az urnánál, így lett Arany János vesztese az országgyűlési választásnak saját pátriájában. Novák László Ferenc 2017.

9 Arany János, 1975. 256.

az általa kért 400 forint fizetést és ellátást megadta számára Tisza gróf. Arany János 1851. május 13-tól Domokosnak görög nyelvet és magyart, poétikát tanított, heti 17 órában.¹⁰

Arany János a geszti munkavállalásával kénytelen elkötelezte magát a pedagógia, a tanári hivatás mellett. Lelkiismeretesen, szorgalommal tanított. Kovács Jánossal Pestről meghozta a szükséges könyveket is. Már Kőrösön volt, amikor 1851. december 15-én Tisza Domokosnak írt levelében kérte, hogy egyik kedves ismerőse, ha Pestre utazik a következő hónapban, a „következő könyveket hozza fel: »Emléklapok ... Szilágyi Sándor 6 füzet« Ercsey Sándortól elkérendő. »Börne munkái – 8 füzet«: Lovassy Ferencztől.”¹¹

A magántanári, pedagógiai munka nem volt terhes számára, de nagy lelki gondot okozott, amikor Nagykőrösről megkeresték, hogy legyen a híres református gimnázium tanára. Mint köztudott, másodjára végül is a nagykőrösi állás és odaköltözés mellett döntött.

A kőrösi megkeresés felkérés azonban mégis lelkiismereti problémát jelentett számára, azon elmélkedve, hogy ő valójában alkalmas-e a tanári munkára a jeles gimnáziumban, mivel nem fejezte be kollégiumi tanulmányait, s külföldi akadémiákon sem járt (mai szóhasználattal élve „képesítés nélküli tanár volt”). Azonban Arany János ekkor már a nemzet koszorús költője, széles látókörű, művelt férfiú, aki a pedagógiai tudományban is bizonyosságát adta jártasságának képesítés nélkül is.

A kőrösi gimnázium a nemzet kiválóságainak aziluma volt a szabadságharc utáni oszt-rák elnyomás kezdetén. Szigeti Wurga János igazgató kivételével, szinte valamennyi tanár nem a pedagógia, hanem az általuk művelt tudománysszakok kiválóságai voltak, akik értettek természetesen a tanításhoz is, hasonlóan Arany Jánoshoz.

Mentovich Ferenc bár személyesen nem ismerte a költőt, de „hírét” annál inkább, ő fogalmazta meg a hívólevelet. A kedves invitációja is hatott Arany Jánosra: 1851. október 8-án írja Nagykőrösről *„Ezen soraimat egyszerre veendő ön egy meghívással a magyar irodalom tanári székére helybeli gymnasiumunkba – s nincs más célja levelemnek mint megkérni részemről is, reá venni önt ezen állomás elfogadására. Megeshetik – legalább nagy reményünk van rá – hogy még ez évben megkapjuk a 600 pengő évenkénti fizetést – s így anyagi tekintetben – a mostani körülményeket tekintve – nem leszünk roszul ellátva, mert ennyi öszveggel takarékos ember itt igen jól megélhet. A mi a szellemi életet illeti, igaz hogy itt Kőrösön kevés élvezetre számíthat az ember, de ezen segítünk az által hogy alkotunk mi tanárok egymás közt egy bizodalmas kört, melly sok hiányt fog pótolni – aztán igen sokat potol e hiányon az is, hogy Pestre a tavaszra elkészülendő vasút által csak két órányi távolra leszünk, folytonos összeköttetésben lehet ön irodalmi barátaióval, élénkebb részt vehet az irodalomban. Meg kell említenem, hogy ön nem jön idegen emberek közé, önt igen sokan kitárt karokkal a legőszintébb bizodalommal, ragaszkodással, sőt testvéri szeretettel várjuk – Megemlítem ezek közül: csekély magamat, Szász Károlyt, Dr. Karolit, Jánossy professort stb. – Mind ezen körülményeket tekintetbe véve felettébb reméllem, hogy önt nem sokára collega barátom képpen üdvözölhetem – Valóban nekem igen igen nehezemre esnék, ha ezen reményben csalódnám, ha ön körülményei olyanok volnának, hogy ezen állomást el nem vállalhatja. Addig is, míg személyesen megismerkedhetnénk – mi ugy hiszem itt Kőrösön leend és adja az ég hogy itt legyen – magam bizodalma és barátságába ajánlva vagyok tisztelő barátja Mentovich Ferenc.”¹²*

Szász Károlyt – idős Szász Károly nagyenyedi professzor fiát – az előző esztendőben szentelték református lelkésszé Rimaszombatban, s mégis Kőrösre jött tanári szolgálatot vállalni. A megüresedett magyar tanszéket kapta, de Arany János kedvéért leköszönt arról, és a matematikait választotta helyette. Szász Károly 1851. október 18-án írja Arany Jánosnak: *„Igaz hogy én még nem érkeztem volt ide, midőn már engem a m.irodalomról a számtanra tettek*

10 Novák László Ferenc, 2018. 13–14.

11 Arany János, 1975. 428–429.

12 Arany János, 1975. 390–391.

át, de azt rosszul sejtí kegyed hogy én e cserét csak kénytelenségből fogadnám el. Én kezdetben a számtanra folyamodtam, s csak azon szükség esetében, ha azt el nem nyerhetném, ajánlkoztam más szakra is, pl az irodalomra vagy történetre. A számtanra kinevezett egyén lemondván, Mentovich (ki nekem itt megbízottam lévén) egész örömmel kapott számomra az üresen maradt számtan után, s ha kegyed semmi esetre nem jöhetend el, úgy is én a számtannál maradok, s az irodalomra választanak ujat. Ezt azért írom ily részletesen hogy lássa kegyed mikép becsületbelinek nevezett indoka alaptalan; azon pedig ne ütközzék meg, hogy én dilettáns poeta létemre többet foglalkoztam életemben számtannal mint bármi egyébbel, atyám nagy Mathematicus lévén, gyermekkoromtól következőjének nevelt [...] Ugy ismeri kegyed a M. irodalmat mint csak kell. Mind öszve adand belőle a 4 felső osztályban hetenként két-két=8 órát. Nem tartom szükségtelennek megemlíteni hogy egy tanárra hetenként 16 óra van mérve, s mivel itt a tudományok eldarabolatnák, kegyedre (azon privát tudomásunk nyomán hogy kegyed nagy görög) 8 görög órát is írtunk. De ezt csak találomra ment, s ha kegyed akarja, akár magyar, akár latin nyelvészettel vagy tán egyébbel is felcserélhető.”¹³

Arany elhatározásában Tompa Mihály kedves barátjának levele is hathatott, aki ösztönözte Aranyt az állás elfogadására, mint írja 1851. október 28-án: „azon gondolatra jövök hogy nem vagy megszorulva, mi nekem véghetetlen jól esik; s nem vagy azon körülményben, hogy az ilyen sovány conditiohoz is mohon hozzá kapj; ez áll ugye bár? 500 forint nem sok, de folytonosan minden évben annyi, mégis jobb mint plane semmi. Innen ugy látom hogy inkább lelkednek nem tetszik a professori koszt, miért épen én nem kárhoztatlak; de kárhoztatlak azon idéten scrupulusért mellyet az iskolára nézve említesz; hidd el nekem neved mellett senkinek nem jut eszébe: hány iskolát végeztél; mert ha a csürhe mellől szólítánák professornak vagy akarmi a fenének, mindig Arany János volnál te. Én nem szoktam farkat csóválni, én kevesebbet mondok inkább mint többet, s a mit tőlem hallasz: az fenekig igaz; Ki a fenének jutna illyesmí eszébe? Azért hogy egyszer a pedáns Szemere azt kérdé: végeztél-e just? [jogot tanult-e – NLF]. Az mit sem tesz! Azért illyen ideákkal ne tépelődjél! hogy mikor ezer kölyköt látok a ki magát magánál, magánál feljebb tartja; ne lássak ollyat is a ki erővel leebb akarja tartani; mert ez neked rosszúl áll; s affectationak venné az, a ki téged ugy nem ösmer mint én...”¹⁴

Itt Nagykovácsoson azonban – sajátos lelki habitusa, életszemlélete folytán – eluralkodni látszott rajta a honvágy, jóllehet szeretetben részesült, megbecsülték munkáját. Ismét az elégedetlenség lett rajta úrrá, pedig még alig egy hetet sem töltöttek Nagykovácsos városában. Ercsey sógora békességre intette őt, mint írja Aranynak 1851. november 15-én: „megvallom nagyon váratlan és meglepő volt előttem azon része, mellyben bátyám, kőrösi helyzetével elégületlenségét fejezi ki; s ha azt tudnám bizonyosabb hogy ez elégületlenség alapos okok szüleménye, igen tudnám azt sajnálni; – de azt egyáltalában nem szeretném himni, hanem ugy gondolom hogy ez egy részről az új és szokatlan helyzet – másrészt pedig azon rendkívüli eset kifolyása, mit érezni szokott minden ember akkor mikor körülte lévő néhány forintját kénytelen elkölteni, s azt hiszi hogy nincs benne benne mód, hogy magát regresszioza; pedig annak kegyelméből, ki az égi madarakat gidelgeti [sic!], csak el tengődik, el éldegegél a szegény ember is, néha maga sem tudja honnan. – Különbén bármilly alapos ok volna az elégületlenségre N.Kőrösön, nincs miért vissza ohajtania az embernek azon Szalontát, mellynek nincs egy lakosa, ki valamit, csak egy lépést is, tenne a másikkért, ha szeme világát az állán is látná lecsepegni...”¹⁵

Arany János magyart és latin nyelvet tanított a kőrösi gimnáziumban. Rendkívül precíz munkát végzett. Bizonyoság erre, hogy óravázlatokat is készített.¹⁶ Magyar szakos lévén

13 Arany János, 1975. 396–397.

14 Novák László Ferenc, 2017.

15 Arany János, 1975.

16 Arany János halálának századik évfordulója emlékére, méltó megemlékezéseként került kiadásra 1982-ben az Arany János Múzeumban őrzött Arany autográfia-gyűjtemény, közte a nevezetes

rendre dolgozatokat íratott a diákokkal. A dolgozatokat nagy lelkiismerettel javította. A lapszéleken írta megjegyzéseit, mint például az egyik dolgozatra: „királylyá ezerszer igazítottam már”! (ezek a páratlan dokumentumok megtekinthetők voltak az AJM lebontott állandó kiállítási monográfiájában). Szükséges megjegyezni, hogy ez az alaposág jellemzi tudós-költői munkáját is, mert az általa olvasott és használt könyvek, folyóiratok lapjait is széljegyzetekkel látta el.¹⁷ Arany János tervbe vett egy irodalomtörténeti könyv megírását is, Petőfiről is szándékozott biográfiát írni, azonban ezek a munkák sajnos nem készültek el. Arany János tanította a magyar irodalmat, tanítványai az előadásait lejegyezték, kézen-közön volt használatban.¹⁸

Arany János kiváló pedagógusnak bizonyult. A tantárgyak tanítása a szakmai felkészültségét, rátermettségét igazolja, mint tanárember, a diákság nagyfokú tiszteletét vívta ki, nagyrabecsülését is elnyerte.¹⁹

Arany ingadozó lelkivilágát nagyban nyugtatta, hogy Pesten könnyen tudta intézni szükséges ügyeit, verseinek kiadását, valamint az is, gyermekei itt tanultak a gimnáziumban. Laci kiváló kollégái keze alatt tanult, maga Arany János is tanította, sőt osztályfőnöke is volt. Ami az oktatás színvonalát illeti, Arany hiányolta a „calligraphiat”, szépirás tanítását, amiben László fia nem részesülhetett, mivel ilyen tanára nem volt az iskolának.²⁰

Arany János végül is nem tudott Kőrös társadalmába beilleszkedni, annak ellenére, hogy kiváló tanára volt a gimnáziumnak, tagja volt az egyháztanácsnak. Tanári fizetése, jövedelme nem tette lehetővé, hogy civis birtokos legyen a mezővárosban. Ugyanakkor egészségi állapota is romlott. Erről ír Jókai Mórnak 1858. december 10-i levelében: „Én itt falun szűtyongatom az ifjú nemzedéket s nézem, miként hámlik le rólam kedélyem utolsó maradványa. Ritkán dolgozom és keveset s fejem sokat zúg és fáj, szóval csehül vagyok.”²¹

Közben Arany Jánost megkeresték Kecskemétről, Pestről is, hogy menjen oda tanítani, de ezt elhárította. Még szülővárosába sem akart visszamenni. Ercsey Sándor sógorának 1854 szeptemberében írja: „Nem fogadám biz én el a szalontai rectoriát v. tanárságot: pedig magam is vágytam haza [...] kicsi kellett volna – talán az elköltözés ígérete – s én megválnok Nagykörröstül. De más részről hatalmas ellenokok voltak: a lehetetlenség, mindazon tudományokra, mellyek algymnasiumban kívántatnak, s fiúkat lelkiismeretesen elkészíteni (1 embernek annyit tenni, mint szerves intézetben 6 tesz); az ingatag állás, miután ezen rendezetlen iskolák felülről túretni nem fognak, mint ez nekem a legilletékeseb helyről tudtomra adatott; a papos functiók, mellyekhez nem szoktam, vagy mellyektől már elszoktam; mindenek fölött pedig annak világos tudata, hogy legjobb igyekezet mellett is csak kontárkodnom s charlatánkodnom kellene, universal tudós szerepét játszva. Mert egy algymnasiumhoz is olly igények vannak kötve, hogy azoknak egy ember meg nem felelhet – az altanítók itt számba se jöhetnek, azok az elemi iskolákat tanítják, mellyek a gymnasium alatt vannak. S ha a négy osztályra eső 96 órát hetenkint, 36-ra is lehetne összezsugorítani, még akkor is naponkint egyre másra 6 órát kéne tanítani. még pedig nem úgy, hogy »dictáljatok!« vagy »correpetáljatok« mint régen. Mondjad nincs-e igazam? Lehet hogy valaki mind erre kész, s meg is

---

órvázlatokkal. Novák László, 1982b.

17 Lásd H. Fehér Katalin, 2016.

18 Az Arany emléket ápoló, hálával emlékező egykori diákság megőrizte a kéziratokat, dolgozatokat, amelyek az Arany János Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményében vannak elhelyezve. Novák László, 1978.

19 Nem véletlen, hogy a költő halála után a lelkes tanítványok, élükön Laukó Károly kecskeméti evangélikus lelkésszel, az Arany-iskolai hagyaték összegyűjtését tűzték ki célul múzeum létrehozása érdekében. Tanári működéséhez részletesen lásd Benkó Imre, 1897; vö. Gergely Pál, 1982.

20 Novák László Ferenc, 2002. 32.

21 Novák László, 1982a. 125–126.

teszi jó pénzért; de majd, ha nyilvános intézetbe kell menni a fiúnak censurát adni, akkor fog kitűnni a különbség. A superintendentiák is erősen mozognak az elveszett »academica promotiok« mellett; az itteni vice püspök tudom, hogy rendeletet bocsátott ki, miszerint a sup.[erintendus, püspök-NLF] nem fogja tűrni a rectoriák állandosítását, mi országszerte dívatba jött.”²²

1858-ban Debrecenbe is hívták, de nem mozdult Nagykörösről, pedig nemcsak a kollégiumhoz, de a városhoz is sok emlék fűzte. Ezen elutasításának okáról Ercsey sógorának írta Szalontára: „csepp kedvem sincs cseberből vederbe szállni, vagy eben gubát cserélni [...] Miért tegyem én ki magam a költözködés, a behelyezkedés, újrameg szokás alkalmatlanságainak? Saját jobblétem eszközlése végett? S mivel lenne jobb dolgom ott, mint itt? A jövedelem a kiadás egyforma. Vagy hogy az ottani küzdelmekben részt vegyek? Én már küzdeni, akár hol is tört ember vagyok [...] Aztán meg mi erkölcsi felelőséggel jár az, nem Debreczenben, hanem Körösön tanítani a magyar nyelvet? S mivel az magyarabb vidék, mint ez?”²³

Arany Jánost nagyon fárasztotta a tanári munka. Tompának írja 1858. nov. 28-án: „minél kevesbet dolgozom, annál több dolgom van, mert a mi eddig könnyű volt, most nagy fáradságba és sok időbe kerül. Így esik hogy bár iskolai munkán kívül semmit sem csinálók, mégis el mondhatom, hogy igen sok dolgom van, melynek nagy részét teszi [...] a lélekölő correctura. Valami 120-140 darab ficzamodott észjárású dolgotat minden két hétben az utolsó betűig átnézni, az utolsó accentusig kijavítani, nem is oly mulatságos dolog...”

1859-ben megválasztották Aranyt a tudományos akadémia tagjává, ezt követően közeli ismerősei, barátai egyre szorgalmazták, hogy hagyja el Nagyköröset, menjen Pestre, az irodalmi élet központjába. Csengery Antal írta neki 1860. június 16-án, hogy „Bajaid nagy része onnan volt eddig, mert olyan dolgokkal foglalkoztál, melyek nem neked valók. Az irodalmi térre vagy te hivatva”.²⁴

Aranyt ismét a kétségek gyötörték. Tompa Mihály rendre ellenezte Arany távozását Nagykörösről, kijelentvén: „Te sokkal jellemesebb, talentumosabb ember vagy, mint hogy Pesten boldog és szerencsés lehetnél, bárminő állapotban [...] Azt mondja a török: Allah bizonyos menyiségű kenyeret tett le az ember számára egy bizonyos helyen, azt a kenyeret meg kell emni. Te még nem etted meg Körösön a letett kenyeret; tűrj és maradj! ...”²⁵ Arany mintegy védekezésül írta barátjának, hogy a tanárság igazán nem neki való hivatás: „Nem voltam ifjakat vezetni való – mikor elfogadtam is, – azóta régi bajom által egészen elnyomorodtam. E folytonos szenvedés, e folytonos érzése annak, hogy az ember hivatásán kívüli helyzetben működik ...” – ismerhetjük meg Arany pedagógiai ars poeticáját. Távozásának okát feltárja kedves barátja előtt: „Allah messzebb tette tőlem a »darab kenyeret«. A dolog úgy áll, hogy daczára intéseidnek, pesti lakossá legyek [...] Édes barátom, irtam én több ízben, mily kevésé vagyok itt meglegedve, s mily csüggesztő színben látom a jövőt [...] A baj tudod, nagy részt alanyi, de ehhez most külső kellemtlenségek is látszanak tornyosulni. Az autonom szabad mozgást nálunk úgy kezdik értelmezni, hogy a tanárok nagyobb részét bocsássák el, hozzák vissza a 2-3 tanáros régi rendszert, midőn egy professor mindent tanít: akkor csupa (W-féle)²⁶ polyhistorok kellene s én az nem vagyok, de ha volnék s megmarasztanának – sincs kedvem száz féléknek tanítása s hetente 30-40 óra által magamat agyon gyötörni [...] a tententia ilyen [...] Első lépés volt erre, kizárni bennünket a consistoriumból [református egyháztanács – NLF], második lesz egy iskola ellenes consistorium összealkotása s úgy a régi lábra zökkentése. Tudd hozzá ehhez régi bajomat –, hogy minél tovább maradok, annál

22 Arany János, 1975. 481–482.

23 Ercsey Sándor, 1883. 130–133.

24 Arany László, 1900II. 185.

25 Novák László, 1982a. 127.

26 Szigeti Warga János, a gimnázium igazgatója, kiváló pedagógus. Ádám Gerzson, 1908.

*kevésbé leszek alkalmas, hogy innen megvólva majdnem új pályát kezdjek, holott ennek elébb utóbb be kell következnie, semmi kilátás...*²⁷

Arany János családjával 1860 kora őszén már Pestre költözött. A Kisfaludy Társaság által felkínált álláslehetőség, majd a Magyar Tudományos Akadémia rangos főtájkári megbízatása a régi kerékvágásba zökkenettette. Az egykori jegyzői, fogalmazói munkához hasonlóan, a biztos, nyugalmas élet, megélhetés adatott meg ismét számára, költői hivatásának. A változatos hivatali munka mellett, nyugodt körülmények között folytathatta a költői alkotó munkát.²⁸

Irodalom

Arany János

1975 *Arany János levelezése (1828–1851). Arany János Összes Művei*. XV/I. Akadémiai Kiadó, Budapest

1982 *Arany János levelezése (1852–1856). Arany János Összes Művei* XVI/II. Akadémiai Kiadó, Budapest

Arany László (szerk.)

1900 *Arany János levelezése író barátaival I–II*. Budapest

Ádám Gerzson

1908 Nagy-Kőrösi Athenas. Nagykőrös

Benkó Imre

1897 *Arany János tanársága Nagy-Kőrösön*. Nagy-Kőrös. Nyomattatott Ottinger Edénél

Danielisz Endre

1992 *„Szülőhelyem Szalonta...”* Tanulmányok, esszék Arany János köréből. Az Arany János Múzeum Kismonográfiái 9. Nagykőrös

Ercsey Sándor

1883 *Arany János életéből*. Budapest

Gergely Pál

1978 *Arany János költői, tanári hivatása és hivatalai*. In: Arany János-tanulmányok (szerk. Novák László). Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati II. Nagykőrös, 305–326.

H. Fehér Katalin

2016 Arany János lapszéli jegyzetek. Folyóiratok I. Arany János Munkái (szerk. Korompay H. János). *Lapszéli Jegyzetek 1*. Universum Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Budapest

Keresztury Dezső

1967 *„S mi vagyok én...”* Arany János 1817–1856. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

1974 *Arany János*. Gondolat Kiadó. Budapest

1987 *„Csak hangköre más...”* Arany János 1857–1882. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

Novák László Ferenc

---

27 Novák László Ferenc, 2017. 20–21.

28 Arany János Nagykőröstre kerülésével és eltávozásával kapcsolatban Novák László, 1982; Novák László Ferenc, 2017; Novák László Ferenc, 2018.

- 1978 Az Arany János Múzeum története. In: *Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából* (szerk. Novák László). Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati mI. Nagykőrös, 315–358.
- 1982a *Arany János és Nagykőrös*. In: Arany János-tanulmányok (szerk. Novák László). Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati II. Nagykőrös, 85–104.
- 1982b *Arany-kéziratok*. Archivum Musei de János Arany nominati I. Nagykőrös
- 2002 *Arany János és gyermekei Nagykőrösön*. In: A két Arany. Összehasonlító tanulmányok. A Csonka-toronybeli Arany János Múzeum centenáriumára rendezett nagyszabású konferencia (1999. augusztus 27–29.) anyagából szerkesztette Korompay H. János). Universitas Könyvkiadó, Budapest. 22–38.
- 2017 *Arany János Nagykőrösön*. Honismeret XLV. évf. 2017/2. sz. 8–21.
- 2018 *„Itt vagyunk végre, valahára Nagy Kőrös salétromos kánaánjában...”* In: Arany János bicentenáriumi konferencia. Nagykőrös, 2017. október 20. (szerk. Molnár Ágnes – dr. Novák László). MTA BTK Irodalomtudományi Intézet – OniPrint Kft., Nagykőrös
- Novákné Plesovszki Zsuzsanna
- 2018 *„S mi vagyok én, egy népi sarjadék...”* In: Arany János Bicentenáriumi konferencia Nagykőrös, 2017. október 20. (szerk. Molnár Ágnes – dr. Novák László Ferenc). MTA BTK – OniPrint Kft., Nagykőrös, 77–92.
- Riedl Frigyes
- 1887 *Arany János*. Budapest
- Voinovich Géza
- 1931 *Arany János életrajza I. 1849–1860*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

Gyenesei József

A kecskeméti nemzetőrség 1918–1919-ben

1918 őszén a lakosság az ország szinte valamennyi településén, saját jól felfogott érdekében, önként részt vállalt a háborús összeomlás nyomán felbomlott közrend helyreállításában. A békésebb állapotok megteremtésében, illetve fenntartásában a meggyengült karhatalmi erők mellett a háborús évek elején már életre hívott és ekkor újra megszervezett polgárőrség, valamint az újonnan megalakított nemzetőrség is közreműködött. Ugyanakkor az 1918–1919-es évek történetét feldolgozó munkákban viszonylag kevés szó esik a fenti alakulatok szerepéről.¹ A két szervezet elhatárolására már előljáróban érdemes néhány szót fordítani, hiszen ez még a kortársak számára sem volt mindig egyértelmű, amely az alábbi belügyminiszteri táviratból is kiderül: *„Több törvényhatóság és helyhatóság hozzám küldött jelentéséből arról szereztem tudomást, hogy a nemzetőrség és [a] polgárőrség fogalma nem kellően tisztázott. További félreértés elkerülése végett közlöm, hogy a nemzetőrség hadügyminiszter úr hatósága alá tartozó, az egész országra kiterjedő katonai karhatalmi szervezet. [A] polgárőrség ellenben [a] helyi közrend fenntartására hivatott polgári testület, melynek megalakításáról minden egyes helyhatóság maga gondoskodik.”*²

Jelen írásban a nemzetőrség kecskeméti egységeinek létrejöttéről, tevékenységéről és annak megítéléséről igyekszem viszonylag teljes képet alkotni a levéltári dokumentumok alapján. Mindezt azonban nagyban megnehezíti, hogy a kecskeméti nemzetőrségnek külön iratanyaga nem maradt fenn a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban. A testület megalakulására, szervezetére, ellátott feladataira vonatkozó iratok a Kecskeméti Nemzeti Tanács, illetve a polgármesteri elnöki iratok között lelhetők fel szétszórtan. Ezek közül többet is szinte teljes terjedelmében szerepeltetek az alábbiakban, némileg forrásközlő jelleget is adva a tanulmánynak. A szóban forgó források rövid tartalmi átírása a szöveg dinamikája szempontjából nyilvánvalóan szerencsésebb lett volna, ugyanakkor a korszak hangulata jobban „átüt” az eredeti dokumentumokon keresztül, így azok helyenként „vágás” nélkül kerülnek közlésre.

1 Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, 1969 (a továbbiakban: Schönwald Pál, 1969).; Révész Tamás: *Nemzetőrök, polgárőrök, népőrök*. A Károlyi-kormány karhatalmi szervei. Rubicon 2015/3.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BKML) IV. 1910. a. Kecskemét Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok (a továbbiakban: IV. 1910. a.) 1823. eln./1918.

A közrend spontán védelme

A Magyar Nemzeti Tanács hatalomátvételéről és gróf Károlyi Mihály miniszterelnökké történő kinevezéséről szóló híreket és a kecskeméti városi tanács csatlakozását kiplakátoló október 31-i hirdetményben Sándor István polgármester a következőkkel fordult a város lakosságához: *„A fenti hivatalos hírekből kitetszőleg tehát végre hazánk-nak olyan kormányja van, amely úgy a népek benne összpontosuló bizalmánál, mint az azt alkotó férfiak képességeinél fogva cselekedni tud, felkérem tehát a város lakosságát, hogy az átélt izgalmakat küzdje le tanúsítson nyugalmat, folytassa életmódját és végezze munkáját rendesen, mert ez által hozzuk kormányunkat olyan helyzetbe, hogy azonnali békekötéssel és határaink megvédésével itthon az új Magyarországot kiépítse és csakis az esetben lesz képes kormányunk feladatainak teljesítésére, szűkössé váló élelmi, ruházati és tüzelőanyagunk okozta szenvedéseink enyhítésére és a háború által ütött sebek gyógyítására, ha ezen törekvéseiben vállalt munkánkkal segítjük és utasításait bizalommal követjük.”*³

A polgármester másnap délelőtt Budapestre küldött távirata még a városban tapasztalható viszonylagos nyugalomról számolt be: *„[A] közbiztonságot csapataiktól önként távozó s hazajövő egyes fegyveres katonák jelenleg még szóróványosan veszélyeztetik, de a külterületen kezdenek bandákat alakítani...”*⁴ A fővárosban lezajlott forradalmi eseményeket követően kibontakozó országos erőszak hullám a nap második felére azonban Kecskemétet is elérte. A zavargások során a fosztogatók megrohanták Szőke Gyula javadalmi ügyvezető lakhelyét.⁵ A tisztviselőnek és családjának sikerült valahogy a szomszéd házakon keresztül elmenekülnie, de lakásukat teljesen kifosztották és felgyújtották.⁶ A megtámadott hivatalnok még egy hónap múltán sem mert felvenni a munkát.⁷ A nincstelenné lett családot Sándor Istvánné kereste fel a rejtékhelyén, és a Hadisegélyező Bizottság készleteiből látta el őket meleg ruhával.⁸ Az országos hírlapi tudósítások szerint nagyobb részben idegen, részben katonákból álló tömeg kirabolta a Schiffer-cipőgyárat is. A rendbontók betörték a törvényszék épületébe, az ott talált iratokat kiszórták az utcára, és kiszabadították a fogva tartott köztörvényes bűnözőket. Ismeretes, hogy Gyalóky Sándor királyi ügyészt is ekkor gyilkolták meg, aki bátorságáról és hivatástudatáról is tanúságot téve megpróbált a csőcselék útjába állni.⁹

3 MNL BKML IV. 1910. a. 1770. eln./1918.

4 MNL BKML IV. 1910. a. 1771. eln./1918.

5 Szőke Gyula (1871–1933) 1895-től állt Kecskemét szolgálatában, 1913-tól vezette a javadalmi hivatalt, a háború alatt a város közéleti levezetéséért felelt. A rendelkezésre álló levéltári források alapján nem állapítható meg egyértelműen, volt-e „jogos” alapja annak, hogy a felhalmozódott indulatok 1918. november 1-jén személye ellen is irányultak. Tény ugyanakkor, hogy a vármegye kormánybiztosa 1919 elején vizsgálat megindítását tervezte a Szőke Gyula ellen felhozott vádak kivizsgálására, amelyre végül a március 21-i hatalomátvétel miatt nem került sor. A kommun alatt tús volt, majd ezt követően 1931-ig a központi szeszfőzde igazgatóhelyettesi, majd igazgatói tisztségét töltötte be.

6 Székelyné Kőrösi Ilona: Az aranykor után. Egy elfelejtett polgármester, Sándor István. Kecskemét, 2008. (a továbbiakban: Székelyné Kőrösi Ilona, 2008.) 246.

7 MNL BKML IV. 1910. a. 1900. eln./1918.

8 Székelyné Kőrösi Ilona, 2008. 246.

9 „Zavargások vidéken. Agyonlőtték a kecskeméti királyi ügyészt”. Budapesti Hírlap, 1918. november 3. 7.

A Kecskeméti Nemzeti Tanácsot végleges jelleggel megalakító népgyűlést követően lezajlott főtéri lövöldözésről Sándor István Emlékezésében így írt: „...a baj ott kezdődött, hogy egy zavargó népcsoport, melynek élén büntetett egyének állottak, megtámadta a rendőröket, akik a sok ezer nép között szanaszét állottak, akiknek részben volt ugyan ismétlőpisztolyuk, de tölténnyel nem voltak ellátva. A rendőröket megverték, birokra keltek Barna Tibor rendőrpáncsnokkal is s a rendőrségnek a városháza hátsó részén lévő szuterén helyiségeibe törtek be, ott a rabokat kiszabadították s Manlicherekből¹⁰ az épület első részére lövöldöztek...”¹¹ A város rendjének fenntartásáért felelős rendőrség állományának nagy része még ekkor is a hadsereg kötelékében szolgált, így a szolgálatban lévő harmincöt fős testület nem volt képes hathatósan elejét venni a történeteknek.¹² A Kecskeméti Nemzeti Tanács a konszolidáció érdekében haladéktalanul hozzákezdett a nemzetőrség szervezéséhez.¹³ A testület iratai közt fennmaradt egy november 1-jei keltezésű dokumentum, amely az új rendvédelmi szervhez csatlakozott 132 polgár saját kezű szignóit tartalmazza: „Alulírottak kötelezzük magunkat, hogy a Kecskeméti Nemzetőrségbe belépünk és kijelentjük, hogy a helybeli Nemzeti Tanács minden rendelkezését és utasításait teljesítjük, amire aláírásunkkal és a Tanács megbízottjával való kézfogásunkkal kötelezzük magunkat és az esküt letettük.”¹⁴

Ezen órák borús hangulatát két évtizeddel később a Kecskeméti Közlöny így idézte fel: „»A hirtelenében megszervezett nemzetőrség és a katonaság nagy számmal járta a várost, igazoltattak minden gyanús elemet.« – Kihalt a város. »Ijedten húzódnak a polgárok lakásaikba. Az egyébként népes vasárnapi korzón csak a nemzetőrök bakancsai kopogtak. Színház, mozi bezárult, a kávéházak haladó életüket bezárt redőnyök mögött folytatták valahogy este 8 óráig.«”¹⁵

A nemzetőrség központi szervezése

Az országban uralkodó anarchikus állapotok felszámolása érdekében természetesen a kormányzat is igyekezett mielőbb eredményes intézkedéseket hozni. November 2-án Linder Béla hadügyminiszter felhívást bocsátott ki „Magyarország Népehez”, a katonákhoz, munkásokhoz és polgárokhoz, hogy minden városban, nagy- és községben az „önként jelentkező hazafias elemekből” alakítsanak nemzetőrséget a rend és a közbiztonság fenntartására: „Ezen nemzetőrségbe minden már otthon levő katona (tiszteket beleértve), testileg alkalmas munkás és polgár beléphet, de a nemzetőrség állománya sehol se lépje túl a helyi lakosság, 5 százalékát. Az osztagok a helyi viszonyok szerint szakasz, század, illetve zászlóaljakra tagozandók. [...] A nemzetőrség tagjai rendes foglalkozásukat folytathatják és csakis rövid begyakorlásra, készségségi, járőr- és őrszolgálatra lesznek megfe-

10 Mannlicher: hadipuska, az Osztrák–Magyar Monarchia területén gyártott, az I. világháború idején használt fegyver.

11 Székelyné Kőrösi Ilona, 2008. 245.

12 Székelyné Kőrösi Ilona, 2008. 248.

13 MNL BKML IV. 1909. a. Kecskemét Város Nemzeti Tanácsának iratai (a továbbiakban: IV. 1909. a.) A nemzeti tanács 1918. november 6-ai ülésének jegyzőkönyve.

14 MNL BKML IV. 1909. a. 1918. november 1-jei keltezésű szám nélküli irat.

15 „Hűsz év előtt...” Kecskeméti Közlöny, 1938. november 4. 6.

elő felváltással kötelezve. Karhatalmi célokra azonban az illető hely nemzetőrségének osztaga teljes létszámával kell kivonulnia.”

A felhívás a nemzetőrséget a városokban szervezetileg a rendőrkapitány parancsnoksága alá osztotta be, a legénység pótdíját napi 30, a tisztekét 40 koronában állapította meg. A rendelkezés szerint a belépőknek fel kellett esküdniük a népkormányra és hat hónapi szolgálati kötelezettséget kellett vállalniuk.¹⁶

A hadügyminiszter a budapesti katonai kerületi parancsnokságon keresztül november 8-án újabb utasításokat közölt a nemzetőrség szervezésére vonatkozóan: „Az általános helyzet parancsoló szükségessége folytán eddig a legtöbb helyen nemzetőrség rögtönzöttetett a rend, a magán- és közvagyon megvédésére, azonban felsőbb rendelkezések hiányában a legtöbb helyen minden szervezeti szabályok nélkül. Hogy a nemzetőrség szervezése egységes módon történjék [...] az alábbiakat rendelem: [...] Tisztek elsősorban tényleges, azután tartalékos vagy népfelkelő tisztek veendő [fel] fegyvernemre való tekintet nélkül. Legénység elsősorban önként jelentkező katonák, és másodsorban polgári egyének veendő [fel] a megengedett 5%-on belüli számban [...] Fegyverzet, töltevény és ruházat elsősorban az összegyűjtött, elszedett vagy kiadott készletekből, azután a póttettek készleteiből és legvégül a legszükségesebb esetben a hadügyminisztérium 1. osztályából igénylendő. Szükség esetén polgári ruha viselendő.”¹⁷ Az utasítás az állomány összeállításának szempontjain és az „egyenruházat” kérdésén túl rendelkezett még a szervezés katonai vezetés alá helyezésének szükségességéről, illetve a nemzetőri alakulatok étkeztetésének, elszállásolásának megoldásáról, továbbá egyéni megkülönböztető jelzéseinek kialakításáról is. Javadalmazás tekintetében a tisztek esetében már csak napi 30, a legénység számára pedig 20 koronát irányzott elő. Záróbekezdéseiben kitért az egyéb rendfenntartó alakulatok helyzetére is: „Az egyes városokban, községekben eddig szervezett polgárőrségek továbbra is megmaradnak, nehogy előforduljon azon eset, hogy az új szervezés létrejöttéig az is felbomoljon s a közbiztonság veszélyeztetve legyen. A szervezés éjjel nappal megfeszített munkával foganasítandó. Fogja fel mindenki a helyzet komoly voltát.”¹⁸

A kecskeméti nemzetőrség

A Kecskeméti Nemzeti Tanács a város nemzetőrségének vezetésére november 2-án Hunyetz Károly csendőr alezredest kérte fel, a szervezési munkában a 30. honvéd gyalogezred részéről Tahy Márton ezredes és Prohászka Károly őrnagy is segítséget nyújtott.¹⁹ A városi nemzetőrség központját és parancsnokságát az Ökolégiumban alakították ki, a legénység szolgálati szálláshelyét kezdetben pedig a polgári leányiskolában rendezték be. Néhány nappal később a hadügyi kormányzat Buday Elemér alezredest, a 30. pótzászlóalj parancsnokát bízta meg a kecskeméti hadkiegészítő területen a nemzetőrség megszervezésével. „A nagy idők jelentőségét a forradalmi vív-

16 „A nemzetőrség megalakítása. Linder hadügyminiszter megszervezi a milíciát”. Pesti Napló 1918. november 5. 5.; Egy másik hadügyminiszteri utasítás elrendelte a közigazgatási tisztviselők, a tanítók és tanárok soron kívüli leszerelését, hogy lakóhelyükön részt vehessenek a nemzetőrség szervezésében. November 4-én a hadügyminiszter utasította a törvényhatóságokat, a városokat és a községeket a nemzetőrségek haladéktalan megalakítására. Schönwald Pál, 1969. 167–168.

17 MNL BKML IV. 1909. a. idegen szám: 22 818 eln./1918.

18 Uo.

19 MNL BKML IV. 1909. a. A nemzeti tanács 1918. november 2-i és 4-i ülésének jegyzőkönyve.

mányok értékét átérezve lelkesedéssel fogok a védelem további szervezésének munkájához azzal az elhatározással, hogy a demokratikus vívmányokat a védelem keretén belül megerősíteni s a korszerűtlen katonai merevségeket szeretetteljes és megértő magyar szívvvel kiküszöbölni kötelességemnek ismerem”²⁰ – írta az alezredes a Kecskeméti Nemzeti Tanácshoz intézett üdvözlő soraiban.

A forrásokból kiderül, hogy november 3-án már 296-an jelentkeztek nemzetőri szolgálatra Kecskeméten, három nappal később már 600, november 16-án pedig 900 főt számlált a testület.²¹ A sikeres toborzásban nagy szerepet játszott a nemzetőrök részére folyósított zsold kezdetben igen magas összege is, amely a kevés munkalehetőség közepette sokak számára igencsak kecsegtető ajánlatnak bizonyult. Ennek következtében viszont sok megbízhatatlan elem is bekerült az állomány soraiba, akik csupán a jó pénz reményében vállaltak szolgálatot. Jól példázza ezt a nemzeti tanács nemzetőrségi albizottságának november 7-én kelt alábbi levele is: „Tisztelt Nemzetőri parancsnokság! A Nemzeti Tanács plenáris ülésén a jóléti albizottság nagyszabású vasúti rakomány fosztogatásról tett jelentést azzal, hogy az őrizettel megbízott nemzetőrök is részt vettek a lopásban. Ez ügyben a vizsgálat megejtésére, fegyelmi eljárás lefolytatására kaptunk utasítást. Sürgősen kérjük tehát az idevonatkozó jelentést, megállapítását annak, hogy a kérdéses őrség vezetői, tagjai kik voltak és mindazoknak névsorát, akik az ügyvel kapcsolatban bármit is tudnak.”²² A piszkozati formában fennmaradt levéltervezetre ceruzával feltehetően utólagosan még ennyit írtak: „elintéztetett”. A rossz útra tévedt nemzetőrök ügyéről további részleteket viszont nem tudunk. Fontos hangsúlyozni, hogy a kecskeméti nemzetőrséget negatív színben feltüntető, további visszás esetek a forrásokban nem bukkannak fel.

Természetesen sokan voltak olyanok is, akik a rend megteremtése érdekében ragadtak fegyvert, a közvetlen veszély elmúltával viszont szerettek volna visszatérni korábbi, civil foglalkozásukhoz. Minderről a fennmaradt felmentési kérelmek is tanúskodnak: „Tisztelettel kérem a Nemzeti Tanács kecskeméti szervének Elnökségét, szíveskedjenek engem a nemzetőri szolgálat kötelezettsége alól felmenteni. Ezen kérésemet legyen szabad alábbiakban indokolnom. Amint a város közbiztonságának életbevágó szüksége vezetett akkor, midőn a polgárőrségbe beléptem, úgy most, midőn a város belső rendje helyreálltnak tekinthető, önmagam létfenntartásának, megélhetésének biztosítása vezet annak kérelmezésére, hogy felmentés útján régi munkámhoz visszatérhessek”²³ – írta egy református gimnáziumi tanár levelében. A korábban hat alkalmazottal működő Kecskeméti Központi Takarékpénztár egyetlen tisztviselőjére is igen nagy szüksége volt a pénzügyintézetnek, így annak vezetősége az érintettel együttesen kérelmezte a mentesítést: „...alulírott nemzetőrnek jelentkeztem és a nemzetőrség III. századába Héjjas Aurél főhadnagy úrhoz osztattam be. Mint a kecskeméti központi takarékpénztár pénztárnoka a nevezett pénzügyintézet ügymenetének zavartalan lebonyolítása érdekében tisztviselői teendőimet is el kell végeznem. Azonban mindkét szolgálatnak eleget tenni nem vagyok képes. Ez okból tisztelettel kérem:

20 MNL BKML IV. 1909. a. idegen szám: 6896 kt./1918.; MNL BKML IV. 1909. a. A nemzeti tanács 1918. november 8-ai ülésének jegyzőkönyve.

21 MNL BKML IV. 1909. a. A nemzeti tanács 1918. november 3-ai és 6-ai ülésének jegyzőkönyve; MNL BKML IV. 1910. a. 1834 eln./1918. november 23-án a létszám 508 főre esett vissza az 1896–1900-as évfolyamban születetteknek a hadseregbe való besorozása miatt.

22 MNL BKML IV. 1909. a. szám nélküli irat.

23 MNL BKML IV. 1909. a. 12/1918.

méltóztassék engem a nemzetőri szolgálat teljesítése alól fölmenteni. Tisztelettel: Balázs Jenő pénztárnok".²⁴

A nemzeti tanács november 6-i ülésén elhangzott beszámoló röviden így összegezte az új fegyveres testület pillanatnyi helyzetét: „A nemzetőri [al]bizottság jelenti, hogy a nemzetőrség kellő számú és folyton gyarapszik. Hiány van puskában, köpenyben, sapkában és cipőben, amik kiutalása (pár ezer darab) sürgős.”²⁵ Az albizottság a további felszerelési igényekkel kapcsolatban a hadügyminisztertől kért segítséget, természetesen igyekezve megfelelően indokolni azokat. Ezek között a legénység gyors szállítását lehetővé tevő teherautók és még gyorsabb beavatkozási lehetőséget biztosító harci repülőgépek is szerepeltek: „November 1-én garázda elemek Kecskeméten is megkezdték a gyilkolást, gyújtogatást, fosztogatást. Emberéletben és vagyon értékben fájdalmas veszteség érte a várost és kizárólag a Nemzeti Tanács kecskeméti szervezetének és a városi hatóság erélye és céltudatos munkájának köszönhető, hogy ma már itt aránylagos nyugalom van. Ez a nyugalom azonban nem jelent csendet, biztonságot. Égő tanyák, segítségért jajveszékélő falvak nagy vigyázatra, gyors cselekedetre kényszerítenek. Emberfeletti munkával szervezzük nemzetőrségünket, hogy ne csak városunkat, de tágabb határainkat oltalmunkba vehessük. A szervezéshez azonban segítségre van szükségünk. Kevés a lőfegyverünk, kifogyóban a municiónk és miután Hadügyminiszter úr rendelkezéséhez képest mintegy 4000 főnyi nemzetőrséget kell állítanunk sürgősen néhány ezer fegyvert és municiót igénylünk. Miután városunk 44 000 holdra terül el és a külsőbb széleken élő kiscgazda polgártársaink élet és vagyonzbiztonságáról gondoskodunk [...] a legsürgősebben kérünk legalább négy személyszállító katonai autót, hogy azokkal végveszélyben a távolabb fekvő pontokra is tudjunk karhatalmi kirendeltséget küldeni. És mert kiváló szolgálatot tehetne a közbiztonság érdekében itt az Alföldön néhány gépfegyverrel felszerelt repülőgép, legalább két repülőgép ideutalását kérjük. Hazafias üdvözléttel: Nemzeti Tanács Kecskeméti Nemzetőri Albizottsága”.²⁶

A nemzetőri albizottság a közrend biztosítása érdekében fogantatosítható intézkedések köréről is tájékoztatást kért a kormányzattól. Ezek között a legfontosabb a statáriális bíráskodás saját hatáskörben történő elrendelésének kérdése volt, amelynek monopóliumát természetesen még ezekben a nehéz napokban sem adta ki a kezéből a központi végrehajtó hatalom: „Hadügyminiszter Úr! Tisztelettel kérdezzük, hogy garázda elemek megfékezésére és megfélemlítésére [a] Nemzeti Tanács vidéki szervei a statáriumot elrendelhetik-e, s ha igen, milyen körülmények között, kinek a felhatalmazására. Sürgős utasítást kérünk aziránt, hogy a kecskeméti királyi ügyész gyilkosát, aki egyebekben szökött katona volt a polgári törvénykezésszerveinek, vagy a hadbírósnak adjuk át, mert Kecskeméten őrzése és fogva tartása mindinkább lehetetlenné válik. Határozott utasítást kérünk a tekintetben is, hogy bűntényekért rendőrségi letartóztatásban lévő katona foglyok melyik hatóságoknak adjuk át.”²⁷ Katonaként elkövetett bűncselekményeikért a hadbírósnak előtt kellett felelniük

24 MNL BKML IV. 1909. a. El. 17/1918.

25 MNL BKML IV. 1909. a. A nemzeti tanács 1918. november 6-ai ülésének jegyzőkönyve. A nemzetőri albizottság elnöke dr. Joó Gyula, társelnöke dr. Hajnóci Iván volt. Tagjai: Baltás Béla, Barna Tibor, Bodócs Gyula, Dániel József, dr. Dömötör Lajos, Dús Lajos, Füvessy Imre, dr. Garzó Béla, dr. Hetessy Kálmán, Héjjas József, Lestár Béla, Papp György, dr. Pásztor József, Sándor István, Széll János, Verderber Ádám, Zimay Károly, Györfly Pál.

26 MNL BKML IV. 1909. a. szám nélküli irat.

27 Uo.

az érintett elkövetőknek, köztük Gyalóky Sándor gyilkosának is, akinek a fővárosba szállítása szökési kísérlet közben szerzett sebesülés miatt szenvedett késedelmet.

A nemzeti tanács iratai közt fennmaradt egy iktatószám és keltezés nélküli másik összefoglaló is a nemzetőrsegről, amely november közepe táján születhetett. Ebből kiderül, hogy a kiegészítő terület nemzetőr parancsnokaként tevékenykedő Buday alezredes, figyelemmel Kecskemét kiemelt szerepére, pontosan elhatárolta az egyes alakulatok működési területét: *„A kiegészítő kerület területén fekvő városokban és járásokban szervezendő nemzetőrség parancsnoka Buday Elemére alezredes napok óta szervezi most már az egész kerületben a nemzetőrséget. Első intézkedése azonban az volt, hogy a város területén már működő nemzetőrség kizárólag a helyi védelemre használtassék fel. Amennyiben szükségesnek mutatkoznék, hogy Kecskemét közvetlen környékén a rend helyreállítására osztagok kirendeltessenek erre a célra kizárólag a nem kecskeméti illetőségű nemzetőrökből alakult osztagok fognak igénybe vétetni. A kiegészítő kerület parancsnoka egyébként minden egyéni érdeket és kívánságot a legmesszemenőbb mértékben szem előtt kíván tartani. Örömmel állapítjuk meg, hogy a kiegészítő kerület kiváló parancsnoka Buday alezredes szívvel lélekkel Kecskeméthez húz, egyik legfőbb törekvése az, hogy a nemzetőrség tagjai jól érezzék magukat, a katonai fegyelemből csak a legszükségesebbet érezzék és hogy Kecskeméten és környékén a rend, nyugalom biztosítva legyen, mert a boldog független Magyarországot közvetlenül fegyellemmel és renddel tudjuk legerősebben támogatni. A városi nemzetőrség parancsnoka továbbra is Hunyecz alezredes maradjon, aki kiváló képességeinek már eddig is fényes tanújeleit szolgáltatta.”*²⁸

A nemzetőrség újjászervezése

A hadügyi kormányzat fent ismertetett felhívása és utasítása folytán nemzetőr zászlóaljok jöttek létre országszerte, az alakulatok szervezésére viszont nem készültek részletes végrehajtási utasítások, így a helyi szervek a maguk módján intézték a dolgot. A kormány rövidesen észlelte a rendfenntartás terén uralkodó nagy zűrzavart, amely megmutatkozott a szervezetek megalakulását, mint pedig alá- és fölérendeltségüket illetően. A rendteremtés érdekében november 9-én kormánybiztosi kinevezést adott Fényes Lászlónak a nemzetőrség szervezetének országos koordinációjára.²⁹

Ezt követte november 11-én a kormány 5220/1918. ME számú *„Magyarország demokratikus függetlensége, belső rendje, lakosságának személyi és vagyonbiztonsága, valamint általában a törvényes rend fenntartásának biztosítására létesítendő szervezetekről”* szóló rendelete, amely három kategóriába sorolta az ország védelmi szerveit: hadsereg, nemzetőrség, illetve polgárőrség. A jogszabály előírta, hogy a nemzetőrséget önként jelentkezőkből kell létesíteni, akiknek szolgálati kötelezettsége a beálló szükséghez képest néhány hónapra terjed. A területbe az öt legfiatalabb korosztályhoz tartozó

28 MNL BKML IV. 1909. a. szám nélküli irat.

29 Fényes László (1871–1944): Gyógyszerésznek, majd mérnöknek készült, de tanulmányait abbahagyva újságíró lett, írásai 1910-től *Az Est*-ben jelentek meg. 1917-ben Nyíregyházán képviselővé választották. Pártonkívüli volt, de közel állt a polgári radikálisokhoz és a Károlyi-párthoz. 1918 októberében a Nemzeti Tanács tagja lett. 1919 végén nyílt levélben tiltakozott a fehérterror emberterelenségei ellen. A húszas évek első felében a *Népszava* munkatársaként folytatta a Horthy-rendszer leleplezését, ezzel összefüggésben 1926-ban kénytelen volt elhagyni az országot. Élete hátralévő részét emigrációban töltötte, New Yorkban hunyt el.

katonakötelezettek nem léphettek be.³⁰ A nemzetőrség hivatását a rendelkezés abban jelölte meg, hogy „egységeit a veszélyeztetett rend védelmére kiküldje”.

A rendelet Fényes László által kidolgozott és november 24-én hatályba lépett végrehajtási utasítása a fennálló nemzetőrséget teljesen új alapokra helyezte. Ez mindezekelőtt megmutatkozott a nemzetőrök díjazásának további korlátozásában. Az utasítás ugyanakkor a fővárosi és az öt vidéki karhatalmi parancsnokságnak alárendelve 20–40 fős járási nemzetőri egységek felállításáról rendelkezett, amelyek „a járás területén oda vonulnak ki, ahol valami rendzavarás, fosztogatás és anarchia felüti a fejét”.³¹

Fényes László a szervezési utasításnak a törvényhatóságok részére történő megküldésével egyidejűleg kiáltványban fordult az ország valamennyi nemzetőréhez. Sándor István polgármester a felhívást 500 példányban sokszorosítottta, majd a város területén szabályszerű módon közhírré tette. A kormánybiztos az utasításhoz hasonlóan ebben is egyértelművé tette, elsődleges célja, hogy a nemzetőrség egy egységes és kifogástalan állományú rendvédelmi testületté váljon. Egyúttal adatszolgáltatásra hívta fel a helyi közigazgatási szerveket annak érdekében, hogy az országban működő nemzetőri alakulatok állapotáról pontosabb képet kaphasson: „Magyarország hirtelen átalakulása alatt a rendbontók ellen a nemzeti tanács és a hadügyminiszter felhívására a legkülönfélébb csapatok alakultak. A különféle nemzetőrök, akik valóban hivatásukat teljesítették nagy szolgálatot tettek a forradalomnak és a népállam hálaja illeti őket. Szervezetük számba vevése és rendezése most folyik. Utasítom az összes nemzetőr alakulatot, hogy a vármegyei néptanács és közigazgatási szervekhez avagy vármegyei kormánybiztosokhoz állományukat, munkanapjukat, teljesítményüket bejelentsek, hogy a fentebb megjelölt hatóságoktól kijelölendő ellenőrző megbízottai pontos adatokat kaphassanak. A nemzetőrök napidíját november 11-ig bezárólag az ellátáson kívül napi 20 koronával kifizetjük onnantól kezdve a szükségeshez képest fenntartott állomány napi tíz koronával és ellátással. [...] Nemzetőrök közönségetek ki becsületes soraitokból a hitvány embereket, kik a nemzetőrség nemes czégére alatt zsarolnak és egyéb visszaéléseket követnek el, az ilyen embereket le kell fegyverezni és jelentést kérek róluk, becsületes nemzetőrök teljesítsétek kötelességeket odaadással és rendben...”³²

A polgármester november 25-én a felhívásnak megfelelően részletes jelentésben számolt be a nemzetőrség számáról és teendőiről a vármegyei kormánybiztosnak: „Minthogy a kormánybiztos úr rendelkezése szerint az összes nemzetőr alakulatok állományáról, munkanapjukról és teljesítményükről a vármegyék, illetve városok kormánybiztosaihoz jelentés teendő, tisztelettel van szerencsém a Kecskemét th. város területén működő nemzetőrségről az alábbi adatokat betérjeszteni. A legmagasabb létszám tisztekkel együtt 1132 volt. Ez a létszám részint a fiatalabb korúaknak katonai szolgálatra történt behívása, részint a napi zsold csökkenése folytán, valamint a nem megfelelő viselkedésű egyének elbocsájtása folytán fokozatosan apadt, úgy hogy a létszám 1918. évi november 23-án 24 tiszt és 484 nemzetőr volt. A nemzetőrök, akik másod naponként 18 órai szolgálatmentességet kapnak, a követke-

30 A katonák leszerelését a november 8-án kiadott 28 315/1918. HM számú rendelet írta elő, amely azonban nem vonatkozott a katonai vezető apparátusra, a továbbszolgáló altisztekre, továbbá az 1896 és ennél fiatalabb évfolyambeli születésű katonákra sem. Az említett jogszabályban megfogalmazottak ugyanakkor ellentétesek voltak a hadügyminiszter első parancsával, amely általános, minden kötöttségtől mentes leszerelést rendelt el. Ezért is volt szükség a 30 400/1918 HM számú rendelet kibocsátására, amely a jelzett korosztályokat bevonulásra hívta fel, kizárva őket ezzel a nemzetőrségből. Schönwald Pál, 1969. 170., 172.

31 Schönwald Pál, 1969. 186–187.

32 MNL BKML 1910. a. 1834. eln./1918.

ző közbiztonsági feladatokat teljesítik: Irodai és laktanyaszolgálat, nappali és éjjeli járőrök, nagyobb kirendeltség a főpályaudvaron, kisebb kirendeltségek az alsó és máriavárosi csekélyebb forgalmú pályaudvarokon; malmok, gyártelepek, raktárak, állami pénztárak stb. őrzése; a város külterületén közbiztonsági szolgálat, különösképpen a veszélyeztetett helyeken való megjelenés és fellépés által; végül állandó készenlét a laktanyában. A szolgálatmentességet élvezők szükség esetén karhatalmat képeznek.”³³

A vasúti szállítmányok biztosítása mellett a nemzetőrök ellátták a stratégiai szempontból nagy fontossággal bíró városi transzformátor-állomások őrzését, továbbá közreműködtek a katonai leszerelés zavartalan lebonyolításában is, amelynek lépéseit pontosan rögzítették előzetesen: „A transzport érkezésénél: 1. 1 autó gépfegyverrel az állomáson tartózkodjék. 2. Minden waggonhoz 1 ember megy, ki utasítja a katonaságot, hogy fegyvert és lőszert adják át és utána a konyhánál sorakozzanak. 4. Ezalatt az őrséghez beosztott dolgozó legénység a fegyvereket összeszedik [sic!] és az autón elhelyezik. 5. Az autó a fegyvereket Hunyecz alezredeshez nemzetőr zlj. laktanyába (polg. leányiskola) szállítja.”³⁴ A testület feladataként kezelte a lakosoknál lévő fegyverek begyűjtését is: „Megkeresem, hogy a közbiztonság föltétlen biztosíthatása [sic!] céljából egy oly értelmű felhívást falragaszok és sajtó útján közzétenni, mely szerint mindenki tartozik 24 órán belül a birtokában, vagy birtolatában [sic!] lévő bármi nevén nevezendő lőfegyvert, vagy pisztolyt avagy revolvert a Nemzetőrség Parancsnoksághoz beszolgáltatni, ellenkező esetben szigorú büntetéssel sújtatik. A Nemzetőrség az egész várost átvizsgálja és az igazolatlanul visszatartott fegyvereket elkobozza, tulajdonosaikat letartóztatja és súlyos büntetéssel sújtja. Lőfegyver viselésre csak a Nemzetőrség ad ki engedélyt.”³⁵

Fényes László kormánybiztosi tevékenysége során, mint láttuk, tovább csökkent a nemzetőrség tagjainak járó illetmény összege, valamint döntés született a testület létszámának drasztikus apasztásáról is. Mindez azonban nehéz helyzet elé állította Kecskemét város vezetését, hiszen a közrend fenntartása során lényegében csak a félezer főt számláló nemzetőri erőkre tudott támaszkodni, a rendőrségi állomány továbbra is elenyésző száma miatt. Nyilvánvalónak tűnt, hogy a város nyugalalmát egy 40 főben maximált járási egység a későbbiekben nem tudja szavatolni. A törvényhatósági bizottság ezt követően határozott november 30-ai ülésén arról, hogy a közrend biztosítása érdekében megemeli a városi rendőrség létszámát 300 főre, és a szükséges anyagi fedezetet egy egyszeri vagyonadó kivetésével próbálja biztosítani. A terv végül felsőbb kormányhatósági hozzájárulás hiányában nem valósulhatott meg.³⁶

A város közbiztonságának megoldására természetesen történtek további lépések is, igaz, nem sok eredménnyel. A Kecskeméti Nemzeti Tanács elnöksége a tanács december 20-ai ülését követően megkeresést intézett a helyi nemzetőr-parancsnoksághoz a testület létszámának 240 főre történő növelése érdekében, indoklásként rámutatva a fennálló mozgósítási rend abszurdítására: „A Kecskeméti Magyar Nemzeti Tanács tegnapi ülésében tárgyalta a kecskeméti közbiztonsági állapotokat, mely alkalommal szóvá tette a kecskeméti nemzetőrségnek utóbbi időben a – megbízhatatlan elem kiselejtezése után – való értékes működését. Az a vélemény alakult ki, hogy írjunk át a parancsnokságnak

33 Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez. Szerk.: Romsics Ignác. Kecskemét, 1976. (A továbbiakban: Romsics Ignác [szerk.], 1976.) 212.

34 MNL BKML IV. 1909. a. szám nélküli irat. A számozásnál a 3. pont kimaradt.

35 MNL BKML IV. 1909. a. 48/1918.

36 MNL BKML IV. 1910. a. 1913. eln./1918.

aziránt, hogy szorgalmazzuk a kecskeméti nemzetőrség minél nagyobb számra való megerősítését, mely – természetesen a megbízható elemből válogatva – a kecskeméti rendőrséggel együtt a város közbiztonságát garantálná. Annál is inkább kérnünk kell a nemzetőrség minél nagyobb számban – de legalább 240 személyben – való szervezését, mert a legutóbbi hadügyminiszteri rendelet szerint katonai karhatalmat a kormánybiztos a ker. parancsnokság útján kérhet Kecskemét város részére, s mivel a kormánybiztos nem Kecskeméten lakik, a hosszadalmas eljárással esetleg 24 óra is eltelnék, míg katonai karhatalmat kapnánk. Éppen ezért a katonaságra alig számíthatunk, s e város 80.000 lakosának közbiztonsága a mai nehéz időkhöz a kevés számú rendőrségre és nemzetőrségre hárul. Mindezeket figyelembe véve arra kérjük a t. parancsnokságot, hogy lépjen közbe felsőbb parancsnokságnál Kecskemét város nemzetőrségének minél nagyobb számban való megnövelése iránt.”³⁷

A Kecskeméti Nemzeti Tanács részéről megfogalmazott jogos kritikák visszhangtalanságára utal az az 1919. február 2-án kelt újabb kérvény is, amelyben a testület lényegében megismételte a kerületi parancsnokság felé a nemzetőrség létszámának növelésére vonatkozó igényét. A korábbinál jóval nyersebb hangvételű levélből komoly elkeseredettség hangja szólal meg: „A Kecskeméti Magyar Nemzeti Tanács aziránt fordul [a] tisztelt Címhez méltóztassék elrendelni sürgősen, hogy kecskeméti kirendeltségének létszáma 250 főre felemeltessek. Egy ízben voltunk bátrak Kecskemét város meglegedést kifejezni a kecskeméti nemzetőrök megbízható, derék magatartása fölött, mely hivatásának magaslatán áll, azonban aggodalmunkat kell kifejeznünk, hogy a mai létszám mellett esetleges adandó helyzetben csődöt mond. Legyen szabad felhoznunk, hogy a mai forradalmi időkhöz Kecskemét város 80 000 lakosának, amely 953 □ kilométeren lakik közbiztonságára, életére és vagyonára a csekély számú városi rendőrségen kívül leginkább a megbízható nemzetőrség vigyáz, amelynek azonban állandó készsége naponta nem több 50, (mondd ötven) embernél. Nem kell nagyon indokolnunk ugye, hogy ötven ember a rendfenntartásra és esetleges beavatkozásra nevétségesen kevés.”³⁸ A hatályban lévő jogszabályokra hivatkozva a kérelemnek a nemzetőri kormánybiztosság ezúttal sem adott helyet.³⁹

A kecskeméti nemzetőrség működésének megítélése

A katonai és a civil hatóságok egykorú jelentéseiben gyakran olvasni arról, hogy a nemzetőri egységek tagjai sokszor maguk is beálltak a fosztogatók közé, és velük együtt raboltak vagy más jogellenes tevékenységekben vettek részt.⁴⁰ A Bács-Kiskun Megyei Levéltárban fennmaradt forrásokból viszont öröndetes módon az derül ki, hogy a Kecskeméti újonnan létrejött testület működése során mindvégig hivatásának megfelelően végezte tevékenységét, a városvezetés ezért több ízben is kifejezte háláját a csapatoknak, sőt igyekezett a katonai alakulatok tagjaival történt összecsorduléseik elsimításában is közreműködni. Egy alkalommal például a Rákóczi úton járőröző nemzetőröket a 30. honvéd pótzászlóalj katonái a következő becsmélő szavakkal illették: „Itt mennek a 30 koronás nemzetőrök az anyjuk Istenit!”⁴¹

37 MNL BKML IV. 1909. a. Eln. 426/1918.

38 MNL BKML IV. 1909. a. Eln. 900/1919.

39 MNL BKML IV. 1909. a. Eln. 1014/1919.

40 Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Budapest, 2018. 211–212.

41 MNL BKML IV. 1910. a. 1943 eln./1918.

A történekről tudomást szerezve Sándor István polgármester haladéktalanul levélben fordult jogorvoslatért a pótzászlóalj vezetéséhez: „Tisztelettel felkérem a tek[intetes] Parancsnokságot a rendelkezésére álló eszközökkel minden úton odahatni, hogy a katonaság a nemzetőrség fontos feladatának felismerésével a kölcsönös megbecsülés útjára lépjen, s mindkét fegyveres szervezet az annyira óhajtott rendet és közbékét saját hatáskörében a leghatékonyabban előmozdíthassa.”⁴² A zászlóaljparancsnok az ügy fontosságának tudatában természetesen akceptálta a megkeresésben foglaltakat és megtette a szükséges lépéseket a saját hatáskörében: „...átiratára hivatalos tisztelettel van szerencsém értesíteni, hogy mint minden tudomásomra jutó esetben, úgy ez alkalommal is úgy napiparancsban, mint a századok bizalmi férfiai útján a legénység a szigorú rend és fegyelem fenntartására figyelmeztetve és oktatoa lett. Minden alkalommal hangsúlyozva lesz a rend és közbiztonság érdekében a nemzetőrséggel és polgárőrséggel való összműködésnek rendkívüli fontossága és kihatása.”⁴³ A parancsnok válaszában végül felhívta a polgármester figyelmét arra is, hogy szerrinte miképp kerülhetők el a jövőben az ehhez hasonló helyzetek: „A rakoncátlan elem mindig ittas állapotban követi el a rendzavarást, s ezért célszerű volna délután 3 órától kezdve az italmérést minden korcsmában megszüntetni.”⁴⁴

Az őszinte köszönet hangja érződik ki abból a levélből is, amelyet a nemzeti tanács védelmi bizottságának elnöke és Sándor István polgármester közösen intézett a kecskeméti nemzetőr parancsnoksághoz. Sándor István, jó városvezetőként és igazi hazafiként, pályája során mindvégig képes volt szélesebb távlatokban, illetve kontextusban szemlélni a szűkebb és tágabb környezetében zajló történéseket, amely a hivatali működése során keletkezett dokumentumokban oly gyakran tetten is érhető. A nemzetőrség segítségével biztosított közrend mindennapokon túlmutató fontosságára ezúttal is jó érzékkel világított rá: „Abból az alkalomból, hogy a nemzetőrség újjászervezése befejeződött indíttatva érezzük magunkat, hogy az igen tisztelt Parancsnokságnak és általa az egész nemzetőrségnek, tiszteknek és a Köztársaság katonainak egyformán, őszinte köszönetünket és hálánkat fejezzük ki azért a nagy értékű tevékenységért, melyet a közrend és belső béke fenntartása a köz- és magánvagyion megvédése körül tanúsítottak. Akiknek a város és népének épsége, biztonsága kedves, aki tudatában van annak, hogy a nép megélhetése boldogulása és jövője, de a béketrygialások alkalmával hazánk épségének biztosítása is milyen nagy mértékben függ a belső rend és nyugalom megóvásától: mindig hálával és büszkén fog visszagondolni a mi nemzetőrségünk hasznos szolgálataira. Kérjük, azért az igen tisztelt Parancsnokságot és az egész nemzetőrséget, hogy ez értékes szolgálatot továbbra is teljes odaadással, jelentőségének teljes átérésével sziveskedjenek városunk és hazánk érdekében tovább folytatni.”⁴⁵ Ugyancsak az új rendvédelmi testület iránti egyértelmű megbecsülésről tanúskodik a Kecskeméti Nemzeti Tanácsnak az a döntése is, hogy a hadügyminiszteri rendelettől eltérően november 20-ig a nemzetőrség szervezésekor megígért napi 40, illetve 30 korona zsoldot fizette a helyi testület tisztjeinek és legénységének.⁴⁶

A kecskeméti nemzetőrök hivatástudatát igazolja az alábbi belső jelentés részlete is. A napi parancshoz csatolt dokumentumból emellett az is kitűnik, hogy a november eleji viharos eseményeket követően is még bőven akadt tennivalója a testület tagjai-

42 Uo.

43 MNL BKML IV. 1910. a. 1986 eln./1918.

44 Uo.

45 MNL BKML 1910. a. 1873 eln./1918.

46 MNL BKML 1909. a. szám nélküli irat.

nak a rendfenntartás biztosítása terén: „Héjjas Aurél századparancsnok urat ezennel megdicsérem azért az igazán dicséretes és követésre méltó szolgálatért, melyet nemzetőreivel ma hajnalban személyesen tapasztaltam ellenőrző utamon a főpályaudvarnál, ahol garázda és fosztogató tömeget erélyes és körültekintő módon fegyvereztek le. Megdicsérem Balla Géza z[ász]lós urat a máriavárosi pályaudvarnál tanúsított nemzetőrhöz méltó éber, erélyes és fáradtságot nem ismerő, élelmezési cikkek megmentése körül kifejtett nemzetőri munkájukért. Ugyancsak dicséret illeti Szabó Lajos urat és Balázs Rudolf hdj. őrmestert, akik ép oly körültekintő, mint férfias eljárásukkal járultak hozzá nemzetőrségünk eredményes munkájához.”⁴⁷

*

Összegezve az eddig leírtakat elmondható, hogy a kecskeméti nemzetőrség létrejöttétől kezdődően hathatós segítséget nyújtott a város közrendjének fenntartásában a népköztársaság fennállásának időszakában. 1918. végi központilag elrendelt újjászervezése a testület elsorvasztását jelentette valójában, a megmaradt egység végül a Tanácsköztársaság hatalmának fegyveres bázisaként szolgáló helyi vörös őrségbe olvadt be.⁴⁸

---

47 MNL BKML IV: 1909. a. szám nélküli irat.

48 Romsics Ignác (szerk.), 1976. 68.

A. Gergely András

Egy kaland, de nem csak

Pesti milió, tudóstársaság, mélytitkos kalandesélyek, esendő párkapcsolatok, s még esetlegesebb életremények. Rejtelmes korszak, akárha lehetne a hatvanas évek vége, hetvenesek eleje..., rejtelmes tér, melyben éppúgy megfér világvárosi félnyomor, mint tudásgyári műhely, vagy kiskocsmá és ágybérleti lakás..., meg rejtelmes tudástér is, ahol egzaltált tudorok formálnak valami rejtelmesen mocskos összhatást, átmenetként a nettó mérég és a pszichedelikus lebujszerek között... Valamiképp minden függő, kisszerű és teljességében is szánalmasan mocskos – legyen az belbiztonsági megbízatás, képzetszülte óriásrovar, siralmas kiszolgáltatottság a nemiség partvonalain vagy mocskában... Mítosz, metafizika, valóság és elhallgatás találkozási terében. Kalandözön, visszafogott habozásokkal.

S bár valamelyest ismeretes előttem a Szerző, de tökre nem ilyen formafaragónak látom, ahogyan a kötet indul. Valahol Szerb Antal és Mándy Iván között úszik rendszerint, képzeleti alakokkal, parti-szcénákban, a kommunikatív reprezentativitás röppályáin libbenve. Itt meg oly tömény sodrát hozza a létképtelenségnek, amit csak kevesen – de tónusában halkítottabban, mint Dragomán György, tépettebben, mint Szilasi László, titkosabban, mint Závada vagy Darvasi, Grecsó vagy Gion Nándor. Azonban éppoly professzionalizmussal, mint Parti Nagy, Spiró vagy Krasznahorkai.

Ugyanis Havasréti József újabb regénye, a *Nem csak egy kaland* talán éppoly titkos, rejtelmes,¹ mint korábbi kötete, az *Úrérzékeny lelkek*. Érzékenységek, nyomozásféle, bizalmas világok, árulók és kibeszélők, zsarolóan emberi létezők. Tiszta, jócskán hamisítatlan kollektív individualizmus, a megfellebbezhetetlenül önző gén állapotokban, közös magány, elszontyolodott kitétség, harsány korkihívások, lendületes portrék. Mintha élt volna akkor, s itt élt volna köztünk..., keressük az utcasarok azonosíthatóságát, a jellegtelen presszó saroklámpáját, a lakásszínház Hajasát, a kék öklendést és a borzolt frizurákat, dohánybarna öltönyös ügynököket és blazírt professzort. Mintha-ismerősök. Leírtak, megfilmesítettek, de másként. Underground krimi – vagy csak pszichedelikus bűvárlat életképekkel...? Vadkeleti professzonnal, drogvadász bérvagányokkal, alternatív metafizikus kérdésekkel, egzisztencialista szociodráma betekerve...? Valahol minden hőse a kaland életérzésében közös, de összességükben nemcsak kalandosak, hanem tévelygők, esetlenségükben is emberiek, tökéletlenségükben is komplexek. Teljes létek az ő léteik, csak a kereső szempont, az értékrend, a pillantásunk becsüli le talán – meg valamelyest az író hangja, ahogy szánalmatlanul, pusztuló pompájukban a végső értelmetlenség vívmányaivá változtatja őket. A megíró, sőt inkább leíró, beavatón deskriptív hűvösség – mely még a magyarázat igényével is adós marad, nem csak a sugallatával – szinte rajta ül

1 Havasréti József: *Nem csak egy kaland*. Magvető, Budapest, 2017.

a köteten. Mégis így teljes, ekképpen eszélyes, „imígyen szóla...” moralitású, képtelenségnek kitett képsorokkal, drogfüggetlen narratívával.

Átkaroló, invitáló szöveg. Megfejtésre érdemes, talányteres, tudáskétyes. Elegánsan önmaga és más is, a monologizált egyneműség és a magányos dialógusok szakaszainak tónusában mozog felváltva, mint egy résztvevő, megfigyelő, maga is kalandelemző kutató. Ez a titka, a csodafegyvere, a szótárában rejlő sikerkészlete. Helyenként sikamlós készlet, de szánalmasan hiteles. Megejtően bölcs, már-már a tudálékos határán..., pedig csak megértő...

„Nyers és vad küzdelmet látott, de győzelem vagy vereség nélkül végződött, valami ésszel megmagyarázhatatlant.

Komor, durva tömbökre hulló zene bugyborékol a hangszórókból, a basszus erős volt, Vera egész teste remegett a mély hangok alatt. Stroboszkóp villogott; a színpad tere kitágult, a közönség tagjai – megannyi ijedt szellemarc – a háttérbe húzódni látszottak. Vaku lobbant, valaki fényképezett, a stroboszkóp izzó csikjaival viaskodva. Sok volt a fény, de úgy érezte, hogy ez a fény nem derűs, nem vigasztaló, hanem paradox módon sötét és gonosz, szinte már iszapos; valami rosszindulatú és kifürkészhetetlen akarat mozgatja. Ezt látják azok, akiket vallatnak, gondolta. Hajas a fal előtt kuporgott a földön, meztelenül, ki tudja, mikor és hogyan kerülhetett oda. Talán abban a másodpercben, amikor vaksötét volt...”

Házmasterek világa, agresszív nagymamák és jólelkű iparosok ideje, a belsőleg megosztott, de voltaképpen békésen ócska szocializmus környezeti tónusai, tudósféle fantasztákkal, anti-amerikanista szakmai gőggel, szovjet-szolga csicskahaddal. Látszólag egy múlt világ, nem is családi, inkább már abból is kitollászkodott, lehasználttá kopott, kihalt és életre sem kelthető milió. Fényesedő rendszerdicsőség alján-mélyén az individuális kibontakozásra messze képtelen egyénnel, akiknek jó esetben marad egy dugás, egy jobb autó, valami kegyetlen titok, mely élni sem hagyja békén őket. Az őszinte irigység dül, tarol, rejtett vágyak és nyomorult önkielégülések dacolnak valamely mitikussá pöffeszkedett nagyhatalmi áldásossággal. Mindenki ellen, és senkiért. Vagy tán csakis azokért, akik regénybe szövik majdan mindezt együtt. A visszasejlő David Bowie-albummal, az orosz ügynöksztorival, a prágai hotel-álomképpel, az excentrikus vagy extatikus figurákkal, akik mintha önnön vizsgálati alanyai lennének saját kísérletüknek és lehetetlenségeiknek. Okkult kommunikációkkal, kreatív energiákkal, befolyásolhatóság-kutatással, „termék”-programmal és megfigyeltetéssel, vodka-tónusban és biokémiai örületekkel, Sztálin árnyával és olyan nevekkal-fogalmakkal, melyeket csakis a hetvenes években már éltek tudnak elhelyezni saját és közösségi könyvespolcaikon. Elvágva mindentől, erőszak és fanatizmusok, éhenhalás és rajongás, elvtársi részegség közepette. Egy legyőzhetetlen nép hitében, egy legyőzhetetlen pirula bűvöletében, egy pokolbolygó félelmes vonzaskörében, pszichedelikusan.

Mégsem csak egy kaland. Ott, ahol *„Az emberi élet ingyen volt a szovjethatalomnak. Egy emberi élet nagyjából annyit ért, mint egy zsák szén. De nem is. Kevesebbet, sokkal kevesebbet”* – ott a tudnivalók, ismeretek, hírek, értelmezések is ugyanolyan esendőek, mint az ördögtemplomok falképei, a szublimált valóságosság mentális tájképei, a hitek vagy elkárhozások lenyomatai, a szibériai javasasszonyok gombafőzetei, az ember jövevény voltának gondolkodástörténeten túli jogosulatlanságai. Mert hát mindezek együttesen lakoznak mivelünk, s még csak nem is kaland formájában. Hosszú és fényes, veszélyes és ismeretlen út ez, az Utazóval, a Molekulákkal, a Fénnnyel, a Gonosszal, a mágia és biokémia varázsával, a Rabvárossal, a Végítélettel,

az Indigókék Könyvvel, s végül „az élő kérdéseivel, a halott válaszaival”... Mítoszmániával, a „fekete hús szintetizálásának” varázsgombatudásával, a megismételhetetlen históriával, egy „humanizmus előtti természeti világ” lenyomataival – esetleg tanúival vagy áldozataival.

Bűvösen, közterhes-titkosan megírt könyv... Sokáig csupán a megjelenítő próza visszafogott szikárságával andalít, majd gyorsulással, aztán végsebességgel, végül lassuló fékező-kanyarral. Nem csak egy kaland, de ha az lenne is, mágikusan józan találkozás. Egy másik kalanddal, egy olvasói észjárással, egy befogadói élménytárral. Mítosztalanul. S néhány „kisebb művészettörténeti anakronizmussal”..., miképp a Szerző kivallja.

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

NYOMDA KFT KECSKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

Ára: 500,- Ft
(előfizetőknek 400,- Ft)

2019 OKTÓBER

forrás

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka

ISSN 013-3056X

9 770133 056007

19010